İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SANAYİ POLİTİKALI VE TEKNOLOJİ YÖNETİMİ

ANABİLİM DALI

SANAYİ POLİTİKLARI VE TEKNOLOJİ YÖNETİMİ

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YENİ NESİL ULUSLARASI TİCARET TEORİLERİ: TÜRKİYE NİJERYA TİCARET ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

ÖMER FARUK YETER

200015595

İSTANBUL, 2021

İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SANAYİ POLİTİKALI VE TEKNOLOJİ YÖNETİMİ

ANABİLİM DALI

SANAYİ POLİTİKLARI VE TEKNOLOJİ YÖNETİMİ

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YENİ NESİL ULUSLARASI TİCARET TEORİLERİ: TÜRKİYE NİJERYA TİCARET ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

HAZIRLAYAN: ÖMER FARUK YETER

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR.ÜYESİ SABRİ ÖZ

İSTANBUL, 2021

TEZ BEYANNAMESİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "**YENİ NESİL ULUSLARASI TİCARET TEORİLERİ: TÜRKİYE NİJERYA TİCARET ÖRNEĞİ**" isimli çalışmada,bilimsel etik normlararına uyduğumuu, başkalarının eserlerinden istifade edilmesi durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunulduğumu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ömer Faruk YETER

Bölümler

1. BÖLÜM: GELENEKSEL ULUSLARARASI TİCARET TEORİLERİ

MUTLAK ÜSTÜNLÜK, KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜK, İKAME ÜRÜN TEORİSİ, HECKSCHER-OHLİN TEOREMİ, LEONTİEF PARADOKSU – SAMUELSON GELİR DAĞILIMI

2. BÖLÜM: YENİ DÖNEM ULUSLARARASI TİCARET TEORİLERİ

ÜRÜN DÖNGÜSÜ VE TEKNOLOJİ AÇIĞI TİCARET TORİLERİ, MONOPOL REKABET TEORİLERİ

3. BÖLÜM: YENİ NESİL TEOREMLER VE NİJERYA TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

MAL VE SERMAYE HAREKETLERİNE BAKILACAK..

4.SONUÇ

Özet

Teknolojik ve dijital dönüşüm, 21. Yüzyıl açısından oldukça önemli değişimlere ve dönüşümlere sebep olmuştur. Özellikle, dijitalizasyon alanında ortaya konulan yeni nesil çalışmalar ve sonuçları sosyal, ekonomik, siyasal ve finansal alanlarda dünyanın her ülkesi için yoğun ve geri dönülmez değişimleri beraberinde getirmiştir. Zaman zaman kriz etkisi ile ani olarak, zaman zaman da adım adım gerçekleşen bu dönüşümler sahada ve uygulamalı pratik hayatta dönüşümleri getirdiği gibi, teorilerde de farklılaşmayı sağlayacak etkenlere sahiptir.

Bu tezde, uluslararası ticaret teorilerinin varsayımları ve kapsamları münasebeti ile teknolojik ve dijital dönüşüm başta emek biriminin değişimi olmak üzere pek çok alanda ve parametrede değişimleri gerektirmekte olduğu ifade edilmektedir. Dolayısı ile hemen her türlü ticaret teoreminde ele alınan temel parametre emek olduğundan, emek piyasalarının teknolojik dönüşüm ile ortaya koyduğu dönüşümleri ihtiva edecek farklı teoremler, nasıl şekillenmelidir sorusunun da cevabı aranmaktadır. Nijerya özelinde, uluslararası ticaret teorilerinin uygulama örnekleri üzerine yapılan çalışma ile, teoremlerin yakın zamanda oluşturulanlar hariç geneli itibarı ile geçersizliğini ortaya koyan bu tez, yeni yaklaşımlar için de bir öngörü yapmaktadır. Literatür taraması yapılarak oluşturulan bu tezde, Nijerya özelinde yapılan çalışmalar birincil veriler olarak kabul edilmiş ve yeni teoremler için literatüre katkı sağlayacak yaklaşımları ortaya atmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret Teorileri, Uluslararası Ticaret, Ekonomik Entegrasyon, Nijerya

Abstract

Technological and digital transformation caused significant changes and transformations for the 21st century. In particular, the new generation studies and their results in the field of digitalization have brought intense and irreversible changes for every country in the world in social, economic, political and financial fields. These transformations, which occur suddenly from time to time with the effect of crisis, from time to time, have transformations in the field and applied practical life as well as they have different factors in theory.

In this thesis, it is stated that due to the assumptions and scopes of international trade theories, technological and digital transformation requires changes in many fields and parameters, especially the change of the labor unit. Therefore, since the main parameter addressed in almost all kinds of trade theorems is labor, the answer to the question of how different theorems, which will include the transformations brought by the labor markets with technological transformation, should be sought. This thesis, which reveals the invalidity of theorems in general, except for those recently created, with the study on the application examples of international trade theories in Nigeria, also makes a prediction for new approaches. In this thesis, which was created by scanning the literature, studies conducted in Nigeria were accepted as primary data and introduced approaches that will contribute to the literature for new theorems.

Keywords: Foreign Trade Theories, International Trade, Economic Integration, Nigeria

İçindekiler

TEZ BEYANNAMESİ 3

Bölümler 4

Özet 5

Abstract 6

İçindekiler 7

Şekiller Tablosu 10

Önsöz 11

Giriş 12

Bölüm 1 Geleneksel Uluslararasi Ticaret Teorileri 17

1.1 Mutlak Üstünlük Teoremi 19

1.2 Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi 24

1.3 Heckscher-Ohlin Teorisi - Faktör Donatımı Teorisi 29

1.4 Hecksher – Ohlin Modelinden Çıkarılan Teoremler 30

1.4.1 Uluslar Arasi Faktör Fiyatları Eşitlik Durumu 30

1.4.2 Stolper – Samuelson Gelir Dağilimi Teorimi: 31

1.4.3 Rybczynski Teorimi: 31

1.4.4 Leontief Teorimi 32

1.5 Geleneksel Dış Tiçaret Teorilerilerine Genel Bakış 34

1.5.1 Küçük Ülke Olmanın Artıları 36

1.5.2 Geleneksel teorinin varsayımlarına yöneltilen eleştiriler 36

1.5.3 Üretim fonksiyonun homojenliği varsayımı 36

1.5.4 Üretim faktörlerinin ikamesi varsayımı 37

1.5.5 Sermayenin Uluslararası Hareketsizliği Varsayımı 37

1.5.6 Faktör Yoğunluğu Değişikliği Varsayımı 37

1.5.7- Tam rekabet piyasası varsayımı 37

1.5.9 Talep Yapıların Özdeşliği Varsayımı 38

1.6 Geleneksel Teorinin Gözden Geçirilmesi Durumunu Gerekli Kılan Etkiler 38

1.6.1-Karşılıklı Bağımlılık ve Amerika Birleşik Devletleri 38

1.6.2 Ekonomi Politikalarındaki Değişiklikler 39

1.7 Singer – Prebish Tezi 40

2.Neo Klasik Diş Ticaret Teorisi 43

2.1 Yeni Dış Ticaret Teorileri Öncesi 43
2.2 Faktör Donatımı Teorisi Maliyeti Teorisi 44
2.3 Fırsat (Vazgecme Maliyeti)Maliyeti Teorisi 49
2.4 Ürün Döngüsü Teorisi 51
2.5 Monopol Rekabet Teorisi 52
2.6. Nitelikli İş Gücü Teoremi 56
2.7 Tercihlerde Benzerlik Teoremi 58
2.8 Ürün Devresi Teoremi 60
2.9 Ölçek Ekonomileri Teoremi 61
2.9.1 İçsel Ölçek Ekonomileri 62
2.9.2 Dışsal Ölçek Ekonomileri 62
2.9.3 Eksik Rekabet Piyasası 63
2.9.4 Monopolcu Rekabet Teoremi 63
2.10 Teknoloji Açığının Teoremi 65
2.10.1 Teoremin varsayımları 65
3. Yeni Nesil Teoremler Ve Nijerya Türkiye Karşilaştirmasi 67
3.1 Çekici Faktörler 67
3.2 İtici Faktörler 68
3.3 Çekici ve İtici Faktörlerin Önemi 69
3.4 Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Etkileri 69
3.5 Karşılıklı Ticarete Neden Olan Sebepler 70
3.5.1 Gelişmekte Olan Ülkelerin Dış Borç Sorunu 70
3.5.2 Döviz Kontrolü Kısıtlmaları Rejimini Aşma 73
3.5.3 Ülke Bazında Dış Ticaret Açıklarını Giderme 75
3.5.4 Kalkınma Projelerinin Finansmanı 75
3.5.5 Uluslarası Finans Kurumlarında Kredi Sağlamada Pazarlık Gücünü Arttırmaktadır 76
3.5.6 Mal Stokları Eritme 76
3.5.7 Dış Ticaret Hadlerini Düzeltme 76
3.5.8 Eski Sömürgelerin Yeni Ticaret Partneleri Arayışı 77
3.5.9 Uluslarası İhaleleri Kazanma 77
3.5.10 Doğu Batı Ticaretinin Artması 78
3.5.11- Temel Girdilerin Sağlanması Güvence Altına Alma 79

3.5.12- Atıl Kapasiteleri Önleme 79
3.5.13 Yüksek Fiyatlı Veya Lüks Malların Pazarlaması 79
3.5.14 Karşılıklı Ticaret Sistemini Benimsemiş Ülkelerle Ticareti Geliştirme 80
3.5.15 Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Kısıtlayıcı Programlarını Aşma 80
3.5.16 Siyasi Şartların Ticarete Getirdiği Engelleri Aşma 80
3.5.17 Planlı Ve Dengeli Kalkınma İlkelerine Uygun Bir Uluslarası Ticaret Yöntemi Arayışları 81
3.5.18 Korumacı Tedbirleri Aşma 81
3.5.19 Karşılıklı Ticaret Sisteminin Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Uygulamaları 81
3.6 Nijerya Genel Bilgiler ve Ekonomik Görünüm 83
3.7 Siyasi ve İdari Yapı 85
3.8 Nüfus ve İşgücü Yapısı 89
3.9 Doğal Kaynaklar ve Çevre 91
3.10 Ekonomik Yapı 94
3.11 Pazar Zorlukları 102
3.12 Pazar Fırsatları 103
3.13 Pazara Giriş Stratejisi 105
3.14 Potansiyel Sektörler 106
3.15 Türkiye Nijerya arasındaki Yasal Altyapı 107
3.16 Swot Analizi 113
4.Sonuç Ve Değerlendirme 114
KAYNAKÇA 116

Şekiller Tablosu

Şekil 1 Uluslar Arası Ticari Modeller Ve Rekabet Modeli Geçişi ……..18

Şekil 2 Mutlak Üstünlüklerde Üretim İmkanları ……23

Şekil 3 Nijeryanın İhracaat Yaptığı Ülkeler ……..…87

Şekil 4 Nijeryanın İthalat Yaptığı Ülkeler …….…..89

Şekil 5 Nijerya GSYH Nominal Değer …… …..96

Şekil 6 Nijerya Gsyh Büyüme Oranı …… 98

Şekil 7 Nijerya Kişi Başına Düşen Milli Gelir Oranları ……... ...100

Şekil 8 Türkiyenin Nijeryaya İhracat Kalemleri ……..…..109

Şekil 9 Türkiyenin Nijeryadan İthalat Kalemleri ……..……109

Şekil 10 Nijerya'nın Türkiye İle Dış Ticareti……..... 110

Şekil 11 Nijerya Nakliye Fiyatları ……..…111

Şekil 12 Nijerya Türkiye Ve Dünya Ticaretine Genel Bakış……112

Şekil 13 SWOT Analizi……..113

Önsöz

Afrika kıtası gelişmekte olan bir bölgedir bu bölgenin nüfus olarak geniş ticari hacim olarak en yüksek bölgelerinde Nijerya Bölgenin cazibe merkezlerinden , Türkiye İle Nijerya ticaretini ve uluslarası Teoriler üzerinden değerlendirmek iki ülke ticaret hacminin artması için analizler çıkarmak için bu çalışmaya başladım . Bu çalışma bana Nijerya hakkında bilgiler sunarken geleneksel teorilerin yetersizliği teknolojinin gelişmesiyle karanlık fabrikaların ortaya çıkmasıyla bu teorilerin geçersiz kalacağı konusunda analizlerime başladım

Afrika bölgesinde Cin'in varlığı altyapı ve üst yapı , tekstil sektörlerinin büyük bir kısmını elinde tutmaktadır. Türkiye Nijerya için güzel bir alternatif fiyat avantajı adınada Cin' ile rekabet edebilecek bir ülkedir. Gerekli Girişimler Uluslararası Anlaşmalar tamamlandığında ticaret hacimlerin ivme kazanarak artacağı düşünülmektedir.Bu konudaki bireysel gayretimi ulusal gayrete dönüştürmeyi hedeflemekteyim

Bu çalışmamda beni herfırsatta destekleyen, motivasyon ve ilham veren eşim Ecz. Ecenur Yeter'e Tatlı sözü güler yüzü Fikirleri ve Yönlendirmesi ile akademik kariyeri sevdirmeye sebep olan Dr. Sabri Öz'e , Ekonomi ve Finans Tecrübesiyle Örnek İnsan Vizyoner bakış acısıyla insanların hayatlarını etkileyen, şirketimi geliştirmemde büyük katkısı olan değerli hocam Fethi Ağalar 'a , teknolojik araştırmaları ,yenilikçi çözümleri , ders anlatma biçimiyle beni etkileyen dr. Adnan Veysel Ertemel e teşekkür eder desteklerinden dolayı şükranlarımı sunarım

Giriş

Teknolojinin gelişmesi tüm dünyada pek çok alanın yenilenmesine olanak sağlamıştır. Sanayi Devrimi ile başlayan makineleşme 21. Yüzyıl ile birlikte yoğun bir dijitalleşme sürecine dönüşmüş, bu durum insan hayatının büyük bir kısmında olduğu gibi satış, pazarlama, ticaret gibi alanlarda da devrimsel değişikliklerin meydana gelmesine zemin hazırlamıştır.

Yaşanan bu gelişmelerden en çok etkilenen alanlardan biri de uluslarası ticaret olmuştur. Başlangıç olarak iletişim ve lojistik imkanlarının genişlemesi ile ülkeler arası mal dolaşımının hızlanması ile yapılanan uluslaarası ticaret, dijitalleşme çağında çok daha farklı bir temele oturmuş; her ölçekten firmanın dünya genelinde ticaret yapabilmesi için geniş olanaklar ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte klasik uluslararası ticaret teoremlerine de yeni bir bakışaçısı sağlanması zorunlu hale gelmiştir. Zira geleneksel teorilerin henüz açıklamadığı yeni alanlar dijitalleşen yeni nesil uluslararası ticaretin konusu içine dahil olmuş ve işletmelerin yeni çözümler, araçlar ve stratejiler oluşturması gerekli hale gelmiştir.

Bahsi geçen bu gelişmeler özellikle ticarette üretim ve emek algılarının da farklılaşmasına ortam hazırlamıştır. Ticaretin en önemli parametrelerinden biri olan emek kavramı dijitalleşme ile yeni bir boyuta taşınmıştır. Geleneksel teoremlerin tanımladığı emek kavramı; günümüzde yeni sektörlerin ortaya çıkması ve çalışma biçim ve ortamlarının ciddi değişiklikler göstermesi sonucu yeni bir perspektife kavuşmuştur. Bu yeni perspektiften ele alındığında uluslararası ticaret elemanlarının tamamı ile ilgili yeni açıklamalar ve çalışmaların yapılması da gerekli hale gelmiştir.

Yapılan literatür taramasında geleneksel uluslararası ticaret kuramlarına dair pek çok farklı çalışma bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışmalar geçmişten günümüze uluslararası ticaretin gelişimini mercek altına almaktada ve teorik kapsamın pratik örnekleri ile güçlendirilmektedir.

Literatürde teorik çalışmaların yanı sıra pek çok deneysel çalışma da bulunmakta ve uluslararası ticaretin gelişim sürecinde farklı değişkenlerin etkileri üzerinde analizlere yer verilmektedir. Bununla birlikte teknolojik gelişmelerin hızı uluslararası ticaretteki devinimler ile ilgili her konuda çalışma yapılabilmesinin önüne geçmektedir. Zira günümüzde neredeyse her gün yeni bir yöntem ve faktör ortaya çıkmakta; yeni pazarlar ve ticaret biçimleri yaratılmaktadır. Sosyal medya ve internet pazarları günden güne büyürken hızlı ulaşım imkanları bireysel girişimlerin bile uluslararası faaliyetlere dönüşebilmesine olanak sağlamaktadır.

Bu nedenle uluslararası ticaret faaliyetlerinde uygulama ve teorik çalışmaların artırılması da teknolojik gelişmelerin hızını takip etmek ile mümkün olabilmektedir. Geleneksel uygulamaların gelişen dünyada yetersiz kalması ve teknolojiye ayak uydurmanın tüm işletmeler için büyük önem taşıdığı herkes tarafından kabul edilen bir gerçek olduğundan konunun teorik olarak ele alınması ve oluşturulan yeni parametrelerin pratikler ile etkili biçimde hayata geçirilmesi tüm dünyada uluslarası ticaret faaliyetlerinin güçlenmesini ve ülkelerin ekonomik düzeylerinde olumlu gelişmelere neden olmasını beraberinde getirebilecektir. Bu nedenle yapılan bu çalışmanın kendinden sonra yapılacak çalışmalar için, daha önceki çalışmaları da bünyesinde barındıran, bir rehber niteliği taşıyacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada değişen uluslararası ticaret kavram ve elemanlarının iş gücü, Pazar ve satış gibi temel faktörler üzerinden Nijerya özelinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde uluslararası ticaretin temelini oluşturan geleneksel teroriler ele alınmış ve teorilerin kapsam ve amaçları açıklanmıştır. İkinci bölümde ulusalararası ticarette yaşanan gelişmeler ışığında ortaya çıkan yeni nesil teoriler ele alınmış ve literatür taraması yöntemi ile çalışmanın teorik çerçevesi oluşturulmuştur.

Üçüncü ve son bölümde ise Nijerya'nın özellikleri, ekonomik yapısı ve uluslararası piyasalardaki etkinlikleri ifade edilmiştir. Bu özellikler baz alınarak ülkenn uluslararası ticarette; yeni nesil teoriler baz alınarak, bulunduğu konum Türkiye ile karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Yapılan bu karşılaştırma sonucunda Türkiye ve Nijerya arasındaki fark ve benzerlikler saptanarak Nijerya'nın dijitalleşen uluslararası piyasalardaki gelecek konumu ile ilgili saptama ve tahminlere yer verilmiştir.

- **Çalışmanın Önemi**

Günümüzde uluslararası ticaret tüm dünya ekonomilerinin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Ürün çeşitliliğinin artması, yeni sektörlerin ortaya çıkması, lojistik imkanların gelişmesi, teknolojik iletişim araçları sayesinde reklam ve pazarlama faaliyetlerinin kolaylaşması gibi unsurlar; uluslararası ticareti canlandıran etkenlerden bazılarıdır. Bu durum klasik uluslararası ticaret kuramlarının daha önce ele almadığı yeni alanların da ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yaşanan bu değişim uluslararası pazarlarda işletmelerin karlılıklarını artırabilmeleri, varlıklarını sürdürebilmeleri için yeni stratejilerin belirlenmesini de önemli hale getirmiştir.

Artan bu önem nedeni ile literatürde yeni uluslararası ticaret kuramları ile ilgili çalışmaların yapılması da gerekli hale gelmiştir. Yapılan taramalarda konu ile ilgili spesifik çalışmaların yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle bu çalışma kendinden sonraki çalışmalara ışık tutacak yenilikçi bir çalışma olması ile önemli bir çalışma olarak düşünülmektedir.

- **Çalışmanın Amacı**

Değişimin takibinin işletmelerin varlıkları ve devamlılıkları için ciddi önem taşıdığı günümüzde uluslararası ticaret alanında yeni pek çok yöntem, alan ve strateji ortaya çıkmıştır. Bu durum geleneksel kuramların açıklayamadığı ya da açıklamakta yetersiz kaldığı yeni problem alanlarını doğurmuştur. Örneğin uluslararası pazarlardaki yeni pazarlama etkinlikleri eskisinden çok daha farklı yöntemler ile gerçekleştirilmektedir. İşletmelerin iletişim kanalları değişmiş, ticarette hız ve müşteri odaklı yeni anlayışlar ortaya çıkmıştır. Uluslararası pazarlarda satışın yanı sıra kültürel entegrasyonun da önemi iyice belirginleşmiş işletmelerde bu alanda yeni çalışmaların yapılması gerekli hale gelmiştir.

Müşteri memnuniyeti, müşteri ilişkileri yönetimi, yeni emek türleri, yeni ve alışılmadık ürünler; uluslararası ticarette gerçekleştirilen faaliyetlerin çehresini son derece değiştirmiştir. Bu değişimin takip edilememesi durumu işletmelerin uluslararası pazarlarda tutunmalarını ve kar sağlamalarını zorlaştırırken yoğun rekabet ortamında geride kalmalarına neden olacaktır. Buradan hareketle işletmelerin yeni departmanlar ve iş tanımları ile yeni nesil uluslararası ticaret elemanlarını özenle planlamaları ve uygulamaya koymaları gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı geleneksel uluslararası ticaret anlayışı ve teorileri ile yeni kuramlar arasında bir bağ kurarak ortaya yeni pazarlarda uygulanabilecek stratejilerin çıkarılması için teorik bir zemin çıkarmaktır. Her ne kadar değişimler son derece hızlı bir biçimde uluslararası ticaret alanında varlığını gösteriyor olsa da geleneksel teorilerin uluslararası ticaretin esaslarını barındırdığını unutmamak gerekir. Ancak bu kuram ve uygulamaların geliştirilmesi, dönüştürülmesi ve yeni bir biçime kavuşturulmasının çağın koşullarına uyum sağlamak için tek yol olduğu da inkar edilemez bir gerçektir. Bu nedenle klasik anlayış ile güne ayak uyduran modern anlayışın sentezlenmesi ve tüm pazarlarda üretim ve satış işlemlerinin etkinliğinin artırılması için yeni fırsatların yaratılması önem taşımaktadır.

Bu kapsamda çalışma bahsi geçen sentezin gerçekleştirilmesi için literatürdeki eski çalışmalardan faydalanarak yeni bir anlayışın ortaya çıkarılması amacı ile hazırlanmıştır. Nijerya gibi gelişmekte olan ülkeler kategorisinde değerlendirilen bir ülke ekonomisi üzerinden yapılan değerlendirmeler gelişmekte olan diğer ülkelerin ulusalararası piyasalardaki başarı standartlarını yükseltebilmelerine imkan tanıyacaktır.

Bu yolla ulusalararası ticaret alanında yeni teorilerin; Nijerya'nın reel görünümü ve verileri üzerinden işlerliğinin ne seviyede olabileceğine dair yorumlar yapılabilecek yapılan bu yorumlar, kendinden sonraki çalışmalar için etkili bir kaynak niteliği taşıyabilecektir.

- **Yöntem**

Bu çalışmada literatür ve kaynak taraması yöntemlerinden faydalanılmıştır. Uluslararası ticaret kapsamında daha önceki yıllarda yapılan deneysel ve teorik araştırmalar incelenmiş ve yapılan incelemelerin sonucunda elde edilen bulgular araştırmacı tarafından sentezlenerek yorumlanmıştır.

Bu kapsamda ilk olarak uluslararası ticaretin temelini oluşturan unsurlar ve tanımlar araştırılmış daha sonra geleneksel uluslararası ticaret alanında yapılmış çok sayıda çalışma taranarak gerekli veriler elde edilmiştir. Ardından yeni uluslararası ticaret kuramlarını eski kuramlar ile karşılaştırarak yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Literatür çalışmasının son aşamasında Nijerya resmi kaynaklarına da başvurularak ülke ile ilgili ayrıntılı bilgi toplanmış ve ülkenin durumu üzerinden daha öncesinde teorik açıklamaları yapılmış olan yeni nesil uluslararası ticaret kuramlarının etkileri, uygulanabilirlikleri ve bu uygulamaların müuhtemel sonuçları üzerinde durulmuştur.

- **Sonuç nedir**

Bu çalışmanın içeriğinde sanayi politikaları ve teknoloji yönetimi kapsamında yeni nesil uluslar arası ticari teorileri Nijerya ile örneklendirerek, incelenmiş makaleler ve ortak konulu daha önceki araştırmalarla beraber günümüzdeki ticari piyasanın çerçevesi inceleme ve analizler bulunmaktadır. Geçmişten günümüze sanayileşmenin uluslar arası ekonomiye, ithalat ve ihracat yapılarında ki efektifliğine etkisi incelenmiştir. ABD, Avrupa ülkeleri, Orta Asya ülkeride dahil olmak üzere yapılan ithalat ve ihracat bulguları detaylı bir şekilde incelenip, hakkında gözlem yapılmıştır. Yapılan kapsamlı araştırmalar, ekonomik iniş çıkışlar ve ortaya çıkan grafikler doğrultusunda Nijerya ile Türkiye örneğinde de görüldüğü gibi Türkiye'nin ithalat potansiyelin ciddi bir gelişme olduğu sonucuna varılmaktadır. İhracatta ise maliyetin daha az yorucu olması ancak ciddi rekabet ve alım gücü gibi faktörlerin etkilerinde daha yavaş bir gelişme gözlemlenmektedir.

- **Bu çalışma özgün müdür**

Bu çalışmada sanayi politikaları ve teknoloji yönetimi kapsamında yeni nesil uluslar arası ticari teorileri belirli ülkelerle örneklendirerek, incelenmiş makaleler ve ortak konulu daha önceki araştırmalarla beraber günümüzdeki ticari piyasanın çerçevesinde özgün bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışma içeriğinde dış ticaret teoriler, uluslararası ticaret teorileri detaylı bir şekilde incelenmiş olup sermaye, itici faktörler, çekici faktörler v.s. gibi sanayi politikalarının temel kavramlarına değinilmiştir. Geçmişte oluşan ekonomik varyasyonlar ve grafikler analiz edilip geleceğe dair tahminlerde bulunulmuş ve özgün bir anlatımla yorum yapılmıştır. Türkiyenin diğer ülkelerle de ticari potansiyeli analiz edilmiş ve kesin çıkarımlar ve tahminlerden bahsedilmiştir.

Bölüm 1 Geleneksel Uluslararasi Ticaret Teorileri

Literatürde uluslararası ticaret teorilerinin detaylı bir şekilde incelendiği görülmektedir. Bazı kaynaklarda mutlak üstünlük teorisinin uluslararası ticaret için ilk ve en önemli teori olduğu vurgulanmaktadır (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007, 24). Adam Smith'in geliştirdiği bu teoremin temel varsayımı, emeğin tek ve yeterli üretim parametresi olduğudur (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007, 26). Bunlarla birlikte yeni dış ticaret teorilerine ihtiyaç olduğu ifade ediliyor. Dış ticaret ile ilgili teorilerden bahseden isimlerden en önemlileri David Hume, Francis Ysidro Edgeworth, Alfred Marshall ve John Mill'dir. (İçke 2010)

Geçmişi merkantilzme uzanan ve ilk defa Adam smith'e ait olan 1776 yılında yayınlanmış 'welth of Nations' ulusların zenginliği isimli bilimsel çalışması 'uluslar arası ticaret teorileri' isimli makalesi, karşılıklı ürün ticaretinin yapılmasında oldukça önemli bir rol almaktadır. (YÜKSEL SARIDOĞAN 2011)

Ülkelerin ekonomik kalkınma durumuna özellikle kürselleşme sürecinde oldukça katkı sağayan dış ticaret ülkerinin rekabet pozsiyonlarını etkilemiş olan ve bahsedilen uluslarda kalite oranı fazla olan, uygun fiyatlı ve de daha değişik malları sağlamak için karşılıklı bir şekilde yaptıkları alışveriş sistemidir. (ARICA2014)

Küreselleşme sürecinde ülkelerin ekonomik kalkınmasına büyük katkı sağlayan dış ticarette gelişmiş ulusların rekabet durumlarını etkilemiş ve bahsedilen ulusların çok daha fazla kaiteli, uygun fiyatlı ve daha farklı malları sağlama amaçlı karşılıklı bir şekilde yaptıkları alışveriş sistemidir. (ARICA 2014).

Rekabetlerini artırmaları için gerekli olan verimliliklerini artırma, maliyetleri düşürme, uzmanlaşma, farklı ürün taleplerine cevap verme, yeni pazarları keşfetme gibi etkenler nedeniyle uluslararası ticarete yönelmelerinin bir gereksinim olduğu söylenebilir. Dünyada pek çok farklı özellik ve büyüklükteki ülkelerin varlığı, sayılamayan ihtiyaç ve ihtiyaçları karşılamaya yönelik sunulan mal ve hizmetler gibi nedenlerle tüm karmaşık yapıyı tek bir teori ile açıklamak mümkün olmayabilir. (YÜKSEL SARIDOĞAN 2011).

Bundan dolayı oluşan sebeplerle, merkantilzm ve fiyokrasinin aynı zamanda diğer teorilerinde temeli olduğu düşünülürken geleneksel yaklaşımları ve daha sonra daha modern ve yenilikçi yaklaşımlarıyla da dikkate alındığın daha fazla fayda sağlayacağı öngörülmektedir. Bu sebeple, bahsedilen felsefelerin beraberliğinde (merkantilzm, fizyokrasi) geleneksel yaklaşım olarak bilinen Mutlak Üstünlük Teorisi (Adam Smith/1776), Faktör Donatımı Teorsi, leontief Paradoksu, Karşılaştırmalı Üstünlük Modeli Teorisi ve yenilikçi yaklaşımlarda Nitelikli İş Gücü Teorisi, Tercihlerde Benzerlik Teorisi, son olarak ise Ürün Döngü Teorisi tartışılmıştır. (K.O.ÖZER2012)

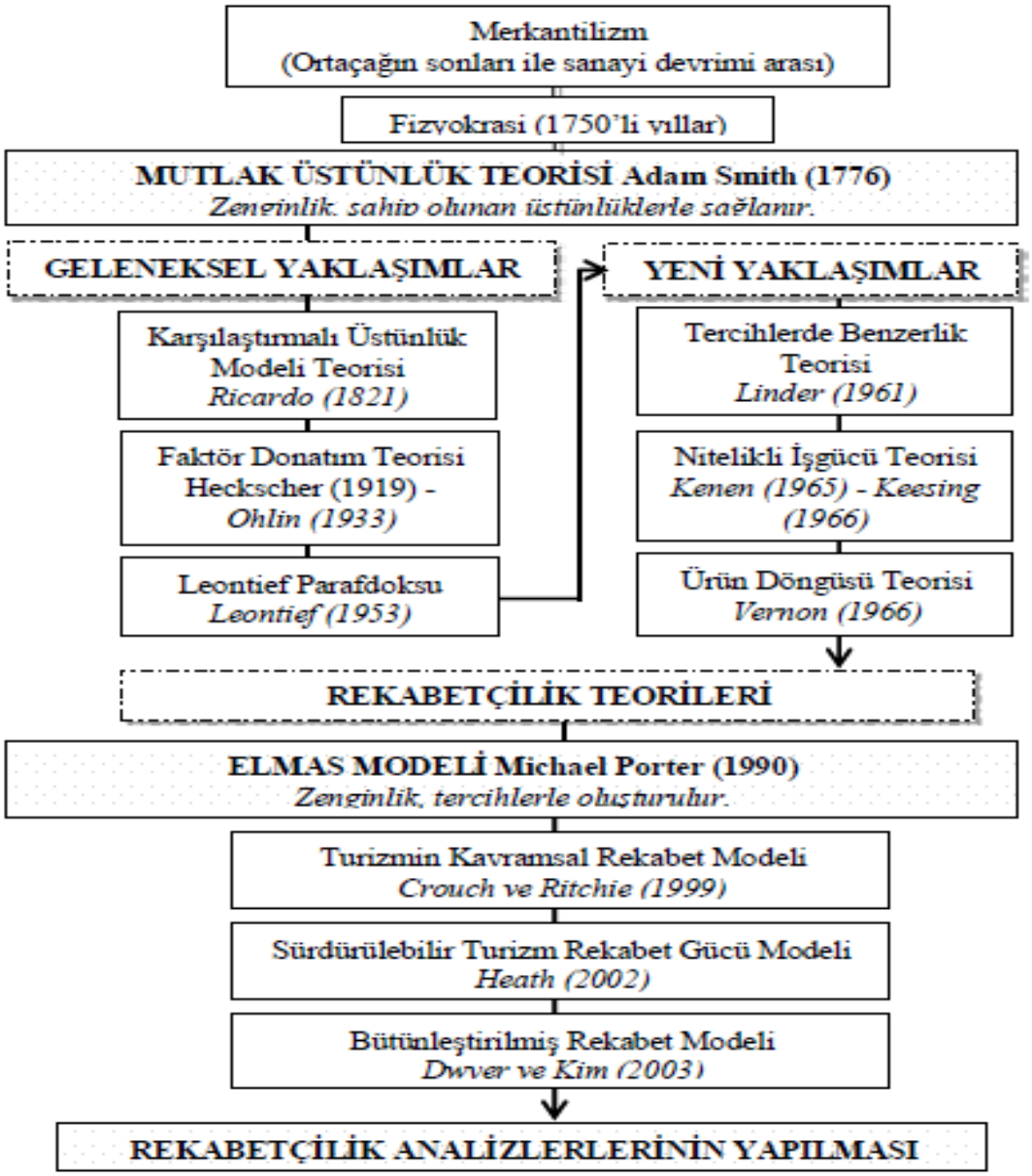

Şekil 1 Uluslar Arası Ticari Modeller ve Rekabet Modeli Geçişi (Kaynak: Cho / Moon /2000)

1.1 Mutlak Üstünlük Teoremi

1776'da Adam Smith, Mutlak Üstünlük teorisini ilk kez "Ulusların Zenginliği" kitabında ilan etti. Bu olay, uluslararası ticarette ilk kez bilimsel olarak açıklanan Teori başlığını taşıyor. Herhangi bir üründe uzmanlaşmış ülkeler bu durumu diğer ülkelerle dış ticarette avantaja çevirebilirler. Emtia Modeli ülkeler arası ticaret konusunda bir model olup belirleyen faktörleri ise; örneğin bir ülke bir tekstil ürünü ihraç ederken bir başka ülke daha farklı bir ürün ihraç etmektedir. Bundan dolayı ülkelerin dış ticaret teorileri, aynı ülkelerin dış ticarete yönelme sebepleri, üstünlük dereceleri, kazanç ve kayıp fizibiltesi, ticaret alanında ülkelerin uzmanlaşma ihtiyacının olduğunu açıklıyor. Adam Smith'in yarattığı 'mutlak üstünlük teorisi' dış ticaret alanında uzlmanlaşma teorisi olarak oluşturulmuştur.

(BALDWIN / 1982)

Smith, bir ulusun servetini bir kişinin servetiyle karşılaştırıp, sahip olunan altın miktarına göre ölçmeyi yanlış bulmuş, para ve servetin birbiriyle karşılaştırıldığını iddia etmiştir. Smith, dış ticaretin ülkenin doğal ekonomik kalkınmasıyla eşleşirse faydalıdır. Ticaretin temel faydası, ülkede fazla üretilen malların bir pazar bulması ve pazarı geliştirerek işbölümünü artırmasıdır. İşbölümünün artmasıyla birlikte akıllı bir aile reisi, daha ucuza alınabilecek bir ürünün asla evde yapılmaması gerektiğini söyleyerek iş bölümüne verdiği önemi vurguladı. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007, 2)

Bir çok hatta neredeyse bütün aileler için geçerli öngörülebilir bu durum, ciddi bir şekilde yönetim içinse geri kalmışlık olarak nitelendirilemez. Bizim üretebileceğimizden daha uygun fiyata mallar ihraç edebilen bir başka ülke avantajlı olduğumuz herhangi bir sektörde ürünün maliyetinin bir kısmı karşılandığı zaman ticari anlamda daha fazla fayda sağlayacaktır. (Adam Smith 1776, 352-353)

Adam Smith'in düşüncesine göre, birbirinden farklı iki ulus arasında ticarette mutlak üstünlük mutlaka bulunur. Bir ulus bir ürünü başka bir ülkeden mutlak daha düşük mali giderle ürettirebiliyorsa, ürettiği ürünün üretim aşamaların profesyonelleşmeli ve ürettiği malın karşılığı olarak ihraç ederek değer kazanacak ve malın refah düzeyini artırarak refah düzeyini yükseltecektir. Mutlak üstünlük teorisi, gıda ve kumaş gibi iki mal üreten ve homojen emekle donatılan Amerika ve İngiltere gibi iki ülkenin karşılaştırması aşağıdaki tabloda açıklanmıştır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Örnekle de gösterecek olursak; Ülkeler dış ticaret yapmadan önce, bir iş gününde üretebileceği iki mal grubunun maliyetlerini gösterelim:

Tablo 1 Emek başına birim başı üretim

	Amerika	İngiltere
Gıda	4 birim	2 birim
Kumaş	8 birim	12 birim
2.Örnek	Türkiye	İngiltere
Buğday	20 Birim	10 Birim
Araba	10 Birim	20 Birim

(Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007, 3) (Karagözoğlu 2005)

Gördüğünüz gibi Amerika Gıda üretiminde mutlak üstünlüğe sahip, İngiltere Kumaş üretiminde mutlak üstünlüğe sahip. Türkiye buğday üretiminde mutlak üstünlüğe sahip, İngiltere otomobil üretiminde mutlak üstünlüğe sahip.

(Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Tablolar incelendiğinde Türkiye dış ticaret öncesi duruma göre 10 birim daha fazla arabaya sahipken, İngiltere dış ticaret öncesine göre 10 kg daha fazla buğday elde ediyor. Bu tablolar sonucunda iki ülkenin de ciddi bir kar oranını dış ticaret ile elde ettiğini görebilirsiniz. (Karagözoğlu 2005)

Emek başına birim üretim tablosu incelendiğinde, emek Amerika Birleşik Devletleri'nde günde 4 birim gıda veya 8 birim kumaş üretebilmektedir. İngiltere'de aynı emek 2 birim gıda ve 12 birim kumaş üretebilir. Amerika'da gıda üretimi üstün gelirken, İngiltere kumaş üretiminin mutlak avantaja sahip olduğu söylenebilir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007, 3)

Uluslararası ticaretin olmadığı zamanlarda Amerika'da 4 birim kumaşla, İngiltere'de 12 birim kumaşla 2 birim gıda değiş tokuşu yapılmaktadır. 2 birim daha fazla yiyecek üretir. Böyle bir durum her iki ülke tarafından da memnuniyetle karşılanmaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Ülkeler pahalıya ürettiği diğer malı da ithalat yoluyla temin etmeli .Böylece işbölümü ve uzmanlaşma sonucu her ülke dış ticaretten karlı çıkacak ve dünya refahı artacaktır. Eğer bir ülke bütün ürünlerini dış ülkere nazaran daha uygun üretiyorsa Adam Smith'e göre dış ticaret anlamını yitirmiştir. (Karagözoğlu 2005)

Emek başına birim üretim tablosu incelendiğinde, emek Amerika Birleşik Devletleri'nde günde 4 birim gıda veya 8 birim kumaş üretebilmektedir. İngiltere'de aynı emek 2 birim gıda ve 12 birim kumaş üretebilir. Amerika'da gıda üretimi üstün gelirken, İngiltere kumaş üretiminin mutlak avantaja sahip olduğu söylenebilir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007, 3)

Uluslararası ticaretin olmadığı zamanlarda Amerika'da 4 birim kumaşla, İngiltere'de 12 birim kumaşla 2 birim gıda değiş tokuşu yapılmaktadır. 2 birim daha fazla yiyecek üretir. Böyle bir durum her iki ülke tarafından da memnuniyetle karşılanmaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Birçok ülke için önden tahmin edilebilir olan Adam Smith'in tutumu büyük bir yönetim için akılsızlık olarak tabir edilemez. Yabancı bir millet bizim ülke içinde üretebileceğimizden daha uygun fiyatlı mal tedarik edebiliyorsa bu durumu avantaja çevirip ürünün bir kısmı karşılığı bashedilen yabancı milletten satın alınabilmesi alternatifi daha uygun olacaktır. (Adam Smith- 1776/ 352, 353)

Adam Smith, dış ticaretle ilgili merkantilist sıfır toplam oyununu çürüttü. İki farklı ülke içinde ticaretten kazanç sağlıyor. Bahsedilen ülkelerde ticaret olmadığından çok daha yukarıda tüketim ve üretim noktalarına ulaşabilir. Bahsedilen durumu elde etmemizi sağlayan kavramlardan biri iş bölümü bir diğeri ise uzmanlaşmadır. Konu hakkında geliştirilen modele 'mutlak üstünlük teorisi' adı verilir. (DEMİRÖZ 2010)

Günümüzde en önemli projelerden biri olarak bahsedilen Avrupa Birliği bünyesinde bulunan Fransa ve Almanya'nın ortak çalışmalarıyla kurulmuş Airbus, sonrasında İspanya ülkesininde katıldığı 1916 yılında kurulan Amerika Birleşik Devletleri devi BOEING ile bir çeşit yarış halinde olabilecek konuma geldi. Bahsedilen iki firmanın da dünya genelinde havacılık endüstisinde kesin bir üstünlüğü vardır. Bu duruma karşı olarak kendine pay çıkarmak isteyen Çin ve Rusya ülkeleri ortak üretim aşamalarına geçmiş ve yıl 2023'de ilk üretimlerinin dünyaya sürülmesini hedefliyor. (PALACIOĞLU 2018, 12)

Mutlak Üstünlüğü İncelemek İçin İki ülke ile daha basit bir örneği yeniden ele alalım. Bu örnekte incelenen uluslardan biri Almanya bir diğeri ise Türkiye olarak ele alınsın. Ürünlerden biri çay bir diğeri de buğday kabul edilsin. Bu hesaplamaları daha anlaşılır kılmak amacıyla üretilen ürünler üzerinde hesaplamalar yapılmış ve döviz vb kaynaklar kullanılmamıştır. Bu basit örneğe göre dünya üzerinde Türkiye ve Almanya ülkeleri dışında bir ulus yok. Bahsedilen iki ülkede, buğday ya da çay üretmek amaçlı gereken aynı miktarda kaynağa (toprak, emek ve sermaye) sahip olduğu biliniyor. Bahsedilen iki ülkede de başlangıç olarak 100 birim kaynağa sahip olduğu varsayılırsa, Türkiye'de bir ton çay üretimi 4 birim emek harcanırken, buğday üretimi için 10 birim emek harcanması gerekmektedir. Almanya açısından baktığımızda 1 ton çay üretmek için 20 birim kaynak harcarken, 1 ton buğday üretmek için 5 birim kaynak harcıyor.

Bu durum Türkiye'nin buğdayın hiçbirini emeğini harcamadan 25 ton çay üretebileceğini, çay üretimi olmadan 10 ton buğday üretebileceğini veya bu durumda Almanya'da hiç çay üretmeden 20 ton buğday üretebileceğini göstermektedir. Buğday üretmeden 5 ton çay üretmektedir (Karagözoğlu 2005)

Türkiye için Varsayımlar

1. 100 birim kaynak kullanabilir
2. 1 ton buğday üretmek için 10 birim kaynak kullanır
3. 1 ton çay üretmek için 4 birim kaynak kullanılır
4. Ticaretin olmadığı durumda her ürün için kaynaklarının yarısı kullanır

Almanya için Varsayımlar

1. 100 birim kaynak kullanabilir
2. 1 ton buğday üretmek için 5 birim kaynak kullanır
3. 1 ton çay üretmek için 20 birim kaynak kullanılır
4. Ticaretin olmadığı durumda her ürün için kaynaklarının yarısı kullanır

Mutlak Üstünlükler Üretim İmkanları

ÜRETİM	Çay (ton)	Buğday (ton)
Ticaret Olmadan		
Türkiye (A noktası)	12,5	5
Almanya (B noktası)	2,5	10
Toplam	**10,5**	**15**
Ticaret İle		
Türkiye (C noktası)	25	0
Almanya (D noktası)	0	20
Toplam	**25**	**20**

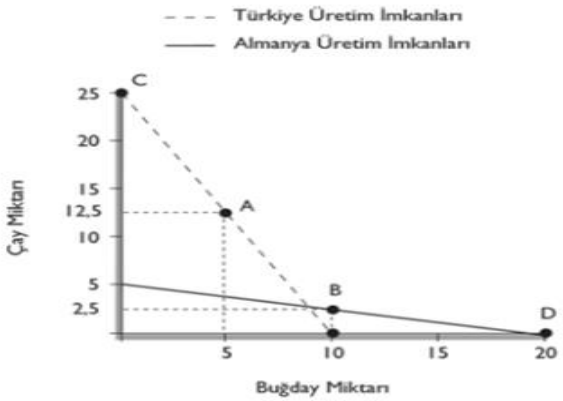

Şekil 2 Mutlak Üstünlüklerde Üretim İmkanları (İnan Özalp 2004, 25)

Örneklerde Türkiye’de cay üretimi daha baskındır bunun sebebi 1 ton cay üretebilme amacıyla Türkiyede Almanyaya göre az kaynakla ihtiyacını karşılayabilir. Almanya ülkesinde kendi içinde buğday üretimi konusunda daha başarılıdır.. Almanyada üretilen 1 ton buğday Türkiyeye göre daha az kaynağa ihtiyaç vardır (İnan Özalp 2004)

İki ülkenin ticarete girmediği bir durum içerisinde Türkiye 12,5 ton çay (50/4) ve 5 ton buğday (50/10) üretebilmektedir. Almanya 2,5 ton çay (50/20) ve 10 ton buğday (50/5) üretebilmektedir. Her iki ülkenin de 100 birim kaynağa sahip olduğu düşünülürse, çay üretimini düşürmeden buğday üretimini artırma imkansızdır, aynı zamanda çay üretimini artırmak için buğday üretimini azaltmak gerekir. Bu durumda iki ülkenin üretebileceği çay miktarı 15 ton, buğday miktarı ise 15 ton. İki ülke mutlak üstün konularda ticaret yaparsa Türkiye gibi bir ülke 25 ton miktarında çay üretebilen Almanya ülkesinde ise 20 ton buğday üretecek ve ürün bazında uzmanlaşma toplam üretimi artıracaktır. Çay üretimi 15 tondan 25 tona çıkarken, buğday üretim miktarı 15 tondan 20 tona kadar ulaşabilmektedir. Uluslararası ticaret ile üretilen mallar maksimuma ulaşır ve fayda artar. (İnan Özalp 2004)

Aynı işi tekrarlamak, işçilerin yetkinlik becerilerini artıracak ve işlerinde ustalaşacaklar, İşçiler bir ürünün üretiminde bir başka ürün üretimine zaman kaybetmeyecek, Bundan dolayı dahada etkili çalışabilme metodları geliştirilerek üsretim aşamalarını kısaltma olanağı ortaya cıkacaktır , (PALACIOĞLU 2018)

En önemli teorilerden biri olan mutlak üstünlük teorisi en önemlisi olmasına rağmen uluslar arasındaki ticari durumu açıklama konusunda yetersiz kalabilmektedir. Şöyleki, ülkelerin birinin iyi seviyede sanayileşmeyi gerçekleştirmiş olduğu ve diğerinin ise oldukça fakir olduğu varsayıldığında, gelişim aşamasında olan ülke tüm ürünlerde - bazı doğal ve el işi ürünler dışında - mutlak üstünlüğe sahipse ne olacak? (PALACIOĞLU 2018, 13)

1.2 Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi

Bahsedilen mutlak üstünlük teorisinden 40 yıl kadar sonra, 1817'de David Ricorda tarafından Adam Smith analizleri geliştirilerek karşılaştırmalı üstünlük teorisi olarak tanıtıldı.. Teorinin güçlü yapısı sayesinde uzun yıllardır uluslararası ticarette kullanılmaya devam etmektedir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007, 4) (İnan Özalp 2004, 26)

Ricardo uluslar arası ticari durumu kesinleşmiş üstünlüklere dayandırmanın ihtiyaç olmadığını ve bu şekildeki yaklaşımın teoriyle alakalı kapsamın daraltacağını savunmaktadır. Uluslarararası ticaret için Yoğunlaşılması gereken konu malı hangi ülkeleri uygun maliyetli üretmesi değil dikkat edilmesi gereken hangi üstünlükler dahilinde ülkelerin malı ürettiğidir. Ülkeler arası karşılaştırma yapıldığında bir malı en iyi derecede üretimde ve pazarlamamada üstünlüğe sahipse o mallarda uzmanlaşmalıdır. Ricardo ortaya attığı teorsinde uluslarası ticaretin temelinde mutlak değil , karşılaştırmalı üstünlükler teorisi oluşturmaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi David Ricardo tarafından geliştirilmiş olup bugün bile dış ticari durumun temeli olarak Kabul edilmektedir. Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi Ricardo için oldukça esas bir teoremdir. Mutlak üstünlük durumu ise bu durumun özel bir alanı gibidir. Karşılaştırmalı üstünlük mutlak üstülüğün dahil olduğu her durumda bulunmaktadır. En önemlisi ise üstünlük seviyesidir.(PALACIOĞLU 2018, 13)

- Bu model, maliyetleri emeğe dayandırır
- Ülkelerin farklı üretim fonksiyonları vardır
- Arz yönlü teori
- Ülkeler arasında yerli emeğin hareketsiz olduğu varsayımı o dönemin gerçekliğini yansıtmamaktadır.

Model, karşılaştırmalı statik temele dayanmaktadır. Bu nedenle zaman unsuru hesaba katılmaz(Karagözoğlu 2005)

Karşılaştırmalı Üstünlük ortaya çıktığı durumlarda Mutlak Üstünlük teorisinde olmak mümkündür. Mutlak Üstünlük olduğu durumlarda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmak mümkün değildir. Mutlak üstünlük teorisine göre, bir ülke bir mal üretirken üstün bir konumda ise, o zaman ticaret imkansızdır ve tüm malları kendisi üretir. Bu durumda karşılaştırmalı üstünlük önemli değil, önemli olan üstünlük derecesidir. Ülke bazı mallarda diğer ülkelere göre daha az üretiyorsa kaynakları israf edecektir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Ricordoya göre ticareti kazançlı kılan mutlak üstünlük değil karşıştırmalı üstünlüktür (Karagözoğlu 2005)

Bunun için en iyi teoriyi seçmek, ülkelerin üretebilecekleri en iyi mallarda uzmanlaşmak ve bunları ihraç ederek gelir elde etmek, pahalı malları ithal ederek hedef noktayı dağıtmadan daha cazip fırsatlarla ticaret yapmak hedeflenmektedir. Bu sistemde kıt kaynakların etkin kullanılması sağlanarak yaşam standartlarının yükseltilmesi mümkündür.. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Hayattan bir örnek verecek olursak, iyi bir yazılımcı olan ve aynı zamanda iyi bir bilgisayar malzemesini tamir eden bir kişi olsun. Bu kişi, en fazla karı elde etmek için zamanını etkin kullanırsa ve yalnızca yazılıma yönelirse, daha az karlı sarf malzemesi onarımını bırakabilir ve yazılımda çok daha fazla gelir sağlayan uygun maliyetli dış kaynak hizmetleri alabilir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Bir Ülkenin çoğu malda diğer ülkelerden üstün olduğunu varsaymak da mümkündür. Kendi işinde uzmanlaşmış büyük bir sanayi ülkesinde, tüm mallarda mutlak bir üstünlüğe sahip olması muhtemeldir. Mutlak üstünlüğe göre, bu durumunda ticaret yapmak biraz zordur, oysa karşılaştırmalı üstünlük teorisine göre ticaret yapmak için fırsatlar bulma olasılığı vardır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Şimdilerde modern Ricardo'ya ait olan dış ticaret teorisi karşılaştırmalı üstünlük düşüncesi açısından bir devamlılık örneğidir. (İçke 2010)

Basitlik açısından, Ricardo ve Smith ülkeleri iki farklı üretimden oluşan küçük bir dünyaymış gibi ele alıyor ve bir örnek veriyor. Ekonomistler, birçok ürün ve ülkeyi içeren ticari ilişkilerde verimlilik üstünlüğünü göstermek için aynı mantığı kullanırlar. (İnan Özalp 2004)

Ricarda kendi tarafından bir örnek şu şekildedir ;

	İNGİLTERE	PORTEKİZ
Kumaş (M)	80 metre	10 metre
Şarap (L)	40 litre	20 Litre

Örneklere Göre İngiltere 2 kalemdede mutlak üstünlüğe sahiptir şarap ve kumaşı portekizden daha uyguna üretmesinden dolayı mutluk üstünlüğe göre bu durumda ticaret yapılmamalıdır. İngiltere daha ucuza ürettiği için malları kendisi üretmelidir . Karşılaştırmalı üstünlükte bu durum değişmektedir bu durumda bile ülkeler arası ticaretin boyutları değiştirilerek yapılabilir (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Bu durumda üstünlük derecelerine bakılır eğer üstünlüklerde farklılıklar varsa karşılaştırmalı üstünük teorisi kullanarak ticaret yapılabilir . Tabloya bakıldığında ülkeler arası üretim farkları incelendiğinde kumaş üretimde ingilterenin üstünlüğü 8 katken şarap üretimden ingilterenin üstünlüğü portekize göre 2 kattır .karşılaştırmalı üstünlük teorisine göre bu durumda İngiltere şarabı portekizden ithal edip kumaş üretmelidir. Portekiz şarap üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken , İngiltere kumaş üretimde bu üstünlüğe sahiptir . (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Portekiniz nazarında bu durum iki maldan da düşük bir üretim yapmaktansa sadece şarap üretimine odaklanıp kendisini bu alanda geliştirmesi daha faydalı olacaktır. Bu durumda ingilterenin kumaş üretimde uzmanlaşıp ihraç edeceği kumaşla ihtiyacı olan şarabı portekizden alırsa her iki ülkede dış ticarette karlı çıkar. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Bu durumda İngiltere kumaşta Portekiz şarapta uzmanlaşmaya gitmiştir (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Ülkeler arası dış ticaret karşılaştırmalı üstünlük teorisinde olması gereken koşul ülkelerdeki iç üretim maliyetlerin birbirinden farklı olmasıdır bir örnektede yurtiçi değişim oranlarını karşılaştırmasını yapalım bunun için kuması esas alarak rakamlar karşılaştırılırsa;

Portekiz'in içinde ürün tutarı, 1 birim kumaş ½ birim şarap

İngiltere'nin içinde ürün tutarları; 1 birim kuma 2 birim şarap olarak belirlenir.

Rakamlara ve oranlara baktığımızda maliyet yapısında İngiltere içinde kumaş değerinin , Portekiz ülke içinde ise şarap fiyatının daha uygun olduğu çıkarılıyor ülkelerde fiyatlardaki farklılıklar karlı bir ticareti yapmanın ön koşulunu sağlamaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Fırsat maliyeti

Herhangi bir ürünün fırsat maliyetini o ürünün üretim miktarı 1 birim arttırabilmek amacıyla öteki maldan vazgeçmemiz gereken üretim miktarına eşittir (Karagözoğlu 2005, 2)

1.3 Heckscher-Ohlin Teorisi - Faktör Donatımı Teorisi

Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisinin Emek Verimliliği Üzerinde Tam Olarak Durmamasından Dolayı Eli Hecksher yıl 1919'da Yayınladığı 'Faktör Oranları Teorisi' makalesiyle Bertil Ohlin'in "yıl 1933'de yayınladığı 'Bölgelerarası Ticaret Ve Uluslararası Ticaret ' kitabında birleşmesiyle faktör donatımı teorisi Hecksher-Ohlin Teorisi olarakta bilinmektedir (İçke 2010)

Maliyet avantajının nereden kaynaklandığını incelemektedir. Yani ülkelerin faktör donanımları birbirinden farklıdır (Karagözoğlu 2005)

Heckscher-Ohlin Teorisi her ülkenin kendinde fazla bulunan zenginliklerini yoğun kullanıldığı malları dış satım ürünü haline getirmesi gerekliliği ifade etmektedir. Faktör donanım, üretimi ve dış ticareti arasındaki ilişkiye dikkatleri çeken bu yaklaşım alanda oldukça önemsenşn bir yaklaşım olmuştur (İçke 2010)

Smith'in ve Ricardo'nun teorilerinden iki alanda farklılık gösteren Heckscher-Ohlin Teorisi; sermayenin kullanımı ve üstünlükler bakımından bu görüşlerden ayrılmaktadır. Bu teoriye göre sermaye ikinci bir üretim faktörü olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte ülkelerin uluslararası pazarlarda sahip oldukları avantajlar farklı faktör donatımları ile konumlandırılmaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007).

Ricardo ve Smith emek değer teorisi üzerinden ele aldıkları "emek maliyeti"nden kavramından faydalanırken Hecksher-Ohlin teoremi sermayeyi bir üretim faktörü olarak değerlendirir ve emek maliyetinden ayrı bir yere koyar. Teorem bu özelliği ile de önemlidir. Bu teorem fırsat maliyeti yaklaşımını ortaya koymuştur, buna bağlı olarak üretim maliyet değeri "bir birim mal üretmek için gerekli olan kaynakların toplamına eşittir" ifadesiyle tanımlanabiliyor. Ricardo ve Smith üzerinden ele alındığında üretim maliyeti emek faktörü üzerinden ele alınmakta ve üretim imkanları eğrisinin doğrusal bir çizgi izlediği görülmektedir.

Bu durum teoremde tek bir üretim faktörünün bulunmasından ve bu faktörün tüm birimlerinin birbirine eşit olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak Heckscher-Ohlin modelinde fırsat maliyetleri düzenli olarak arttığından eğri iç dikey olarak şekillenmektedir. (Ariç 2013, 58)

Faktör Donatımı Teorisinde, ürünleri üretim aşamasında kullanılmış faktör kompozisyonunu açıklayan faktör yoğunluğu, ülkenin sahip olduğu çok sayıda emek ve sermayenin yanı sıra oldukça önemli birer faktördür. Bütün ülkelerdeki faktörlerin yoğunluğu ve donatım uygunluğuna göre mal üretmesi, mali değerler ve fiyat fırsatlarını sağlamasıyla birlikte ülkelerin rekabet avantajına ulaşmasını sağlamaktadır. (ATİK 2005/29)

Faktör donatım kuramınca çok miktarda emek faktölerine sahip ülkeler, üretimlerini emek yoğun ürünler üzerinden gerçekleştirmeli ve bu yolla üretilen malları ihracat malzemesi haline getirmelidir. Üretiminde sermayenin kullanıldığı malların yaygın üretiminin yapıldığı ve ihracatın bu mallar üzerinden gerçekleştirildiği ülkeler ise sermaye faktörüne sahip olan ülkelerdir. (Ariç 2013, 59)

1.4 Hecksher – Ohlin Modelinden Çıkarılan Teoremler

1.4.1 Uluslar Arasi Faktör Fiyatları Eşitlik Durumu

Bahsedilen bu teoriye bakıldığında, faktör fiyatları uluslararası ticaret yoluyla eşitlenir. Faktör hareketi serbest ise faktör fiyatları eşitlenir. Temel Varsayım: Ülke İçi Faktörler Ülkeler Arası Hareketliliktir. Bu Modelde, Her Ülke Kendi Bol Üretim Faktörünü Gerektiren Malların Üretiminde Uzmanlaşır.

Örnek: Türkiye Emek Yoğun Mal Üretsin, Almanya Sermaye Yoğun Mal Üretimini Seçiyor. Türkiye Makine Üretiminden Tekstil Üretimine Geçtiğinde Daha Fazla İşçiye İhtiyacı Duyacak ve, işgücünün fiyatı yükselecek. Almanya ise makine talebini artıracak ve makine fiyatları yükselecek, emek ucuzlayacak. (Karagözoğlu 2005)

1.4.2 **Stolper – Samuelson Gelir Dağilimi Teorimi:**

İlk olarak 1941 yılında Wolfgang Stolper ve Paul Samuelson'ın ifadesiyle FDT modeli çerçevesinde uygulanan bir çalışmayla tanıtıldı. Kavram olarak benzer tüm oluşumlarda etkenleri incelemeye alınmıştır. Örnek vermek gerekirse, Ronald W. Jones ve José Schheinkman yıl 1977'de yapılan bir çalışma ile, fazlasıyla genişletilmiş koşullar altında dahi, faktör fiyatlarının, teorinin tahmin ettiği gibi, ürün fiyatlarıyla beraber hareket edildiği gösterilmiştir.. (DEMİRÖZ 2010)

Serbest Ticaret Ülkelerin Sahip Olduğu Bol Faktörün Gelirini Artırır. Kit Faktörünün Gelirini Düşürür. Diğer bir deyişle Serbest Dış Ticaret, ithal mallarda kullanılan faktöre karşı, ülkenin elinde bol bulunan ve ihracat malı üretiminde yoğun olarak kullanılan faktör lehine değiştirmektedir. Bir Mal İçin Tarife Uygulanmasına Rağmen İthal Malın Fiyatı Arttırılamaz. Böyle bir olasılığa ilişkin şüphe, Stolper-Samuelson teorisinin geçerliliğini baltalayacaktır. Bu durum Dış Ticarette Metzler Paradoksu olarak adlandırılmaktadır.. (Karagözoğlu 2005)

Stolper Samuelson Teoreminin temelini korumacu politika faaliyetleri oluşturur. Düşük gelirli ülkelerin kalkınma sağlayarak yüksek gelir grubuna erişebilmesi için sanayileşmelerini geliştirmeleri gereklidir. Bununla birlikte emek yoğun bir üretim söz konusu olduğunda kısmi uzmanlaşmanın ortaya çıkması emek faktörünün maliyetlerinin artmasına neden olacağından ekonominin karlılığı üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Bu nedenle uzmanlaşma kavramı düşük gelirli ülklerinde gelişimine olumsuz etki yapmakta ve bu durum korumacı politikaların uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. (DEMİRÖZ 2010)

1.4.3 **Rybczynski Teorimi:**

Rybczynski'ye göre serbest ticaret ortamında bulunan üretim unsurlarından birinde artış ortaya çıktığında o faktöre odaklanarak gerçekleşen üretiminde donanımında gerçekleşen artıştan daha büyük oranlı bir artışa ve diğer malların üretiminde azalmaya neden olur.

Kuramın neticeleri bakımından önemi ise nüfusun artış ilerlemesi ile sermaye yatırımı gibi hususların faktör donanımına ve yaklaşık fiyatlarda nasıl etkilerinin bulunduğunu açıklamasıdır. (DEMİRÖZ 2010)

İki mal ve iki faktör modelinde ve tam istihdam varsayımında bir faktörün arzı artarsa (diğeri sabit iken), bahsedilen faktörü yoğun olarak kullanan ürünlerin üretimi giderek büyür. Kullanmayan ürünlerin ise üretimi azalır.

Örneğin: Diyelim ki Türkiye'de makine ve tekstil olarak iki ürün üretiliyor. Türkiye emek yoğun bir ülke olduğundan tekstil üretiminde yoğunlaşacak, makine üretimi sabit olduğundan giderek tekstil üretiminin makineye / sermayeye de ihtiyaci artacaktir. Dolayısıyla sermaye tekstil üretimine kaydıkça makine üretimi azalacaktır . (Karagözoğlu 2005)

1.4.4 Leontief Teorimi

Bazı teori varsayımlarının aksine faktör donatımı gibi, üretilmiş bir ürünün nasıl bir emek ve sermaye birleşiminden olduğunu belirlemeke kolay değildir. Bundan dolayı , bahsedilen teorem uzun süreli olarak test edilememiştir. Harvard Üniversitesi'ndeki Profesör Wasssily LEONTIEF, 1930'lu yıllar içinde ülkeler arası sektördeki ileri ve geri bağımlılıkları nicel olarak ölçmek için kullanılmış girdi ve çıktıların tablolama tekniklerini oluşturmuştur. Bu sasyede Hecksher-Ohlin teoremi ilk defa ABD üzerinde LEONTIEF tarafından denenmiştir**.** (ÖZTÜRK 2018)

Dünyada en büyük sermaye stoğuna sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'nde emek yoğun ürünler ihracatına girip sermayesi yoğun olan ürünler üretildiği bir çalışma ile faktör donatım teorisi ile çelişmiştir**.** (ÖZTÜRK 2018)

‘Leontıef Teorimi’ni açıklayabilmek adına pek çok çalışma yapılmış ancak herhangi kesin bir sonuca erişilmesi mümkün olmamıştır. Paradoksu sadece şu şekilde özetlemek mümkündür: (DEMİRÖZ 2010)

Leontief Teoriminin dünya ticaretini açıklama yetersiz kalmış olan faktör donatımı teorisi ortaya çıkarılmıştır. Aynı zamanda bahsedilen teori dünya ticaretinde büyük bir yüzdeye niçin benzer veya gelişmiş ülkeler arasında bulunduğunu açıklama konusunda yetersizdir. Bu sebeple bazı varsayımlar değişen dünya şartlarını yansıtılamamıştır ve bahsedilen eksiklikleri gideren yeni teoriler ortaya atılmıştır.. (ÖZTÜRK 2018)

Leontief isimli araştırmacı Leontıef Paradoksu isimli araştırmasını belirtilen yıllarda ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmaya göre temelde sermayesi yüksek olarak tanınan Amerika Birleşik Devletleri’nin faktör donatım teoremine göre sermayesi yüksek ürünün ihracatına girmesi tahmin edilebiliyorken ,Leontıef Pradoksu’ndan çıkarılan sonuçlarla beraber teoremin tam tersine Amerika Birleşik Devletleri’nin sermayesi yüksek ürünün ithalatını gerçekleştirdiği iş gücünün yoğun ürünleri ise ihracatını yaptığı gözlemlenmiştir. Bundan dolayı faktör donatım teorisinin yetersiz kaldığı noktalara uluslar arası ticaret de dahil olmuştur. Uluslara arası ticarette çeşitlilik ve yalnız olarak sermaye ya da iş gücü gibi etkenler yetersiz olduğu göz önüne alınırsa araştırmacılar özel durumlarda açıklama konusun yeni teoriler üretme çabasına girmeye başlamışlardır. (Mehmet Halil AKIN 2019)

En önemli eleştiri noktarından biri ise LEONTIEF’in mutlak ithalat değil ithal kelimesinin üretiminin ele alınarak incelenmesidir. Bu durum dönem içerisinde veri toplamının yetersiz kalması kaynaklı bir zorunluluktur. Bundan dolayı bahsedilen görüşe sahip olanlar aslında paradoksun gerçek olmadığını ve yanlış hesaplamaların söz konusu olduğunu söylemektedirler.. (DEMİRÖZ 2010)

Amerika Birleşik Devletleri'nde emek faktörünün sağladığı verim farklı bir açıklama uğraşıdır. Üretim Olanakları Eğrisi şekli belirlenmesi yalnızca faktör miktarıyla değil aynı zamanda faktör verimlilik oranı üretkenlik oranı ile de bağlantılıdır. Bu sebeple kalifiye veyahut kalifiye olmayan iş gücü iki önemli unsur olarak ele alındığında, yüksek kalifiyede iş gücüne sahip Amerika Birleşik Devletleri kalifiye iş gücü fazla olan bir ülke olarak tanımlanabilir**.** (DEMİRÖZ 2010)

Bazı durumlardan paradoksun ortadan kalabileceği öne sürülmüştür. Birincisi ise Amerika Birleşik Devletleri'ne doğal kaynakların kullanım oranının yoğunluğu hesaplamaya dahil edilmesi durumudur. Bahsedilen görüşe göre Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomisinin incelenmesinde sektörel üretime ait fonksiyonlar üç katmanlıdır. Bunlar sermaye, emek ve doğal kaynaklar olarak üçe ayrılır. Öyleyse ithalatı yapılan ürünlerin doğal kaynaklardan payları çıkarıldığında ithalat alanında emek daha önemli konuma gelecektir. Bunun nedeni maden gibi birden fazla tabii kaynakların sermayeleri yüksek üretim teknolojilerine sahip olmasıdır.

Sonuç olarak tabii kaynağı apayrı bir etken olarak tanımlayamazsak ithalat ihracat hesaplamalarında yanlışlıklar neticelenebilir sermayede yoğunluk gözlemlenebilir.**.** (DEMİRÖZ 2010)

1.5 Geleneksel Dış Tiçaret Teorilerilerine Genel Bakış

Geleneksel dış ticaret teorileri, günümüzün karmaşıklaşmış dünyaya ait dış ticari açıklarını açıklama konusunda yeterli kalmayabilir. Böyle bir durum yıl 1970 tarihlerinden beri şu şekilde karşımıza çıkmıştır. Karşılaştırmalı üstünlük önemli bir etken kabul edilseydi, uluslararası ticarette hafife alınamayacak kadar büyük bir bölüm; ekonomilerinin aynı olmadığı ülkelerde karşılıklı ortaya çıkardı oysa bu duruma tezat olarak olmuştur.

Karşılaştırmalı üstünlüğün nesnel gerçeklikleri yansıtıldığında iki olgu göstermiştir (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

1940'lardan bu yana dünyada ticaretin kapsamlı bir kısmı benzeyen etken yapılarına sahip olan sanayileşmede ilerlemiş ülkelerin birbirleri arasında gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda iktisatçılar , uluslararası ticarette beklenmedik eğilim durumuna dikkat çektiler. Bahsedilen eğilimde , dış ticaretde yüksek bir alanın etken ekipmanı ve benzeri talep gören ülkeler arası meydana gelmesiydi. Emek açısından zengin ülkeler, çoğunlukla veya tamamen işgücü kıtlığı olan ülkelerle ticaret yapmazlar, doğal kaynaklar açısından zengin ülkeler de yalnızca kaynak kıtlığı olan ülkelerle ticaret yapar. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Örneğin Norveç, Danimarka, İrlanda, İngiltere gibi farklı ülkelerden oluşan eski Avrupa serbest ticaret ortaklığında ülkeler arasındaki ticaret, Avrupa ekonomik topluluğu arasındaki ticaretten daha azdır. Bunun örneğini ABD, Meksika ve Kanada arasındaki ticarette verebiliriz. ABD ve Kanada'da işçilik maliyeti çok yüksek, Meksika'da işçilik maliyeti düşüktür, ancak ABD ile Kanada arasındaki ticaret, ABD ile Meksika arasındaki ticaretin beş katıdır. Aslında ABD'nin Kanada'ya yaptığı tek otomobil ihracatı, Meksika'ya yaptığı toplam ihracatın üzerindedir ve en fazla sanayileşmiş 12 ülke ticaretinin %66'sını birbirleriyle yapmaktadır.. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Amerika Birleşik Devletleri, Almanya,İngiltere,Fransa, İtalya'ya benzer ülkeler tek bir ürünün hem ithalatını hem de ihracatını gerçekleştirmektedir. Dünya ticaretinde çok fazla bir kısmı aynı ürünün hem ihracatını hem de ithalatını içermektedir. Diğer bir deyişle, son yıllarda yapılan ticaretin büyük bir kısmı endüstri içi ticaret şeklindedir. Endüstriyel alanın içinde ticaret, yine bahsedilen endüstriyel gruba ait olan ancak marka, görünüm, kullanım şartları ve kalitesi bakımından bazı farklılıklar gösteren malların ithalat ve ihracatına dayalı bir dış ticaret şeklidir.. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

1963 ve 1984 yılları arasında Japonya, mamul mal ihracatçısı olarak dünya ihracatında 5. sıradan 1. sıraya yükseldi. Aynı zamanda ilk sırada yer alan ABD 3. sıraya, 3. sırada İngiltere 8. sıraya düşmüştür. Hong Kong, Güney Kore ve Tayvan'ı dahil edebileceğimiz yeni yeni sanayileşmeye başlayan ülkelerde 1963 yılında çok düşük ihracat payına sahipken, 1984 yılında ilk on beş ihracatçı ülke arasında yer aldılar. Mamul mal ticareti, diğer mal ticaretine göre daha hızlı arttı. 1975'ten beri sadece mamul mal ihracatı üretimden daha hızlı artmıştır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Sonuç olarak uluslar arası ticari durumun akışlarını daha kapsamlı bir pencereden anlamaya çalışılmış ve Ricardo Modeli'nin eksiklikleri görünmeye başlanmıştır. Yıl 1980 gibi daha doğrusu sonlarında klasik teoriler geçerliliklerini önemli ölçüde kaybetti. Geleneksel dış ticaret teorisi sadece hammadde, tarım ürünleri ve emek yoğun sanayi malları ticaretini açıklarken, mamul mal ticaretini açıklayamaz. (Öz 2020)

1.5.1 **Küçük Ülke Olmanın Artıları**

Eğer bir ürünü 2 farklı ülke üretiyor ve bir ülke cok küçük diğer ülke çok büyük ise büyük ülkenin fiyatları tüm fiyatları etkiler. Bu durumda iç fiyatlarla uluslar arası fiyatlar rekabet düzeyinde olduğundan dış ticaretteki büyük bir kısım küçük ülkeye gider (Karagözoğlu 2005)

1.5.2 **Geleneksel teorinin varsayımlarına yöneltilen eleştiriler**

Klasik teori varsayımları tartışma gerektiren durumlara yol açmıştır. Bu durum gözlem ve uygulama sonuçları olarak doğmuştur. Bahsedilen varsayımlara yöneltilmiş eleştiriler şu şekilde açıklanabilir. (Öz 2020)

1.5.3 **Üretim fonksiyonun homojenliği varsayımı**

Neo-klasik dış ticari teoremin varsayımı ülkeler arası üretim fonksiyonlarının homojenliğinin belirtilmesidir. Ancak bahsedilen fonksiyonlar homojen dağılım göstermeyebilir yani ülkelerde üretim fonksiyonlarında farklılıklar gözlemlenebilir. Örnek olarak gelişim aşamasında ülkelerin üsretim kapasitelerinin sermaye ve emekle beraber bunun yanı sıra tabii kaynakların(toprak) da ele alınması gerekmektedir. Bundan farklı olarak ülkeler arasında beşeri sermaye ve teknoloji farklılık durumu da söz konusu olacaktır. (Öz 2020)

1.5.4 Üretim faktörlerinin ikamesi varsayımı

"Üretimdeki faktörlerinin birbirinin yerlerine geçebileceği" varsayımı aslında kabul edilebilir olmayabilir, bu bakımdan üretim teknolojilerinin ülkenin sınırı içerisinde tam olarak ivmeli olmadığı, emektense sermayenin kolay bir şekilde kullanılamayacağı gerçeğidir. (Öz 2020)

1.5.5 Sermayenin Uluslararası Hareketsizliği Varsayımı

Uluslar arası bakıldığın etkin olmayan sermayelerin varsayım çoğunluk yanlıştır. Günümüzdede oldukça gelişmiş, etkili uluslar arası sermaya piyasası ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı özellikle çok uluslu firmalarda faaliyet sebebiyle sermayeler artık uluslar arası ölçek çerçevesinde daha ivmeli kabul edilmesi gerekmektedir. (Öz 2020)

1.5.6 Faktör Yoğunluğu Değişikliği Varsayımı

Neo-klasik anayışta aksine faktörlerin yoğun oluşu değişmekte durum tezatına dönmektedir, en önemlisi tarım sektöründe faktör yoğunluğu tezat bir hal alınca gittikçe yaygınlaşmıştır. Bu; Ülkelerin gelişmişlik düzeyi, arazi ve emekteki tutar ile bağlantılıdr. Örnek olarak, ABD'de tarımsal üretimin, endüstriyel üretime göre daha fazla sermaye yoğundur; aksine, daha Güneydoğu Asya ülkelerinde daha fazla emek yoğunluğu gözlemlenir. (Öz 2020)

1.5.7- Tam rekabet piyasası varsayımı

Neo klasik teoremin "piyasalarda mükemmel işlediği" (full rekabeti) varsayılması ivmeysel etkisini kaybetti. Dünyada pazarlarda "çok uluslu firmalar" var, giderek güçleniyorlar. Yüksek ölçek ekonomileride vardır. Şirketler “farklılaştırma” stratejik adımları uygular. Firma stratejiler uygular. Şirket strateji yönergesi ve hükümetin politik adımları dünyada ticari akışı etkiler. Piyasalar da riskler ve bilinmezlikler vardır (Öz 2020)

1.5.9 **Talep Yapıların Özdeşliği Varsayımı**

Taleplerin yapısı her ülkede aynı değildir. Bahsedilen yapılardaki farklılıklar ticari akışlarının tezat bir hal almasına sebep olabilir. (Öz 2020)

1.6 **Geleneksel Teorinin Gözden Geçirilmesi Durumunu Gerekli Kılan Etkiler**

Yıl 1980'lerde uluslar arası ticari sistemde meydana gelmiş ekonomik farklılıklar ve uluslar arası ticaret teorisinin tekrar gözden geçirilip incelenmesi durumunu zorunlu kılmıştır. (Öz 2020)

1.6.1-**Karşılıklı Bağımlılık ve Amerika Birleşik Devletleri**

Bahsedilen değişikliklerden ilki, ülkeler arasında bağımlılık durumunun artışı ve uluslar arası ticaretin Amerika Birleşik Devletleri için artışta olan öneminin artmasıdır. ABD ithalatındaki ivmeyle yükseliş; dış ticarette ekonomik yöneticilerinin ve politikacıların perspektifinde birincil öneme sahip olan önemli bir konu durumuna yükselmiştir. Diğer bir taraftan bakıldığından ise oldukça fazla sayıda Amerika Birleşik Devletleri şirketi kendi ülkeleri içinde de ciddi bir rekabetle karşılaşmış, diğer taraftan Amerika Birleşik Devletleri hükümeti antitröst, inovasyon politikalarını dünyanın ekonomisi ile ayıramayacaklarını gördüler. Bunun yanında yabancı hükümetlerin yerli şirketlere bir miktar yardım ve destek sağlaması, ABD hükümetlerinin kendi yenilikçi şirketlerine yardım etme ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Reagan yönetimi sırasında ABD'nin dış ticaret pozisyonundaki dramatik çöküş ve 1980'lerde devam ediyor oluşu dış ticari teoriye oluşan ilgiyde yükseltmiştir. Ameirka Birleşik Devletleri'nin dünya ihracatındaki payı 1980-1988 dönemlerinde %11 gibi bir oranda dalgalanmıştır. Öte yandan, ithalatın payı %13'ten %16'ya yükseldi. Sonuç olarak, cari hareketler dengesi 1980'de 2 milyar dolar daha fazla, 1988'de 120 milyar dolar değerinde açık verilmiştir.

Daha önceden bahsedilen geleneksel teori ile çalışsaydı uluslar arası ticaret sistemi , döviz kurunda oluşan değişiklikler Amerika Birleşik Devletleri'nin ödeme bilançosu açıklıklarını oldukça seri bir halde düşürüldü. Ayrıca, 1980 yıllarında uygulanan deneyler ve gözlemleri, uluslar arası ticari durumun çok büyük ve genişleyen bir bölümünün karşılıklı üstünlükle açıklanamayacağını gösterdi.. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Mill tarafından ortaya atılan bu teori daha sonra Marshall ve Edgeworth tarafından geliştirilen Teklif eğrileri ile açıklanmıştır. Teklif Eğrisi; Bir ülkenin kendi malının belirli bir miktarı karşılığında diğer ülkenin mallarından ne kadar talep edeceğini gösteren eğridir.(Karagözoğlu 2005)

1.6.2 **Ekonomi Politikalarındaki Değişiklikler**

Uluslar arası ticari teoremin revizyonuna ihtiyaç oluşturan bir diğer olgu ise politikalardaki değişiklikler, özelliklede Avrupa ve Amerika ülkelerinde korumacı politikalara bölgesel ticaret blokeleri kurulması talebi arttırdı.

Örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada 1988'de kendi aralarında tüm ticari kısıtlamalarını 1998 yılına kadar kaldırmak için bir serbest ticaret anlaşması imzalamışlardır. Avrupa Birliği'ne dahil olan ülkeler 1985 yılında aralarındaki ticaret engellerini en geç 1992 yılına kadar kaldırmayı kabul ettiler. Bu arada Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa pazarında koruma talepleri dahil bir çok alanda artış yaşandı. (Öz 2020)

Yarı-iletken üretim ,havacılık veya telekomünikasyonu gibi normal bir halde serbest ticareti uygulayan kısımlar aktif bir şekilde devletin yardım talebine yönelmişlerdir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Gelişmiş endüstriler daha fazla koruma için lobi faaliyetlerine devam ettiler (Öz 2020)

1.7 **Singer – Prebish Tezi**

1950'lerin başında Singer, Prebish ve Mrydal liderliğindeki bir grup iktisatcı; Ticaret hadlerinin az gelişmiş ülkeler aleyhine bir eğilim gösterdiğini savundu. Çünkü az gelişmiş ülkeler daha fazla tarım ve hammadde ihraç etmekte ve makine üretiminde uzmanlaşmamaktadır. Dış ticaret hadleri bozuldukça, ticaret yoluyla ithal edilen ve geliştirilen birim başına daha fazla ihracat yapılmaktadır. Daha fazla kaynak aktararak ülkelere bağımlı hale gelmektedir. Sonuç olarak; Prebish, DTH'deki olumsuz gelişmeye çare olarak bu ülkelerin kendilerini korumalarını ve sanayileşmelerini tavsiye edilmektedir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Prebisch Singer Tezi'ndede bahsedildiği gibi , hammaddede ve tarımda olduğu gibi gibi emeğin sık üretiminde uzmanlaşmış az gelişmiş ülkeler için oldukça uzun bir zaman kapsamında dış ticaret hadlerindeki bozulma durumunu açıklamaya kavuşturan bir tez savumasıdır. Dış ticaret olgusunun başlaması ile azgelişmiş ülkelerin kendi içlerinde ihracat kalemi ile orantılı olarak azalırken, ithalat kalemi ile bir farklılık görünmeyecek veya bu olgu artışa geçecektir. Bunun nedeni, temelde üretim malları talebinin gelir esnekliğinde sanayideki malları esnekliğinden daha az olmasıdır. Bu şekilde az gelişmiş ülkeler için ihraç ettikleri veya ithal edilen ürünler arasında oluşan oransal fark gittikçe genişleyecektir. Oluşan talepte farklılığının yanı sıra, az gelişmiş ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu hammadde ve tarımsal üretime oluşmuş talep, dış ticaretle birlikte artar ve ülkelerde bu sektörler de uzmanlaşacaktır. Bahsedilen uzmanlık durumu, yerel endüstriyel gelişmeyi baltalamaktadır. Böylece sanayi mallarının girdi ithalat ve ihracatçısı olan gelişmiş ülkeler ile sanayi mallarının girdi ihracatçısı/ithalatçısı olan az gelişim kategorisinde sayılan ülkeler çıkmaz duruma girecektir. Sanayideki ürünlerde çok daha fazla katma değer içerdiğinden, bu ticaretten sadece gelişmiş ülkeler yararlanmaktadır.. (Wikipedia 2009)

Bahsedilen gelişmelerin ihracatla ilgili açısı ise açıklanabilmektedir. Dış ticaretin başlamasıyla birlikte azgelişmiş ülkeler, karşılaştırmalı üstünlük durumuna sahip olan emeğin yoğun ürünlerde zamanla gelişecek olan ölçek ve teknik ile daha ucuza üretmeye başlayacaklardır.

Fiyatların düşmesi iç piyasada memnuniyetle karşılanabilecek bir durum iken, ihracat miktarı çok fazla değişmeyeceğinden toplam üründe düşüşe neden olacaktır. Bu da azgelişmiş ülkelerin gelirlerini etkiliyor. Sermayenin yoğun üretim içerisinde uzmanlaşmış gelişimini yükseltmiş ülkeler, dış ticari yollarla hammadde veya tarım ürünlerini daha ucuza elde edebilme imkanına sahip olacak ve ticaret hadlerini kendi lehine değiştirmeyi başarabileceklerdir.. (Wikipedia 2009)

İthalat açısından gelişmiş ülkeler ürettikleri mallarda tekele sahiptirler. Bu nedenle teknik gelişmelerle üretim maliyetlerini düşürseler bile alıcıların alternatifleri olmadığı için fiyat değiştirmelerine gerek kalmıyor. Bu maliyet düşüşü fiyatı etkilemez, ancak gelişmiş ülkelerin kar marjını arttırır. Geri kalmış ülkeler ihracatta üretim kaybı yaşarken, ithalat miktarı değişmese bile bu maliyet düşüşünden yararlanamayacakları için toplam ithalat çıktıları sabit kalmaktadır. Genişleyen ekonomik faaliyetleri ile daha fazla ithal malına ihtiyaç duymaya başlarlarsa ithalat gelirleri de artacaktır. Bu her iki taraf için de olumsuz sonuçlar doğuracaktır.(Wikipedia 2009)

Singer ve Prebisch, gelişmekte olan ülkelerin ticaret hadlerinin dezavantajının hem arz hem de talepten kaynaklandığını vurguladı. Örneğin, Salvatore'un belirttiği gibi, günümüzde gıda ve hammadde talebi 19. yüzyıla göre daha az büyümektedir. Bunun nedenlerinden biri, Ghoshray ve Dunn ve Mutti'nin Engel Yasası'na dayandırdıkları gibi, Türkiye'nin ithal ettiği gıda ve hammadde grubu için gelirin talep esnekliğinin birden düşük olmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkeler. . Dolayısıyla gelişmiş ülkelerin gelirleri artmış olsa da bu ülkelerin gelişmekte olan ülkelerden tarım ürünleri ithalatı gelirlerinden daha az artmaktadır. Bu sonucu destekleyen Husted ve Melvin'e göre, uzun vadeli genel beklenti, temel veya ilkel ürünlerin sanayileşmiş veya gelişmiş ülkelerin ithalatındaki payının giderek azalacağı yönündedir. (TAŞÇI 2016, 236)

İhracat gelirlerindeki düşüşe rağmen, ithalatta aşağı yönlü bir değişim olasılığının olmaması, emek yoğun üretim yapan ülkelerin dış ticaretle uzun vadede zarar edeceklerine işaret ediyor. Bu duruma çare olarak azgelişmiş ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerine göre üretim yapmak yerine sermaye yoğun üretime yönelmeleri önerilmiştir. Gerekirse korumacı, kapalı bir ekonomi ile emek yoğun üretim üzerinde dış talep baskısı önlenmeli, sanayici üretim yönünde ilerleme sağlanmalı, tasarruflar artırılarak sermaye birikimi sağlanmalıdır. Sermaye yaratılması için para politikası araçları önerilmiştir. Böylece azgelişmiş ülkeler sadece tarıma ve hammaddeye dayalı üretimden kurtulabilecek ve ürün çeşitliliği sayesinde dış ticarette dengeye yakın bir konuma geleceklerdir.. (Wikipedia 2009)

2.Neo Klasik Diş Ticaret Teorisi

2.1 Yeni Dış Ticaret Teorileri Öncesi

Dış ticaret kavramını devletlerin karşılaştırmalı üstünlükleri veya etkin donanımları arasındaki farklılıklar ile açıklayan geleneksel teoriler, 1970'lerin ortalarına kadar uluslararası iktisat literatüründe yaygınlığını korumuştur. Bilindiği gibi, geleneksel dış ticaret teorilerine göre uluslararası ticaret kavramı, çoğunlukla etkin ekipman veya üretim maliyetleri açısından birbirinden farklılaşan devletler arasında gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, devletlerin orantısal olarak zengin oldukları faktörleri içeren ürünleri ihraç etmeleri ve üretimlerinde orantısal olarak daha sınırlı faktörleri kullanan ürünleri ithal etmeleri öngörülmektedir. Yani aktif ekipman ve karşılaştırmalı üstünlükler açısından birbirine benzer ürünler tedarik eden devletler arasındaki ticaret yoğunluğunun yüksek olmaması beklenmektedir.

Ancak ampirik analizler, uluslararası ticaret faktörünün aslında uluslararası ekonomi, parasal ekonomi ve şehir ekonomisi ile teknolojik olarak birbirine yakın ve benzer faktör donanımına sahip gelişmiş ekonomiler arasında gerçekleştiğini göstermektedir. Hatta II. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ülkeler arasındaki ticaret kavramı hem artmış hem de bu gelişmeye paralel olarak toplam dış ticaret unsurunun bu devletlerin milli hasılasındaki payı artmıştır (Hic 1994, 54)

Ancak Krugman'ın (1990) belirttiği gibi, özellikle İngilizce konuşulan ülkelerde matematiksel olarak formüle edilemeyen “teoriler” fazla ilgi görmemiş ve ölçek ekonomilerini içeren dış ticaret teorileri ancak 1970'lerin sonlarında ortaya çıkmıştır. ve eksik rekabet piyasası yapısı matematiksel olarak formüle edilebilir. " olarak nitelendirilir. (Akkoyunlu 2007)

Dış ticaret sebepleri, uluslararası uzmanlaşma ve uzmanlaşma eğitiminin belirteçleri, elde edilen kazanımlar, korumacılığın sonuçları gibi önemli hususlar yeni dış ticaret teorilerinin masaya yatırdığı konular arasında yer almıştır. Ölçeğe göre artan getiri ve kusurlu rekabet piyasaları varsayımları altında, yeni dış ticaret teorisinin bu sorulara verdiği cevaplar, dış ticaret teorisinin yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Faydacı bir yaklaşım ile ortaya çıkmış olan yeni dış ticaret teorileri, uluslararası ticaretteki bazı noktaların geleneksel yaklaşım ile ortaya konulamaması durumundan doğmuştur. Dünya ticaretiyle ilgili, geleneksel teorinin öngörüleriyle açıklanamayan veya bazen paradoksal olan dört önemli ampirik gerçek vardır. (Akkoyunlu 2007, 71)

Yeni Teknolojiler

Robotik teknolojilerin, kaynak verimliliğinde en önemli meselenin hata oranlarında yaşanan düşü olduğu ifade edilmektedir. Böyle bir ölçüm ve değerlendirme milyonda 12 hata seviyesinin robotik teknolojiler açısından varlığı ortaya konulmuştur (Öz 2020).

2.2 Faktör Donatımı Teorisi Maliyeti Teorisi

Klasik karşılaştırmalı üstünlük teorisi dış ticaretin ülkeler arasında işlem gören malların nispi fiyat farklılıklarına dayandığını ve bu farklılıkların uluslarası emek verimliliğindeki farklılıklardan kaynaklandığı ileri sürülmektedir ancak söz konusu teori emek verimliliğindeki farklılıkların neden ortaya çıktığını açıklayamamıştır (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Ricardo'nun dış ticarete ilişkin katkılarından yaklaşık bir yüzyıl sonra isvecli iktisatçılar Eli Heckscher Ve Bertil Ohlin Dış ticaretin esasına göre yönelik acıklamarıyla klasik karşılaştırmalı üstünlük teorisinin eksiklerini gidermeye çalışmışlardır . daha sonra Amerikalı ihtisatcı Paul Samuelson yeni katkılarda bulunmuştur faktör donatımı teorisi faktör oranları teorisi veya heckscher-ohlin teorisi olarakta adlandırılmaktadır söz konusu teori karşılaştırmalı üstünlük teorisine önemli bir katkı niteliği taşımaktadır (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Faktör donatımı teorisi, faktörlerin ticaretin kilit belirleyicileri olduğunu, ancak karşılaştırmalı üstünlük , farklı zevkler ve teknolojilerden ziyade ülkelerin sahip olduğu göreceli faktör donatımlarındaki farklılıklardan kaynaklandığını iddia eder. Bu bağlamda görece zengin bir ülke, üretim faktörünü yoğun olarak kullandığı malların üretiminde uzmanlaşmalı ve bu malları ihraç etmelidir. Emek yönünden Zengin olan Türkiye emek yoğun malların ihraç ederken sermaye yönünden zengin bir ülke olan Almanya ise sermaye yoğun malların ihracını yapmalıdır

(Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Faktör donatımı teorisinin dayandığı varsayımlar şu şekilde sıralanabilir;

- İki mal, iki ülke ve emek ile sermaye gibi iki üretim faktörü vardır
- Ülkeler, faktör donatımları yönünden farklıdır
- Mallar , faktör yoğunluğuna göre farklılık gösterir
- Mal ve faktör piyasalarında tam rekabet koşulları geçerlidir
- Üretimde ölçeğe göre sabit getiri koşulları vardır
- Faktörlerin tam istihdamı sağlanmıştır
- Üretim faktörleri ülke içinde tam hareketli olmasına karşın ülkeler arasında tamamen hareketsizdir
- Ülkeler arasında serbest ticaret vardır ve gümrük tarifleri ile kotalara yer verilmemektedir
- Taşıma giderlerinin sıfır olduğu varsayılmaktadır
- Ülkelerin mal üretimlerinde aynı teknik kullanılır
- Ülkelerin talep koşulları birbirine benzemektedir

(Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Faktör donatımı teorisi, klasik dış ticaret teorisinin varsayımlarının birçoğunu almakla birlikte, analize emek ve sermaye gibi iki üretim faktörünün dahil edilmesi, uluslararası ticareti ülkelerin faktör donatımlarının ve malların farklılığa dayandırılması açısından karşılaştırmalı üstünlük teorisine farklı bir yorum getirmektedir.. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Ülkelerin farklı faktör donanımlarına sahip olduğu varsayımıyla yapılan tanımlamalar, fiziksel ve ekonomik tanımlamalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Fiziki tanıma göre faktör donatımı, üretim faktörlerinin fiziksel miktarlarına veya faktör stokuna bağlı olarak arz yönünden ele alınır. Türkiye sermaye açısından zengin bir ülkedir. Ekonomik tanıma göre faktör ekipmanı, faktör fiyatlarına göre tanımlanır, dolayısıyla hem arz hem de talep güçlerini temel alır. Söz konusu tanım, ülkenin göreceli zenginliği olarak ülkenin sahip olduğu faktörün fiyatının ucuz olduğunu belirtmektedir. Almanya'daki sermayenin nispi fiyatı Türkiye'dekinden daha düşüktür. emek açısından daha zengin olduğunu gösterir (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Bu iki tanım genellikle iktisat teorisinde ele alınsa da üçüncü bir tanım K. Lancaster tarafından ortaya atılmıştır. Lancaster'a göre, ithal edilebilir bir malın üretiminde nispeten bol olan bir faktör, bir ülkenin yabancı bir ülkeye göre kıt bir üretim faktörüdür. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Faktör donatımı teorisine göre, göreli üretim faktörü zenginliğine dayalı serbest ticaret, ülkelerin bol miktarda sahip olduğu faktörlerin fiyatını artıracak ve kıt faktörlerin fiyatlarını düşürerek uluslararası faktör fiyatlarının eşitliğini sağlayacaktır. Öte yandan, üretimde kıt olan üretim faktörünün bol kullanımını gerektiren malların ithalatı, kıt üretim faktörünün bolluğu sonucu kıt üretim faktörünün fiyatını düşürecektir. Ancak gerçek hayatta dış ticaret üzerindeki kısıtlamalar, üretim faktörünün homojen olmaması, üretim teknolojilerindeki farklılıklar ve nakliye maliyetleri nedeniyle uluslararası faktör fiyatlarının eşit olmaması dikkat çekicidir (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Faktör donatımı teorisine göre uluslararası faktör fiyatlarının eşitliğinin sağlanması ülkelerin gelir dağılımını da etkileyecektir. Stolper-Samuelson gelir dağılımı teoremi olarak adlandırılan bu görüşe göre ülke içinde göreceli bolluk olacaktır. Dolayısıyla serbest ticaret gelir dağılımını ihracat sanayinde yaygın olarak kullanılan bol faktör lehine değiştirirken, korumacılık ithalat sanayinde kullanılan kıt faktör aleyhine değişecektir. Ancak, kıt olan üretim faktörünün serbest ticaret nedeniyle gelirinin düşmesi o ülkenin refah düzeyinin düşmesine neden olmayabilir.

Bu bağlamda hükümetler günümüzde dış ticareti gelir dağılımını etkilemek için bir araç olarak kullanmaktadır. Ülkenin gümrük tarifesi uygulaması, kıt kaynağın reel gelirini artırma etkisine sahiptir. Bunu açıklamak için sermaye açısından zengin, dolayısıyla teoriye göre sermaye yoğun mal ihraç eden ve emek yoğun mal ithal eden bir ülkeyi ele alalım.. Sonuç olarak, reel ücret gelirleri artar. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Bu çok doğal bir sonuçtur. Zira ithal edilen emek yoğun mallara gümrük vergisi getirildiğinde, benzer malların yerli üretimi genişlerken, sermaye yoğun ihraç mallarının yerli üretimi daralır. Bu nedenle, emeğin fiyatı, yani ücretler, sermayesinin fiyatından, faizden daha hızlı artar. Böylece, her iki endüstride de daha ucuz sermaye, daha pahalı emeğin yerini alır. Üretimde her bir emek birimi fazla sermaye ile birleştirildiğinden, sonuç olarak emeğin üretkenliği yükselir, böylece reel ücretler artar. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Her iki malda da emek verimliliği arttıkça tarife koyan ülkede hem parasal hem de reel ücretler artar. İşgücünün tam çalışır durumda olduğu varsayıldığından hem toplam işgücü geliri hem de emeğin milli gelir içindeki payı artacaktır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Modele göre gümrük tarifeleri, uluslararası uzmanlaşmanın faydasını engellemekte ve milli gelir üzerinde düşündürücü bir etkiye sahiptir. Böylece tarife nedeniyle ülkenin toplam geliri azalmakta, ücretlerin payı artmakta ve sermayenin payı azalmaktadır. Kısacası, ülke bir bütün olarak tarifeden zarar görürken, kıt faktör bol faktöre karşı fayda sağlar.. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Gümrük tarifeleri yerli üreticiler ve tüketiciler için ithal rakip malların fiyatlarına göre arttığı sürece, Stolper Samuelson teoremi analitik olarak geçerli olacaktır. Ancak gümrük tarifeleri bu fiyat oranını düşürürse, söz konusu teorem geçerliliğini kaybeder ve bu duruma Metzler paradoksu denir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Özetle, normal şartlar altında, serbest ticaret politikası ülkede bol olan faktöre, koruma ise kıt faktöre fayda sağlar. Geçmişte Avustralya gibi bazı ülkeler, gelir dağılımını kıt emek faktörü lehine değiştirmek için gümrük tarifeleri ile serbest ticareti kısıtlamaya çalışmışlardır.

Bugün, emeğin kıt ve sermayenin bol olduğu sanayileşmiş ülkelerde, işçi sendikaları lobi faaliyetleri yoluyla hükümetlere koruyucu önlemler almaları yönünde baskı yapma eğilimindedir (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Faktör dağılımı teorisine dayanan bir diğer teorem ise Rybcztnski teoremidir. Rybczynski teoremi, tam istihdam koşullarında, bir üretim faktörünün arzındaki azalmanın bir sonucu olarak, üretimin bir malda büyük ölçüde genişleyeceğini ve diğer malda daralacağını iddia eder. Örneğin sermaye arzı sabit kalırken işgücü stoku artarsa, motor endüstrisinden tekstil endüstrisine sermaye aktarılacaktır. Bu nedenle tekstil üretimi genişlerken motor üretimi daralacak. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Faktör donatımı Teorisi, Farklı Ülkelerde çeşitli çalışmalarda test edilmiştir. Testlerin bazıları teoriyi doğrularken, bazıları paradoksal durumlar gösterdi. Faktör donatımı teorisi üzerine en ünlü çalışma "Leontief Paradoksu" olarak bilinir. W Leontief, ABD'nin 1947 verilerini kullanarak yaptığı çalışmada; İhracat ve ithalat ile rekabet eden sektörlerde aynı bileşimdeki 1 milyon dolarlık örnek mal balyaları dikkate alınarak söz konusu balyaların içeriğini oluşturan emek ve sermaye miktarı tespit edilmeye çalışılmıştır. Leontief'in çalışmasında girdi-çıktı analizini kullanırken, hesaplama güçlükleri nedeniyle ithalat yerine ABD'nin ihracatını ve ithalatla rekabet eden sektörlerin yerli üretimini temel almıştır. Faktör donatımı teorisine göre, sermaye zengini bir ülke olan ABD, sermaye yoğun malları ihraç etmeli ve emek yoğun malları ithal etmelidir. ABD'nin teorinin ön gördüğünün tersine emek yoğun mallar ihraç edip sermaye yoğun mallar ithal ettiği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, söz konusu duruma dış ticaret teorisinde '' Leontief Paradoksu'' adı verilmektedir (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Leontief, ortaya çıkan paradoksu Amerikalı işçilerin üretkenlik düzeyiyle açıklamaya çalıştı. Leontief'e göre, üretkenliği motive eden çok iyi çalışma koşullarına sahip olduğunuz için ABD'deki işgücü diğer ülkelerin işgücünden 3 kat daha üretken. Bu nedenle ABD'nin gerçek işgücü stokunu bulmak için emeğin 3 ile çarpılması gerekir Lontief bunu yaparak ABD'nin emek yoğun bir ülke olduğunu gösterebileceğini kanıtlamaya çalışır (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

2.3 Fırsat (Vazgecme Maliyeti)Maliyeti Teorisi

Emek yoğun bir sistem olması ve emeğin homojen bir faktör olarak ele alınması geleneksel teoriler tepkilere neden olmuştur. Neo Klasik Ticaret Teorileri, emek dışında hayatımızdaki sermaye, doğal kaynaklar ve girişimciler gibi diğer faktörlerde de bulunmaktadır. Neo Klasik uzmanlarından Gottfried Haberler 1936 yılında karşılaştırmalı üstünlük teorisine yeni bir model getirmiştir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Fırsat Maliyeti Teorisine göre, bir malın fırsat maliyeti, o malın üretimini bir adım artırmak için gerekli kaynakları serbest bırakmak için başka bir malın üretiminden vazgeçmesi gereken miktara eşittir. Bu nedenle, bu teoride kaynakların tam istihdam düzeyinde olduğu varsayılır. Bir malın üretimini artırmak için gerekli kaynakları sağlamak amacıyla diğer malların üretiminin azaltılması, tam istihdam koşullarına özgüdür. Diğer bir deyişle, diğer sanayi dallarında üretimin kısalması nedeniyle serbest kalan kaynaklar, üretimin artırılması istenen sanayide kullanılabilecek tam istihdama getiriliyorsa, diğer malların üretiminin azaltılması gerekir. Üretim artışı atıl kaynaklarla gerçekleşeceğinden üretimi artan ürünün fırsat maliyeti sıfır olur. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Karşılaştırmalı üstünlük teorisinin emek değer teorisine dayanması, emek dışındaki diğer tüm üretim faktörleri dikkate alındığında iki ülkede geçerli olan vazgeçme maliyetlerinin farklı olması şartına bağlıdır. Bu bağlamda vazgeçme maliyeti teorisine göre üretim maliyeti, kullanılan tüm faktörlerin parasal değerlerinin toplamı göz önüne alınarak hesaplamakta ve bir malın üretimde daha düşük bir vazgeçme maliyetine sahip ülke bu malda karşılaştırmalı üstünlüğe ve diğer mal üzerinden ise karşılaştırmalı dezavantaja sahip olmaktadır (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Vazgeçme maliyeti teorisi, Türkiye ve İsviçre'nin saat ve tekstil ürettiğini varsayımsal bir örnek yardımıyla açıklanabilir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

ÜRÜN / ÜLKE	SAAT	TEKSTİL
TÜRKİYE	30.000 TL	5.000 TL
İSVİÇRE	60 CHF	30 CHF

(Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Karşılaştırma yapabilmek için her iki ülkenin nispi fiyatları hesaplanmış ve ardından Türkiye ve İsviçre'deki nispi fiyatlar birbiriyle karşılaştırılmıştır. Vazgecme maliyeti şu şekilde hesaplanmaktadır (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Türkiye :1 birim saat = 6 birim tekstil

İsvicre 1 birim saat = 2 birim tekstil

Türkiyede 1 birim saat üretmek için tekstil üretimde kullanılan kaynakların 6 katı gerekirken, İsviçre'de ise 2 katı kaynağa gerek duyulmaktadır. Diğer bir deyişle , saatin vazgeçme maliyeti Türkiye'de 6 birim tekstil ,iken İsvicrede ise 2 birim tekstil olmaktadır dolayısıyla, Türkiyede tekstil , İsvicrede saat karşılaştırmalı üstünlüğe sahip mallar olduğu için Türkiye tekstil İsvicre ise saat üzerinden uzmanlaşmalıdır (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Vazgeçme maliyeti teorisi, karşılaştırmalı üstünlük teorisinin gelişimine katkıda bulunan neoklasik bir teoridir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

2.4 Ürün Döngüsü Teorisi

Tek başına uluslar arası ticaretin açıklayamadığı durumlar bulunur ve bunların temel sebeplerinde bir iş gücü yapılarındaki farklı durumlardır. Ülkeler ve bireylerin farklı tercihler ve buna bağlı unsurlar göz ardı edildiğinde özellikle teknolojik gelişimle beraber ortayan çıkan tamamıyla otomatikleşmiş sistemlerle donatılı veya insansız üretim yapan karanlık bir çağa geçiş üretim fabrikaları olarak adlandırılan üretim çemberleri gibi iş gücüne ihtiyaç duyulmaması ve bunların göz ardı edilmesi gibi sebepler nitelik iş gücü teorisinin geçerliliğini sorgulayan bilim insanları için zemin hazırlamaktadır. Bundan sonraki süreçlerde Vernon (1966) önemli etkiler sahip olan uluslar arası ticari anlamda girşi, büyüme olgunluk ve gerileme gibi süreçleri ürün yaşam döngüsü olarak tanıtmıştır. Bu döngünün bulunduğu (Gandolio 2014,168) veya yaşan çemberindeki sürecin ülkelerde herhangi bir malda sahip olacağı karşılaşatırılan üstünlükler ve zaman içinde başka ülkelerede geçişine neden olabileceği savunulur.. (Sung Cho 2000, 14)

Başka bir deyişle, gelişen ve yenilikçi ulusun rekabet avantajını, olgunlaşma evresinde ürünün doygunluğu sebebiyle taklit politikası bir başka ülkeyede taşınabilmektedir. (VERNON 1966) Turizm sektörünü Ürün Döngüsü Teorisi kapsamında değerlendirilecek olursa; deniz, kum ve güneş üçlü kombinasyonuna sahip olan destinasyon popülaritesinin ürünün yaşam çemberi içinde bir başka destinasyona kayması kuvvetle muhtemeldir; Bu kapsamda alternatif turizm türlerinde önemli bir olgu ortaya çıkmaktadır.. (Sung Cho 2000, 14).

Geleneksel yaklaşımlarla karşılaştırıldığında, farklı ekonomik yapılara sahip farklı ülkelerin farklı ürünlerini, farklı üretim faktörlerini, talep koşullarını dikkate alan yenilikçi oluşumların uluslar arası ticari konumu açıklama durumuna fayda sağladığı açıktır. Fakat küreselleşme hareketi ile birlikte ulusla rarası ticari ortamın dahada karmaşık bir hale gelmesi, ilgili ticaretin faaliyetleri açıklamayı zorlaştırmak gibi etkenleri doğurur. Bundan dolayı geleneksel ve yenilikçi yaklaşımların her birinin uluslar arası ticari durumun kısıtlı alanlarını açıklayabildiği veya bazı alanlarda birbiriyle çeliştiği söylenebilir. Sonuç olarak, küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin olası etkilerini dikkate alan, özellikle uluslararası ticaret ve rekabet yapılarının unsurlarından ziyade sektörler bazında odaklanan araştırmalara ihtiyaç olduğu ifade edilebilir genel olarak uluslararası ticaretin rekabet yapıları.

Turizm sektörünün küresel bir yapıya sahip olması, uluslararası turizmin ülke ekonomilerinde önemli bir unsuru temsil etmesi ve ülkelerin dış ticaret dengesinin korunmasında katma değer sağlayan bir işleve sahip olması nedeniyle turizm sektörü uluslararası ticaretin önemli bir parçasıdır. Bu nedenle kapsayıcı bir kavram olarak rekabet kavramı ve özelde rekabet kavramı, destinasyonların ulusal ve uluslararası ticaret ortamlarında varlık nedenlerine odaklanan, uluslararası ticaret teorileri ile ilgili olan destinasyon rekabet gücü modellerinin incelenmesi, destinasyon rekabet gücünün temelini oluşturacağı ve küresel bir boyuta ulaşan turizm sektörünün uluslararası hareketliliğinin canlanmasına etki eden göstergelerin belirleneceği düşünülmektedir ve çok önemlidir. (Mehmet Halit AKIN 2019)

2.5 Monopol Rekabet Teorisi

Tam rekabet piyasası ve monopol , birbirinin karşıtı olan piyasa yapısı modelleridir. Tam rekabet piyasasında birçok şirket vardır. Bu sayı monopolde 1'dir. Uzun bir süre iktisatçılar, tüm piyasa yapılarının bu iki model yardımıyla analiz edilebileceğini düşündüler. Ayrıca reel piyasaların bu iki modelden çok farklı olduğunu görmüşler ancak bunun bu iki modelin karışımıyla açıklanabileceğine inanmışlardır. Onuncu bölümde açıklanacak olan çok basitleştirilmiş tekel modellerinin yanı sıra, fiyat teorisi 1920'lerin sonlarına ve 1930'ların başlarına kadar tam rekabetçi bir piyasa ve tekelden ibaretti. 1920'li ve 1930'lu yıllarda ekonomistler, tam rekabet ve tekel modelleri arasındaki piyasaları daha detaylı çalışmalar yaparak açıklama gereğini vurgulamaya başladılar. Bu ihtiyacı ilk vurgulayan İngiliz iktisatçı Piero Sraffa'dır. Sraffa, dünyadaki tüm piyasa modellerinin eksik rekabet üzerine kurulu olduğunu vurguladı. Diğerleri Sraffa'yı izledi. Bölümde Harvard'dan Edward Chamberlin tarafından 1930'larda geliştirilen tekelci rekabet modeli anlatılmaktadır. Model, mikroekonomik teorinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Bölümün sonunda Chamberlin'in modeline yönelik eleştirilere de yer verilmiştir. (Akkoyunlu 2007)

Yeni dış ticaret teorileri 1970’li yılların sonlarına doğru ortaya çıkmış ve bu alanda devrimsel nitelikte yeniliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu teorilerin esas niteliği; geleneksel yaklaşımların savları olan rekabet ve ölçeğe göre sabit gelir varsayımlarını görmezden gelerek ölçeğe göre artış gösteren getiri ve eksik rekabet piyasaların analiziniz esas kabul etmesidir.

Elbette ölçek ekonomileri ve sabit getiri politikasına sunduğu yaklaşım teorinin yeni olarak adlandırılmasının tek nedeni değildir. Konu tarihsel olarak ele alındığında ölçek ekonomilerin dış ticaret ile bağlantılı olarak değerlendirmeye alınması klasik iktisat teorilerine dek uzanmaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu konu ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Krugman (1990)'a göre bilhassa İngilizce konuşulan ülkelerde sayısal olarak formülize edilemeyen teoriler çok dikkate alınmammaması ve ölçek ekonomilerinin eksik rekabeti üzerinden geliştirilen dış ticaretin 1970'li yıllarda sayısal veriler ile açıklanabilmesi bu teorinin yeni bir yaklaşım olduğu düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Akkoyunlu 2007)

Pragmatik nedenlerle ortaya yeni dış ticaret teorileri görülmektedir. Bahsedilen pragmatik neden en başta daha önceden görülmüş olan bazı durumların ve gözlemlerin geleneksel teori tarafından açıklanamaması ve bazı durumlarda teori ile çelişmesidir. Ticarette dünya çapında geleneksel teorinin önceden tahmin edilen veya açıklanamayan hatta bazı durumlarda paradoks niteliği taşıyan dört farklı ampirik olgu bulunuyor. (Akkoyunlu 2007,71)

Yeni teori, ticareti geleneksel ticaret teorisini geçersiz kılmak yerine, yaygın olarak uygulandığı gibi göreli faktör donatımına veyahut karşılaştırılarak üstünlük veya dayatma zorunluluğu gibi durumun söz konusu olmadığını vurgulamakta, ölçek ekonomileri ve azalan maliyetlere odaklanmakta ve farklılaştırılmış ürünlerin yansımalarını incelemektedir. Ürün geliştirme hızı ve dış ticaret üzerindeki pazar yapısı. Yeni teori, geleneksel ticaret teorisini geçersiz kılmak yerine, yaygın olarak uygulandığı gibi ticareti yalnızca göreli faktör donanımına veya karşılaştırmalı avantajlara dayandırmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Pazar yapısında genel olarak ürün geliştirme ve dış ticarete yansıma gibi durumları inceleyen ölçek ekonomileri ve azalan maliyet hesaplamaları yapılır. Birçok ticari teori birbirinde çok farklı yapıda ve büyüklükteki ülkeler ile farklı nitelikte mallar arasında ticari nedenlerin ortaya konulması bakımından önemli basamaklar atlamıştır. (Akkoyunlu 2007,17)

Porter Yeni Dış Ticaret Teorileri'nin dış ticaret konusunda temelini açıklama amacıyla karşılaştırmalı üstünlük ötesinde rekabetin avantajına doğru hareket etmesi gerektiğini savunmuştur.

Bu ve bunun gibi birçok teorinin dayandığı rekabet algısı, farklılaşmış ürünler, kategorilere ayrılmış pazarlar, teknoljiye bağlı değişkenler ve ölçek ekonomileri gibi reel yaşamın özelliklerini ortaya çıkaran bir yelpaze sunmaktadır. Bu sebeple ivme kazanmış ve sürekli genişleyen rekabet ortamı, firmaların yeni yöntem ve teknolojiler üzerinde titizlikle çalışmasını gerektirmektedir, günümüz şartlarında. Aynı zaman günümüzde bilgi çağının avantajlarından biride bilginin yoğunluğu ve yeni teknolojilere dayalı endüstrilerle rekabeti gibi avantajların oluşmasıdır. Bu bağlamda geçmişe dayalı rekabet avantajı bulunan doğal kaynaklar, emek ve sermaye gibi faktörlerin önemi zamanla azalmakta ve bilgi çok çok daha fazla değer kazanmaktadır. (Akkoyunlu 2007/72)

İki farklı teori olan klasik teoriler ve dış ticaret teorilerinin arasında bazı farklılıklar bulunuyor. Dış ticarete ait olan teoriler bütün sektörlerin arasındaki ticarete odaklanırken; eni teoriler sektör içinde işletme içinde ve arasında ticarete odaklanabiliyor. Bu durum karşılaştırmalı üstünlüklerden faktör donanımı teorisine dayanmaktadır. Bazı ülkelerin kendi aralarında emek ve sermaye hareketsizliği olması karşılaştırmaları avantajların değişmediğini ve yalnızca niha ürünlerin değişebileceğini savunan teoriler ise klasik ve neo-klasik teorilerdir.

Bunların yanı sıra daha yeni olan teorilerde, sermayalerin ülkeler arasında ivme kazandığı , teknolojik hazineden ara ürünlere kadar bileşenlerden nihai ürünlere kadar aşama aşama ürün değişiminin mümkünlüğünü belirten ekonomik tabanı modellemişlerdir. Daha eskide kalmış teoriler direkt olarak yabancı yatırımı ve yurtdışındaki üretimi değerlendirmezken, yeni teoriler dış satım ticaretini ve yurtdışındaki imalatı çok uluslu şirketlerin stratejilerinin bir parçası olarak görmektedir. Geleneksel teoriler, fiziksel konumdan bağımsız olarak yalnızca şirketler arasındaki ticareti değerlendirmeye alır. Modern devletin geçmişe daha faal bir rol oynadığı bir dünyada, yeni teoriler ticari ilişkilerin farklı devletlerin şirketleri tarafından gerçekleştirildiği durumunu birleştirmeye çalışmaktadır.(Akkoyunlu 2007, 73).

Dış ticarete sanayi örgütlenmesine dayanan görüşler II. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelen dönemde dış ticaretin üç esas olgusunu netleştirmekte fayda var. Öncelikle ticaret hacmi ele alınırsa uluslararası anlamda geniş bir bölümün benzer sanayi tabanlarına sahip ileri derecede ekonomiler arası gerçekleştiği açıklanıyor. Dünya ticaretinde %60 lık bir orana sahip olan gelişmiş ülkeler arası yapılan ticaret günümüzde büyük önem taşıyor. Bir diğer basamaktan söz etmek gerekirse dış ticaretin günümüzde endüstri içinde ticaret olark gelişmesinin nedenini de aydınlığa çıkarır. Bu ve benzeri yeni üretilmiş teorilerin, nedeni dış ticarette benzer malların takası şeklinde gerçekleşmesi ve çok uluslu şirketlerin otomobil, takım tezgahları veya dayanıklı tüketime dayalı ürünler gibi belli başlı alanlarda dünya çapında büyümesini açıklıyor. Sonunda sektörel anlamda kendi içinde ticari dağılım ve tartışmalı perspektiflerden nasıl soft bir hal aldığını gözlemliyorlar. Daha tanıdık ve eskiye dayanan yaklaşımlar ve de uygulamalara tezat olarak endüstriyel iç ticarette yükselişle sanayi sektörleri de tehlikeye maruz kalmayacaktır. Yenilikçi yaklaşımlarla endüstri içinde ticari yükseliş şirketlerde belli başlı ürünlerin üretim sürecinde uzmanlaşmasın artacağı ve dış ticaretin personel üzerinde etkisinin sıfıra düşeceği düşünülmektedir. (Akkoyunlu 2007,73)

Eskisinden farklı ve daha gelişmiş olan dış ticaret teorileri, ülkelerin imalatında kullandıkları teknolojik seviyesiyle ve faktör donanımları bazen birbirlerine yakın gibi görünselerde dış ticaretin gerçekleşmesinin kabulü ve dış ticarette ülke desteği ile devletin refahının çok daha yukarılara erişebileceği iddia edilmektedir. Buna göre, dış ticaret teorisi, stratejik bazı ticari politikaların oluşturduğu algının zirvesini oluşturuyor. Tekelci rekabet diye bahsedilen yeni ticari teorilerde, devletler teknolojik kademeler ve faktörel donanım açısından birbirlerine benziyor ve ürünlerin üretiminde ölçek ekonominin varlığı ticaretin nedenini oluşturuyor. Oligopolistik ticaret teoriler adı verilen yeni kavramda eksik ve rekabete dayalı piyasa yapısının nedeni ölçek ekonomi yapısı olarak ele alınıyor ve bu analizlerin temeli de oligopolistik piyasanının zeminini oluşturmuştur. (Akkoyunlu 2007,79)

2.6. Nitelikli İş Gücü Teoremi

Nitelikli emek teorisi Donald B. Keesing ve Peter B. Kenen tarafından ortaya çıkarılmıştır. Anlamı endüstrileşmesini tamamlayan ülkeler arasında ticari sebeplere odaklanılması ve yapılan ticaretin geniş bir kapsamını vasıflı iş gücü farkıyla açıklanmasıdır. Yapılan işin ve emeğin kalitesi dünyada bir çok yerde farklılık göstermetedir. Birçok ülke veya da bölgeler emeğin kalitesinde farklılıklarıyla gündemdedir, bir ülke bir diğerinden çok daha yukarıda ya da aşağıda kalabilir. Bu durumun en başta temel sebebi iş gücüne ait verimlilik ve kalitenin artırılması adına yapılan eğitim maçlı yatırımlardır. Bir diğer yandan bakılırsa iş gücüne ciddi bir sermaye yatırılması, emeğin daha nitelikli olmasına ve diğer ülkelere oranla farklılık oluşmasına sebep bir unsur olarak göz önüne çıkar. Nitelikli iş gücü teorisine bakıldığı zaman yeni oluşum aşamasında oldan dış ticaret teorilerinin arasında faktör donatım teorisi en yakın olarak kabul edilmektedir. Bu durumun en baştaki sebebi nitelikli emek teorisinin Hecksher-Ohlin Modelindeki varsayımların birkaçını kabulünde yatıyor. Bahsedilen orta varsayımlar da ölçek ekonomilerinin söz konusu olmaması , reabet, tüm ülkelerde tercihler ve sıfır maliyetler taşımaya dair v.s gibi sebepler saymak mümkün görünüyor. Emek ver sermaye maddeleri iki farklı teoride de üretim faktörlerinin başında kabul ediliyor. Bahsedilen teoriler arasındaki fark ise şudur; Faktör Donatımı Teorisinde emeğin homojenliği kabul edilirken Nitelikli İş gücü , Teorisinde emek ikiye ayrılıyor, nitelikli ve niteliksiz olmak üzere. Bir diğer yandan faktör donanımı teorisinde devletlerin kendi aralarında faktör hareketliliği bulunmuyor, Keesing'in modelinde ise sermaye farkıyla vasıflı ve vasıfsız emek doğal kaynak dışındaki bir çok faktörden hareket edilerek elde ediliyor. (Dura 2000)

Teorinin sorunu, sanayileşmiş ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüğü acıklamaktır.Keesing, Kennen, Leontief, lrving Kravis gibi yazarlar tarafından ileri sürülmüştü

Kullanılan açıklayıcı değişken beşeri sermaye, nitelikli işgücü faktörüdür; başka bir deyişle işgücünün nitelik farklarıdır.

Teoriye göre, sanayileşmiş ülkeler arasındaki dış ticaretin çoğunun nedeni, ülkeler arasındaki vasıflı işgücü farkıdır. Belirli bir vasıflı işgücü bakımından zengin bir ülke, üretimi bu faktöre bağlı olan mallarda uzmanlaşmıştır ve bu malları ticaretini yapmaktadır.

lşgücü nitelik farklarının dış ticareti belirleyici rolünü incelemek için , iki yaklaşım kullanılmıştır. Birinci yaklaşımda ithalat ve ihraacatın, türlü işgücü nitelikleri bakımından içeriği ölçülmüş ve karşılaştırılmıştır.

Teori ABD ekonomisinde Keesing tarafından test edilmiştir. Bu, Keessing'in ilk çalışmasında ulaştığı sonuçtur: ABD; En nitelikli işgücünü kullanan sanayileşmeler karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahiptir. ABD ihracatı, nitelikli işgücü içeriği; sermaye içeriğinden daha yüksektir

Vasıflı iş gücünün çok olması, bu faktöre dayanan üretim faaliyetlerinin artması ve ihracatının yapılmasında artış sağlar. Tam tersi olan durum ise, emek bakımından yoğunluk gerektirmeyen ürünlerin dış satımının artmasına neden olur. Emek faktörüne yapılacak yatırımlar, verimliliği arttırır ve emek fakötrünün tam teçhizatlanması üretimin vasfının da artmasına olanak yaratır. Böylece dış satım konusu haline gelen malların vasıflı iş gücü ile üretilen mallar olması mümkün olur. Aşağıdaki maddeler vasıflı ve vasıfsız ticari örneklerdeki esas kuramlardır. (Dura 2000):

• Tam rekabet koşulları bulunmalıdır.

• Lojistik ile ilgili masraflar ve ticari kısıtlamalar bulunmaz.

• Etken teçhizatı başlangıç devlet eli ile sağlanır.

• Gelir dağılımı ya da ekonomik koşullar fark etmeksizin bütün ülkelerde tercih ve zevkler birbirine paraleldir.

• Devletin kendi içinde iş gücü tam dnimak devletler arası ise hareketsiz gözlemlenir.

• Üretim alanındaki işlevsellik birbirne çok benzerdir.

• Üretime etki eden maddeler vasıflı ve vasıfsız iş gücü olarak nitelendirilir.

• Eğitim ve öğretim yoluyla becenrin gelişimi söz konusudur. (Ünsal 2005)

Bu teoriye gore devletlerin ticarette izledikleri geleneksel yollar kullandıkları ticaret elemanlarını da etkilemektedir. Bu noktada önemli olan uluslararası ticaretin özellikleri değil, devletin kendi teamülleridir. Bu nedenle iş gücünün vasıflı hale getirilmesi uzun bir süreci kapsar. Bu durumun kısa vadede gerçekleşmesi halinde ise emek olarak varlıklı olan devletlerin kısa bir eğitim ile yoğun bir iş gücüne sahip hale gelmesi mümkün olabilir. Buradan hareketle teoriye gore vasıflı iş gücü ayrı bir üretim unsuru olarak ele alınmamalıdır. Peter Kenen tarafından yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkan nitelikli iş gücü teorisi yeni bir sermaye tanımı da ortaya koyar. Buna gore sermaye; "yatırım malları ile özdeşleştirilmiş, emek ve toprağın, verimliliğini arttırmakta olan bir tamamlayıcı üretim etkeni" olarak tanımlanmıştır. Sermayeyeniden üretilebilir bir üretim faktörü olarak ifade edilmiştir. (Ünsal 2005, 81)

Teorinin tezi şudur ; vasıflı emek zenginliği devletler, vasıflı emeğin çok miktarda kullandığı malları imal edip, ihracat konusu haline getirir. Vasıfsız emekten varlıklı devletler ise vasıfsız emeği çok miktarda gerektiren malları üretip ihraç eder (Husted 1992)

2.7 Tercihlerde Benzerlik Teoremi

Yıl 1961'de 'Tercihlerde Benzerlik Teoremi' İsveçli bilim insanı Staffan Linder isimli bir araştırmacı aracılığıyla ortaya atılmıştır. Teori geleneksel kuramlardan temelde ciddi şekilde ayrılmaktadır. Tercihlerde Benzerlik Teorisi diğer teorilerin aksine ticaretin talep yönü ile değil arz yönü ile ilgilenir. Buna gore tüketicinin tercihlerini gelir düzeyi belirler. Bu nedenle bir ülkedeki kişi başına düşen gelir oranı o ülkedeki zevk ve tercihlerin modellenmesinde kullanılabilir. Modellenen bu tercih ve zevkler ülkedeki talebi ortaya çıkaracak ve işletmelerin bu model üzerinden mal arz etmesi mümkün olacaktır. (SEYHUN DOĞAN 2010)

Tercihlerde Benzerlik Teorisi ile aynı yıl ortaya atılan Gelir ve Tercihlerde Benzerlik Teorisi ise Brunstam Linder tarafından şu şekilde ele alınmıştır: Dış ticarette talep unsurunu etkili bir biçimde tanımlamak için o ülkedeki talep fazlası ürünü dikkat almak gereklidir.

Bir ülkede talepten daha fazla üretilmiş olan bir ürün; talep edilen diğer ülkeler ile dış ticarete konu olan devlet arasındaki benzerliği açıklamak için kullanılabilir. (Ha Joon Chang 2016, 63)

Arz edilen ürünlerin benzer olmadığı, kullanıcı zevk ve tercihlerinin önemsendiği ticaretin ayrıntılarını açıklamak için üretilmiş olan bu teorinin temel varsayımları ise şu şekildedir:

• Devletlerin benzer üretimleri ile gelir seviye ve dağılımları arasında ilişki bulunur.

• Mallar değiştirilmiştir.

• Ölçeklere göre artmakta olan getiriler vardır.

• Talep odaklıdır.

• Monopol rekabet şartları geçerli olur.

• Devletlerdeki ticaret malları tüketicinin tercih ve zevkleri doğrultusunda değişim gösterebilir.

Tercihlerde benzerlik teorisi dış ticarette taleplerin daha çok önemsenmesine neden olmuştur. Bu yönü ile ticaretin arz odaklı yorumlarından farklılık yaratmıştır. Farklılaşmış olan malların değişik bir çeşidini üretmiş olan üreticiler belli bir sürede iç talebi, daha sonrasında dış talebi karşılamak zorunda olacakları için ölçeğe göre artan getiriden faydalanırlar. (Robert C. Feenstra 1996, 79)

Gelir düzeyinin sınırlı olduğu devletlerde işletmeler ekseriyetle halkın beklentilerini karşılayacak düzeyde üretim yapmayı tercih ederler. Üretimi yapılan bu mallar, benzer tercih ve zevklerin yaygın olduğu diğer ülkelere ihraç edilir. Bu durum ise dış ticaretin benzer gelir seviyesine sahip ülkeler arasında yaygın olarak gerçekleştirileceği sonucunu doğurmaktadır. (SEYHUN DOĞAN 2010)

Ürünlerin değişitirilmesi yolu ile meydana gelen dış talep ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik izlenen gelişim devletlerin dış ticaret payını arttıracaktır. Benzer tercihler teorisi kapsamında dış satım ürünlerinin benzerlik gösterdiği ülkeler kişi başına düşen gelir miktarı bakımında da benzerlik gösterir.

Bununla birlikte teori gelişmiş devletler üzerinden yapılan çalışmalarda geçerlilik gösterirken gelişmekte olan ülkeler kapsama dahil edilmediğinden çalışmaların konusuna dahil edilmemiştir. Yakın dönemde ise 13 gelişmekte olan ülke Linder hipotezi açısından incelenmiş ve bu ülkeler arasında Türkiye de yer almıştır. 2014 yılında Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu dış ticaret faaliyetlerinin artış göstermesi Linder hipotezi ile açıklanamamıştır .Hipotez bu noktada yalnızca Türkiye'nin ithalat düzeyi ile ilgili açıklayıcı olabilmiştir. (Salih ÖZTÜRK 2020)

2.8 Ürün Devresi Teoremi

Raynond Vernan tarafından 1966 yılınd geliştirilmiş oln ürün devresi teoremi , teknolojin gelimesi ve yaygın kullanımı açısından taklit gecikmesi teorisine benzerdir. Fakat, geleneksel ticari teorem ile birkaç varsayım açısından farklıdır. ÜDT olarak bilinen yeni bir ürünün temel devreleri ile uluslar arası ticaret üzerindeki etki ile alakalıdr. Bahsedilen teoriyi Raynond Vernon H-O teorisin Amerika Birleşik Devletleinde geçersiz Kabul edilmesi üzerine geliştirmiştir. (SEYHUN DOĞAN 2010)

Amerika Birleik Devletlerinde bahsedilen bu teori yeni bir ürün gelişimi ile başlıyor. Bu yeni ürün iki önemli özelliğe sahiptir. Öncelikle yüksek gelir sınıfına hitap edecek çünkü Amerika Birleşik Devletleri'de yüksek gelirli ülkeler arasında yer almaktadır. İkinci olarak ise üretilen bu ürün emek tasarrufuna tabii olacaktır ve sermayeyi kullanacaktır. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri'nde emek en az kaynak olarak nitlenedirilir. (PROF. DR. SEYHUN DOĞAN2010)

Üretilen yeni ürün ÜDT hayat geçiş aşamalarını üçe ayrımıştır. Birinci aşaması yeni ürün aşamasıdır ve ürün sadece Amerika Birleşik Devletleri içerisinde üretilecek ve tüketilecektir. Bunun sebebi en fazla talebin orada olmasıdır ve üretim yapan firmanın tüketicilerin ürüne ne tepki verdiğini ölçmesi gerekir. Bu anlamda firma pazara yakın olmalıdır. (PROF. DR. SEYHUN DOĞAN)

Bu adımlarda üretilen ürünün özelliklerinde ve üretim süresince imalatından değişim yapılmaktadır. Bu sebeple uluslar arası ticaret henüz söz konusu değildir. (PROF. DR. SEYHUN DOĞAN 2010)

İkinci adıma gelecek olursak bu adıma ürünün olgunlaşma evresi adı verilir. Bu evrede ürün ve ürün özellikleri ile ilgili standartlar genel anlamda belirlenecektir ve kitle üretim tekniği adı verilen teknikler uygulanmaya başlanacaktır. Bunun yanı sıra ürün ile ilgili dışarıdan gelen talep artacaktır ancak talep en fazla gelişmiş ülkelerden gelecektir. Bunun sebebi ürünün yüksek gelirli gruplara hitabıdır ve böylece Amerika Birleşik Devletleri ürünü diğer yüksek gelirli ülkelere ihraç etmeye başlayacaktır. (PROF DR SEYHUN DOĞAN 2010)

Amerika Birleşik Devletleri ülkesine ait bir firmanın bir ürünü olgunlaşması evresinde yurt dışında üretebilme imkanları olup olmadığını değerlendirir. Finansal şartların uygunluğu söz konusuysa örneğin Fransa'da kurulacak olan bir üretim fabrikasından hem Fransa'ya hem de diğer Avrupa ülkelerine satış yapılabilir bunun sonucunda da Amerika Birleşik Devletleri'nin üretim ve ihracat kapasitesi azalmaya başlar. Bu adımlarla ilerleyen bir sistemde, surreal sermaye ve yönetim diğer ülkelerin birbirleri arasında hareketsizliği çıkarımı da terk edilmiş olarak ortaya çıkacaktır. Ürünün Batı Avrupa'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne satılmaya başlayabilme olasılığını öne süren kişide yine Vernon'dur. Bu sebeple üretimin maliyeti daha fazla emek maliyetiyle orantılı ilerleyecektir. Emek Avrupa ülkelerinde Amerika Birleşik Devletleri'ne göre daha uygun fiyatlıysa ABD diğer ülkelerden mal alımına başlayabilir. (PROF DR SEYHUN DOĞAN 2010)

2.9 Ölçek Ekonomileri Teoremi

Üretimde sabit verimin geçerliliği durumu H-O teoremi ve Ricardo'nun teoreminde de daha önce bahsedilmişti. Fakat, ortalama mali giderlerin üretimin artması akabinde düşüşü gözlemlenirse böyle bir durumda ölçekle doğru orantılı azalan maliyet ya da artan getiri göz önüne alınacaktır. Ölçek ekonomilerinden kaynaklı ortaya çıkan artan getiri iki ülke bir çok açıdan aynı olsa dahi birbirleri ile dı ticaret gerçekleştirebilirler. Bu durumda H-O teorisinin açıklığa kavuşturamadığı bir durumdur. (PROF DR SEYHUN DOĞAN 2010)

Bir firmada üretim artışı olduğu zaman ortalama maliyet düşecektir ki böyle olması durumunda içsel ölçek ekonomisi kavrmaı doğacaktır. Bunun başlıca sebeplerinde iki önemli faktör bulunur. Birincisi kitle üretim tekniği ikincisi ise iş gücü uzmanlaşası faktörüdür. Üretici firmanın bağlı bulunduğu endüstriyel ölçeğin artışı sonucunda firmada ortalama mali düşüşler gözlemlenebilir, bu duruma dışsal ölçek ekonomisi adı verilmiştir. Yarı iletken çipler ve bilgisayarların imalatını bu duruma örnek verebiliriz. Oluşan durumun sebebi de endüstrinin gelişmesi sonucunda nitelikli bulunan emeğin arz durumun artışı veyahut girdi sağlanımı için devamlı ve etkili kaynakların bulunması gibi etkenlerdir. (PROF DR SEYHUN DOĞAN 2010)

Bahsedilen teoriye dayanan iki farklı kavram bulunur. Bunlardan birincisi ‘ölçeğe göre azalan maliyetler’ ikincisi ise ‘ölçeğe göre artan getiri’ kavramıdır. Üretimin ölçeği gneişlerken ortalamak yaklaşık maliyetlerin azalması durumuna bu durum açıklık getirebilir. Teorik olarak iki farklı şekilde ölçek ekonomileri kullanılmaktadır. (Dura 2000)

2.9.1 İçsel Ölçek Ekonomileri

Kendi başına üretim ölçeği gelişen bir firmanın ortalama maliyetlerinin düşüşü durumuna verilen ad içsel ölçek ekonomisidir. En basit örnek olarak; otomobil endüstrisinden başlayabiliriz. Az sayıda üretim yapan bir otomobil firmasında maliyet, Toyota , Mercedes gibi dev firmalara kıyasla çok daha yüksek olacaktır. Kitlesel üretim teknolojik kullanımı, yönetim etkinliği, iş gücünde uzmanlaşma gibi etkenler içsel ölçek ekonomilerinde başlıca etkenlerdendir. (Dura 2000)

2.9.2 Dışsal Ölçek Ekonomileri

Bu kavram bahsedildiği ve bağlılığı olan endüstri içinde üretimin artmasıyla firmanın ortalama maliyetinin azalmasını açıklamaktadır. Örneğin; bilgisayar endüstrisinde, yarı geçirgen çip üretimi. Dışsal ölçek ekonomilerinde başlıca sebepler bulunur. Bunlar; endüstiryel gelişme nitelikli emek yetiştirilmesiyle doğru orantılıdır. Girdi sağlanımı için devamlı ve etkin kaynaklarında doğmasına ortam hazırlar. (Dura 2000)

2.9.3 Eksik Rekabet Piyasası

Böyle bir piyasadan bahsedildiğinde firma kendi üretimiyle alakalı bir açıdan monopolcü diye tabir edilen bir güce sahip olacaktır. Yani firma ürünün fiyat ve satış miktarına kendisi karar verebilir. (Dura 2000)

Küçük ölçekli firmalarda ölçek ekonomilerinin küçük olacağı gözlemlenir. Büyük ölçekli firmalarla rekabet bu yüzden güçleşecektir. Piyasadan elenme söz konusu olacaktır. Ölçek ekonomisi niteliği bulunan ürünler , fazla sayıdaki ufak şirketler yerine az sayıda olan büyük şirketler tarafından üretilir. (Dura 2000)

Her ülke kendi iç piyasasında talep edilen fazla sayıda üründen az miktarda üretimini yapmaktansa ölçek ekonomilerinin daha çok olduğu az ürünü çok fazla sayıda üretmektedir. Bu sayede ölçek ekonomisi, maliyeti düşürür, üretim ve konfor anlamında benzer ülkelerin birbirleri arasında kar elde etmesine ticaretinin güçlenmesine olanak sağlar. Ölçek ekonomileri tükecitiye ürünün değişik verisyonlarının sunumuna imkan tanır ve tüketici refahını da arttıracaktır. (PR DR SEYHUN DOĞAN 2010)

2.9.4 Monopolcu Rekabet Teoremi

Monopolcu rekabet teoremi ilk olarak Edward Hastings Chamberlin ve Joai Robinson tarafından geliştirilmiştir. Bu kuram fazla sayıda alıcıların ve satıcıların bulunması, Pazar girişleri ve çıkışlarınının serbestliği, ev halkı ve diğer kesimlerdeki insanlarında tam verilere sahipliği , etki eden akışın tam olması durumu ve tam rekabet konusundan farklı değiştirilmiş bir sürü ürün olması hipotezlerine dayanmaktadır. (Kazgan 19985,77)

Monopolcü Rekabet adı verilen teori geçtiğimiz yıllarda endüstriyel iç ticarette ki artış ve eksik rekabet piyayasında ilginin artmasından kaynaklı açıklama ihtiyacıyla doğan bir teoremdir. Bundan kaynaklı Edward H. Chamberling 1933'de Monopolcü Rekabet Teorisini nin uygulamasın dış ticaret alanında başlamıştır. (Baldwin 1989.19)

Ticaret yapılan ürünlerde homojenlik geleneksel dış ticaret teorilerinin hemen hepsinde Kabul edilmiştir. Bu durumun en önemli nedeni ürün ve faktörel piyasadaki tam rekabetin şartlarında geçerlilik durumudur. Ürünlerin homojen dağılımı aynı ürünün hem ihracatının hemde ithalatının yapılabilmesi gerekliliğini doğurmuştur Öyleki gerçekte ürünler homojen değildir ve farklılaştırılmıştır. Aynı zamanda aynı ürünler hem ihracat hem ithalat yaparken kullanılmaktadır. Bu duruma endüstriyel iç ticaret adı verilir ve birçok geleneksel ticaret teorisi bu duruma açıklık getirememiştir. (PROF DR SEYHUN DOĞAN 2010,36)

Günümüzde dünyada ticaretin çok önemli ve büyük bir bölümünü kapsayan iki taraflı ticaret aynı ürünler üzerinden gerçekleşmektedir. Bunun anlamı bir ülkenin aynı ürünü hem ithalat hemde ihracat alanında kulanabilmesidir. Monopolcü rekabet teoreminin sanayi ürünlerinde iki taraflı ticareretin ölçek ekonomisi ile açıklaması görülmektedir. Bu bağlamda sanayi alanında şirketler ölçeklere göre artan gelir şartları çerçevesinde üretimleirni gerçekleştirirler. Doğal olarak monopolcü rekabet firmaları ortaya çıkar ve firmalar az çok birbirlerinden farklı ürünler üretirler. (PROF DR SEYHUN DOĞAN 2010,36)

Yapılan analizlerden monopolcü rekabet analizi dış ticari faydalar konusunda açıklık getirip katkı sağlamaktadır. Dış ülkeden herhangi bir ürünün farklı versiyonlarının ithalatı durumu tüketicilerin seçim potansiyelini artırma istediklerine ürüne en yakını bulabilmesine katkı sağlar. Aynı zamanda artan bir verimlilik durumu söz konusudur ve üretim yapan şirketler ihracat ile beraber üretimini artıracaktır ve birim maliyet bağlı olarak düşecektir. Ürünün ucuzlaşması ve sonucunda tüketicinin refahı yükselmesi söz konusu olacakatır. (PROF DR SEYHUN DOĞAN 2010,36)

Ölçek ekonomi ile ürünlerin değiştirilmesi durumu monopolcü rekabet kuramını açıklayamabilmek için kullanılmış parametrelerden biridir. Ürünün değiştirilmesi ya da farklılaştırılması belirli bir sanayi alanında bir ürün kombinezyonu, uygulaması, görseli, markası, kalitesi gibi farklı yönlerden aynı sanayi alanında üretilmiş başka bir üründen farklı bir versiyon da hazırlanması halidir. Bu değişiklik tüketici ile alakalı o ürünü tercih etmesine sebep olan etkenlerdendir. Bundan dolayı üretim firmaları kendilerine özgü bir müşteri potansiyeli oluşturlar. Endüstriyel ürünler arasında olan iki taraflı ticari unsuru ölçek ekonomisiyle açıklayan ise bu kuramdır.

Endüstri alanında bulunan şirketler ölçeklere göre artış olan getirileri şartların neticesinde monopolcü rekabet piyasasından çalıştırır. Pek fazla çeşitliliklte ürün üretmektense bir veya birkaç adet çeşitlilikte ürün üretimini işletmeciler işte bu sebepten bensimsemişlerdir. Firmalar üretimini yaptığı ürünlerde uzmanlaşmaya başladıkça ölçek ekonomilerinin faydalarını göreceklerdir ve de yararlancaklardır. Uzman oldukları alanda ithalat ve ihracat hızlı bir şekilde gerçekleşmiş olacaktır. (Kazgan 1985,77)

2.10 Teknoloji Açığının Teoremi

Yıl 1961'de M.V. Poster tarafından ileri sürülen teknoloji açığı teoremi, endüstriyel alandaki dinamik gelişmelere oldukça önem vermektedir. Bu sebeple oldukça hızlı ve

ivmeli bir halde büyümüş sentetik material endüstrisi bahsedilen teoreme en uygun olanlardandır. GC Hafbauer'in açıklaması olan bulguda; teknolojik açık ve ölçek ekonomisi teoremi en çok sentetik material ticaretini açıklayan etkendir. (POSNER 1961,13)

Teorimin sorunu, mamul mallarda birbirine çok benzer genel ekonomik şartlara sahip gelişmiş ülkelerin neden ticaret yaptığıdır (Hufbauer 1966, 23)

Posner, heckscher-ohlin teorisi'nin teknolojiyle ilgili varsayımını eleştirir. Teknik bilginin geleneksel teoride söylendiği gibi bütün ülkelerin kolayca elde edip kullanağı bir şey olmadığını söyler (Hufbauer 1966)

2.10.1 Teoremin varsayımları

Bütün ülkelerde teknik bilgi düzeyleri farklılık gösterir. Farklı ülkelerde farklı makine türleri ve emek tarafından farklı işlemlerin varlığı söz konusudur. Farklı makine türleri, geleneksel teorinin üretim teknolojisinin bütün ülkelerde aynı olduğu'' varsayımına ters düşmektedir. Aynı şekilde emeğin farklı işler yapabilmesi de neoklasik teorinin 'emeğin homojen olduğu'' varsayımı ile tezat teşkil etmektedir. (Hufbauer 1966)

Eğer bir ülke ticaret yapıyorsa diğer ülkelerle aynı oranda kâr aynı oranda büyüme ve aynı ücret ve rant oranlarına sahip olacaktır. Bu modelde tüm üretim faktörlerinin bütün ülkelerde eşit oranda bulundukları varsayılmıştır. Söz konusu varsayımlar üzerine kurulmuş bir model, çıktının fiziksel bileşimdeki uluslarası farklılıklar ve endüstriler arası maliyet şekilleri, fiyatlar ve büyüme hızındaki farklılıkları anlamada kolaylık sağlayacaktır. (Hufbauer 1966)

Birbirinden farklı ülkelerde teknik bilgi farklılıları kaynaklı aynı isimde bulunan iki endüstri arasındaki yöntemler ve ürünler açısından değişiklikle doğuyorsa bile her ülkede bahsedilen bu endüstriler bulunmaktadır. (Hufbauer 1966)

Gümrük tarifesi olmayacaktır

Bütün ülkeler içinde tüketicilerin zevk ve tercih hakları aynı ve sabit olacaktır. Tüketicilere yeni imkânlar sunulduğunda bir ülkedeki zevk ve tercihler değişirse, bu değişiklik diğer ülkelerde de meydana gelecektir. (G.Gandolfo 1998, 234)

Döviz kuru sabit olacaktır

Tam istihdam, ticari durumun başlangıcından önce de söz konusu olacaktır. İç piyasada zaman boyunca istikrarlı büyümenin ve tam istihdamının sürekliliğini koruyan güçler vardır. (G.Gandolfo 1998, 234)

Taşıma masrafı yoktur

Hemen anlaşılacağı gibi bu varsayımlarda bir kısmı heckscher- ohlin'in varsayımları ile benzerlik gösterirken, öbürleri farklıdır. (G.Gandolfo 1998, 234)

3. Yeni Nesil Teoremler Ve Nijerya Türkiye Karşilaştirmasi

Yatırımcılar genel olarak sermayelerini aktaracakları ülkelerdeki gelir oranının uluslararası gelir oranınından daha yüksek meblağlarda olması durumunda yapacakları yatırımı o ülkede gerçekleştirme kararı alırlar ve bu durum gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye hareketlerinin nedenlerinden başında gelir. Bu gibi sermaye hareketlerinin oluşması çok önemli bir ticari etkendir. Bu ve benzeri sermayesel hareketlerin büyüklük derecesi, yönleri gelir miktarının görecesine göre değişkendir ayrıca yatırım işlemi gibi gerçekleştirilmesinde kolaylıklara bağlıdır. Sermaye hareketlerinde hacimsel olarak meydan gelmiş yüksek artış eğilimleri genellikle finansal liberalizasyonlar sonrası bu nedenden oluşmaktadır. Uluslararası portföy çeşitliliği de uluslararası sermaye hareketleri nedenleri arasında yer alır. Bu gibi finansal piyasalarda entegrasyon devamlılığı ve yatırım portföylerinde yerel piyasa esaslılığının sallantıda olacağının göstergesi olarak kabul edebiliriz. Teknolojik ilerlemeler sayesinde gelişmekte olan ülkelere yönelen sermaye hareketleri yüksek artış ivmesi kazanmakla beraber genel bir kabul görmektedir. Bu konuda bu duruma etki eden faktörlere dair genel ve ortak bir kanı bulunmamaktadır. Dışsal faktörler, itici faktörler, içsel faktörlerin neden olduğu sermaye hareketi dalgalanmalarında çeşiti olasılıklar bulunmaktadır. Sektördeki sermaye durumunda ve hareketlerinde artış bu durumu iten ve çeken faktörlere bağlı bir iyileşme kaynaklı olabileceği gibi güçlü bir finansal entegrasyonu da yansıtıyor olabilir. 1970'li yıllardan günümüze dair geçen bütün dönemde iten ve çeken faktörler farklı zaman dilimlerinde göreceli bir halden daha da etkin hale getirilmiştir. (A. M. ÖZER 2012,37)

3.1 Çekici Faktörler

Gelişim sürecinde olan ve gelişmeye devam eden ülkelerin genel ekonomik durumları ve mali piyasa durumları ile ilgili daha etkili bir serbest piyasa ekonomisi yaratım amaçlı yapılmış olan reform hareketleri, cari piyasa koşullarını ifade ediyor. Bu gibi etkenler, bahsedilen ülkelerde kendi içindeki piyasa durumunu ifade ederken kendi mekanizmaları bünyesinden yaratılmış olduğu için çekici faktörlere örnek olarak verilmektedir. Çekici faktörler bazı bakımlardan itici faktörlere göre daha etkin olabiliyor örneğin; yabancı sermayenin çekim hareketleri vs.

Gelişim aşamasında bulunan ülkeler ekonomik altyapı kurulumu ve mevzuata bağlantılı olumlu farklılıklar ile makroekonomik sürekliliğin sağlanımı, mali finansal piyasa liberilizasyonu yolunda atılan adımlardandır. Ekonomik anlamda hızlı büyüme ile gelişimde olan ülkelere yönelmiş daha öncesinde oluşturulmuş fonlar ve yatırılmış direkt fonlarında yüksek kazanç sağlamasıyla gelişen piyasalara yönelmiş yatırımcının güveni ve yönelimi artmıştır bu faktörler sayesinde. (İNANADIM 2005,20)

3.2 İtici Faktörler

Sermaye gelirinin düşmesi nedeniyle daha yüksek getiri olanaklarından faydalanmak adına ülkeden ticari anlamda ayrılma durumu itici faktörlerdir. Gelişmekte olan ülkeler için ülkenin içinde bulunduğu ekonomik dinginlik, düşük faiz oranı, iş piyasasında olumsuz gelişmeler ve koşullar, ülke borçları ve borçlular tarafından ihraç edilmiş varlıklar, risk/getiri özelliklerindeki bozukluk ve politik gerginleşme durumları sermayenin gelişim sürecinde olan ülkelere yönelimine neden olan itici faktörlerden birkaçıdır. Yine aynı kategoride nitelendirilen ülkelerden sermaye çıktıları genel olarak ülke ekonomisinde dönemsel yaşanabilecek birkaç farklılıklar, varlık kazançları üstünde geçici bir baskıya ya da engele yol açabilir veya buna tepki olarak doğabilir. Dönemsel koşullarında gereklilikleri sebebiyle oluşmuş sermaye ülkenin ticari durumu düzeldiği zaman geri dönmektedir. Gelişmiş ülkelere geri dönüşü olan sermayenin ülke şartlarının düzelmesi ve yatırımcıların getiri artışı yanında bu gibi ülkelerin gelişim sürecinde olan ülkelere nazaran daha ilerlemiş ve aktif işleyen piyasalara hâkimiyeti ve yeni kurulacak olan gelişimini henüz tamamlayamamış olan piyasalara münhasır riskler taşınmamasıda çok önemli bir faktördür.

Gelişim sürecinde olan ülkeler incelendiğinde öncelik o ülkenin koşul ve risklerine göre değişiklik gösterebilir. Bu ülkeler adına bu gibi yatırımlar son derece etkili olmasına rağmen ülkenin piyasasına yönelmiş sermaye bir süre sonunda belki de sadece bir dönem sonrasında geri dönebilme ihtimali taşıyacaktır. Çünkü gelişim sürecinde olan ülkeler net bir şekilde gelişmiş olan piyasaya sahip olmadığı için ortaya çıkan ani sermaye artışlarından olumsuz etkilenebilirler. (Aslan 1997,93)

3.3 Çekici ve İtici Faktörlerin Önemi

Küresel ve yerel faktörlerin etkisi altında kalan sermaye hareketleri dönemsel olarak bahsedilen faktörlerin etkilerinden farklı farklı etkilenmektedir Yatırımcılara ve alıcılara çok ciddi fayda sağlayabilirken ekonomik piyasalara olan duyarlı davranışlarla alıcı olan ülkelerde ani kırılmalara karşı savunmasız hale getirmektedirler. Bundan dolayı gelişim aşamasında olan ülkelere bir taraftan sermaye girşinden en fazla faydayı sağlama çabası olurken diğer taraftan da ani kırılmalara kârı zayıflığa toleransı olabilecek ekonomik politikaların uygulanmaya çalışılması amaçlanmaktadır. Esasında sermaye hareketlerine sebep olan çekici veya itici faktörlerin göreceli önem tanşıması gelişim aşamasında olan ülkelerde politik uygulama açısından ciddi önem taşır. (İNANDIM 2005,23)

Birçok ülke zayıf ve kırılma noktası bulunan durumları en aza indirgeme amacıyla önemli fayda sağlarken ekonomik durumlarda olan duyarlı davranışlar ile alıcı olan ülkeleride ani kırılmalara karşı dayanımlı hala getirmektedirler. Bu sebeple gelişim aşamasındaki ülkeler bir taraftan sermaye girişinden en yüksek faydaları sağlayabilirken diğer taraftan ani kırılmalara karşı güçsüz noktaları aza indirgeyecek ekonomik politik davranışların zeminini hazırlarlar. Bu durum büyük önem taşımaktadır ve ek önlemler alınması da muhtemeldir. (İNANDIM 2005,23)

3.4 Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Etkileri

Yaşanılan finansal krizlerde gelişim aşmasındaki ülkeler yurtiçi tasarruflarının kalkınma için yetersiz olduğu durumlarda yabancı tasarrufları finansman olarak görebilirler. Ancak bu durum olumsuz etkileri kabul etmek zorunda bırakacatır. Bundan dolayı son zamanlarda yabancı sermayelerin gelişim aşamasındaki ülkelere sağlıklı ek finansman kaynağı olması ciddi bir tartışma konusu olmuştur. Son yıllar içerisinde pek çok gelişim aşamasındaki ülkeye sermayelerin giriş sebebiyle bahsedilen ülkeler ekonomik büyümelerinde bu kaynaklarla ivme kazanmıştır.

Sermaye girişi ulaştığı ulus için makroekonomik gelişme sağlayıp hem de kendini etkiler hem de söz konusu ekonominin gelişmelerini etkiler.

Yıl 1990'da çok sayıda ülkenin ekonomik ve mali krizlerlerle karşı karşıya kalışı, ülkeler arasında sermaye hareketlerini serbetleştirmişti, aynı dönemde. Bu anlamda her iki faktör arasındaki ilişki açıklaması birçok çalışma konusu olarak ele alınmıştır. (TCMB 2006,17)

3.5 Karşılıklı Ticarete Neden Olan Sebepler

3.5.1 Gelişmekte Olan Ülkelerin Dış Borç Sorunu

1970'li yıllarda batı bankalarına yönelen petrol ihracatçısı ülkelerin petrol dolar fonlarının büyük bir kısmı hızla sanayileşme programları düzenleyen aşırı dış borçlanmaktan çekinmeyen gelişmekte olan ülkelere göndermiştir. Sıra bu borçların geri ödenmesine gelince bu ülkelerin bazısının neredeyse tüm ihracat gelirlerinin bile 1 yıllık borç servisini karşılayamayacağı ortaya çıkmıştır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007, 118)

1985 sonunda gelişmekte olan sosyalist ülkelerin toplam dış borcu 1 trilyon dolara yaklaşmıştır. 1985 yılına kadar 3 yıl ertelenmiş olan borçların süresinin dolması ile sistemin yeni bir çöküntüye uğramaması için bazı önlemler alınmıştır. Bunlardan biri,1985 yılında ABD maliye bakanı tarafından ortaya atılan baker planı aracılığı ile en borçlu 15 ülkeye 3 yıl süre ile 30 milyar dolar ek kaynak transferinin öngörülmesidir. Ancak bu plan borç sorununu çözmekten uzaktır ve daha çok erteleme amacı taşımaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007, 118)

Bir diğer önlem ise, ABD dolarının değerinin düşürerek nispeten değerlenen japon ve Avrupa pazarlarını gelişmekte olan ülkelere daha fazla açmaktır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007, 118)

Yukarıda özetle ifade edilen dış borç sorunu açısından çok sayıda gelişmekte olan ülke zorunlu ithalat dışında döviz karşılığı ithalatı kısıtlamak zorunda kalmıştır. İthal edilecek mallar ise öncelik sırasına göre gruplandırılmıştır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007, 118)

Karşılıklı ticaret teknikleri, bir kısmı hammadde üreticisi veya müteahhitlik hizmetlerinde deneyimli ya da ucuz iş gücü sahibi bu ülkelerin dövize kolayca dönüşmemiş ve kısa vadede dönüşmesi zor bu potansiyelleri karşılığında ithalat yapmalarını mümkün kılmaktadır. sonuçta ithal edilen müteahhitlik hizmetleri ileri teknolojiler ve anahtar teslim fabrikalar, buradan üretilecek ürünler veya ilişkisiz emek-yoğun, temel hammadde yoğun mallarla emek –yoğun sanayi girdileri nihai ürünlerle, alt yapı yatırımlarının girdileri üretilecek hizmetle yap-işlet-devret kliring hesaplarındaki alacaklar switch şirketlerince donmuş alacaklar mal veya hizmetle ödenmektedir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007, 118)

Dış borçlar, genellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından kalkınmanın finansmanı ve ekonomik dengenin sağlanması için talep edilmektedir. Kaynakları yetersiz ve sermaye birikimi düşük olan gelişmekte olan ülkelerde dış borçlar, kalkınmanın finansmanı açısından büyük önem taşımaktadır. Dış borçlanma yoluyla sağlanan kaynaklar, ekonomide verimlilik artışı sağladığı seviyeye yani massetme kapasitesine kadar kullanılabilir. Massetme sınırından sonra borç alınması ülke içi kaynakların ters yönlü ülke dışına transferine neden olacaktır. Dış yardım-büyüme literatüründe, dış yardımın tasarruf ve yatırım üzerindeki etkisiyle ekonomik büyümeyi arttırma potansiyeline sahip olduğu ve bunun sonucunda yoksulluğun azaltılabileceği savunulmaktadır. Ayrıca büyümeyi teşvik eden dış yardımların gelir yoksulluğunu azalttığı ve yoksulların refah düzeyini arttırdığı düşünülmektedir (Philip 2013, 10)

Karşılıklı ticaret yöntemi ile sadece ithalatta döviz tasarrufu imkânı sağlamakla kalınmamakta ithalat için garanti edilmiş pazarlarda kazanılmaktadır. Ayrıca çeşitli patent, lisans, know-how transferlerinin yanı sıra döviz kazandırıcı veya tasarraf ettirici çok yönlü menfaatler elde edilmektedir. Bu arada dövizle faiz, komisyon, anapara geri ödemesi şartı ortadan kalkmakta, ithalatı alınan kredinin çizdiği bağlayıcı koşullar çerçevesinde gerçekleştirme gibi bir zorunlulukta karşılaşılmamaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007, 118)

Dış yardımların yoksulluğu azaltıcı etkisi ülkedeki yatırım kapasitesini genişleterek ekonomik büyümeye neden olması ve bu sürecin de yoksulluk üzerinde azaltıcı etkide bulunmasıyla ilişkilendirilmektedir. (BorianaYontcheva 2005, 3)

1980'li yılların yeni karşılıklı ticaret tekniklerinin özellikle dış borçlu ülkelerde başlayarak gelişmesi, yukarıda özetlenen sebeplerden kaynaklanmaktadır . (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007, 118)

Temel hammaddeler fiyatlarındaki istikrarsızlıktan etkilendilendirme yaparken

Dış ticaretleri bir veya sınırlı sayıda hammaddeye bağımlı olan bazı az gelişmiş ülkeler, bu hammadde fiyatlarının istikrarsızlığından derhal etkilenmektedir artan nüfus ve iddialı sanayileşme programları sebebiyle artan yiyecek hammadde ve sermaye malı ihtiyacının doğurduğu ithalat talebi, aniden düşen hammadde fiyatları ve ihracat gelirleri sonucu karşılanamayınca ekonomi alt üst olmaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Uzun bir dönemi kapsayan gelişme trendi incelendiğinde bazı temel ham maddelerin fiyatları ve pazarları sürekli daralma göstermektedir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Karşılıklı ticaret yöntemleri ile temel hammadde ihracatı yapan ülkeler, diğer temel hammadde ihracatçısı ülkeler aleyhine pazar paylarını büyütebilirler. Bu arada sağlanan bir avantajda uluslarası anlaşmaları veya üretici kartellerin tepkisini çekmeden düşük fiyattan veya üretim kotasını aşan miktarlarda mal ihraç edebilmesidir. Çünkü takas anlaşmaları ile fiyat ve miktar kamufleedilebilmektedir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Temel hammaddeler konusunda ihracatçılar kadar ithalatçılar açısından da karşılıklı ticaret teknikleri gelecekteki fiyat dengesizliklerinden korunabilmede kullanılabilecek en ucuz hedging yoludur. Çünkü ikili anlaşma ile belirlenen miktar ve fiyattan ticaretin devamı belirli bir süre için güvence altındadır. Döviz karşılığı satışlarda, geleceğe dönük bağlantılarda fiyatların düşmesi veya çıkması ihtimaline karşı korunmak için hedging yoluna gidilirken, karşılıklı ticarette buna gerek kalmamaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.2 Döviz Kontrolü Kısıtlmaları Rejimini Aşma

Karşılıklı ticarete yol açan başlıca sebeplerden biri bazı ülkelerin sıkı döviz kontrol rejimi uygulamalarıdır. Sahip oldukları kıt uluslararası likiditeyi asgari seviyede kullanmaya özen gösteren bu ülkeler için zaman zaman ‘’parasız ticaret’’ veya ‘’dengeli ticaret’’ diye de adlandırılan karşılıklı ticaret en uygun dış ticaret yöntemi olmaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Bu ülkelerin izledikleri’önceliklere göre ithalat’ için döviz tahsis etme politikasını delerek bazı tüketim veya yatırım mallarını ithal etmelerini sağlayabilmenin yoluda, döviz karşılığı ihracatta ısrar etmemekten geçmektedir. Yapılacak iş, bu ülkelerin ürettiği kolay pazarlanabilir hammadde veya mamulleri tespit edip bunları ödeme aracı olarak kabul edilmektedir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Döviz kontrolünün bir karşılıklı ticaret yöntemi olan ikili ticaret anlaşmalarını teşvik etmesi de şu şekilde açıklanabilir. Elinde yeterli dövizi olmayan döviz kontrol rejimi uygulayıcısı ülke, dış ticaretini geliştirmek için malla ödeme yerine karşılıklı olarak yerli para ödemeyi kabul edecek bir partner ülke arar, bulduğunda kliring anlaşması veya ikili ödeme anlaşması yapar. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Döviz Kuru Seçimi ve Para Politikası uluslararası sermaye hareketlerinin serbestçe işlediği ülkelerdeki geçerli görüşün sabit kurların çok katı olmadıkça sürdürülemeyeceği, buna karşın esnek kur düzenlemelerinin mümkün olabileceğini belirtmektedir. Ülke uygulamaları Tablo 1’den takip edildiğinde 1991 yılında ara rejimler egemen iken, 1999 yılına gelindiğinde sabit ve dalgalı kurlara doğru bir kaymanın olduğu görülmektedir. IMF listelerinden hareketle bu eğilimi inceleyen Fischer, üç ülke grubunda da dalgalı döviz kurlarının ağırlıklı olduğunu belirtir. (Fischer 2001)

TABLO 1- 1991-1999 Döneminde IMF Üyesi Ülkelerin Döviz Kuru Düzenlemeleri (%)

	SABİT KURLAR		ARA REJİMLER		DALGALI KURLAR	
YIL	1991	1999	1991	1999	1991	1999
TÜM ÜLKELER	16	24	62	34	23	42
YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİ	6	9	64	42	30	48
GELİŞEN PİYASA EKONOMİLERİ	5	25	65	27	29	47

KAYNAK:), (Fischer 2001) "Exchange Rate Regimes: Is the Bipolar View Correct?", American Economic

Fischer, yukarıdaki tablodaki gelişmelerin ilerleyen yıllarda yükselen piyasa ekonomilerinde de geçerli olacağını ifade ederken, bunun temel nedenini sermaye hareketlerinin serbest olduğu ülkeler arasında esnek sabit kurun (yani ara rejimlerin) kriz yaratıcı etkisinin olmasına bağlamaktadır. Dolayısıyla eğilim esnek kurlara doğrudur tezini ileri sürmektedir. Bugün Bretton Woods sisteminin aksine döviz kuru mekanizmasına ilişkin üç temel seçenek mevcuttur: Birinci seçenek fiyat düzeyi veya döviz kurunu nominal çıpa olarak seçmektir. Ülkenin fiyat düzeyini nominal çıpa olarak kabul ettiği durumda döviz kuru sonuca götüren değişken olmaktadır. Bu durumda bağımsız para politikası ve senyoraj uygulanabilir. Eğer ülke nominal döviz kurunu çıpa olarak seçerse bağımsız para politikası izlemek mümkün olmaz ve fiyat düzeyi sonuca götüren değişken olmaktadır. İki değişkenin aynı anda seçilmesi söz konusu değildir. İkinci temel varsayım ise nominal çıpa ve reel hedef arasındadır. Nominal çıpa yaklaşımı reel fiyatların iç ve dış dengeyi meydana getirdiğini belirtmektedir. İç ve dış denge ise reel döviz kurları, reel ücretler, reel faiz oranına bağlıdır. Reel hedef yaklaşımı nominal döviz kurunun iç dengeyi, üretim ve istihdamı etkileyen bir politika aracı olduğunu söylemektedir. Üçüncü temel seçenek tek ve çok taraflı bir döviz kuru mekanizması arasındaki farklı politik tercihi belirtmektedir.

Tek taraflı yaklaşım uluslararası ortamı veri olarak kabul eden bir ülkeyi tasvir etmektedir. Bu yaklaşım daha çok küçük ülkeler için geçerlidir. Çok taraflı yaklaşım ise ülkelerin bağlayıcı kurallar içerisinde yer alan bir sisteme dahil oldukları anlamına gelmektedir (Fischer 2001)

3.5.3 Ülke Bazında Dış Ticaret Açıklarını Giderme

Karşılıklı ticaret yöntemleri, dış ticareti bazı ülkeler karşısında sürekli açık veren ülkelerce bu açığı azaltmak için kullanılabilmektedir. İzlenen karşılıklı ticaret politikası kısaca ‘’benden mal al ki senden alayım’’ şeklinde ifade edilebilir. Kullanılan başlıca karşılıklı ticaret teknikleri ise KSA, off-set ve kliring anlaşmalarıdır. O halde ülkeleri karşılıklı ticaret yöntemleri kullanmaya iten bir diğer sebep, bazı ülkelerle ticari ilişkilerinin sürekli olarak dengesiz gelişmesidir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Dış ticaret açığının oluşmasına ve artmasına neden olan ikinci önemli ekonomik unsur ithal girdi bağımlılığıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelişmişlik düzeyinin tam olarak sağlanamaması üretimde yüksek miktardaki ithal hammadde kullanımına sebep olmaktadır. Üretimde kullanılan bu ithal ürünler sadece ülke içinde tüketilen ürünlerde kullanılırsa ithalatın direkt artmasına, ihraç ürünleri içinde kullanılması durumunda ise ihracattan istenilen verimin tam olarak elde edilememesine neden olmaktadır. (Zübeyir TURAN 2016)

Ülke kaynaklarının yetersiz olması veya ithal ürünlerin fiyatlarındaki avantajlar, üretim için gerekli olan hammadde ve ara mallarının yurtdışından ithal edilmesine neden olmaktadır. Gerek iç piyasada tüketmek amacıyla üretilmiş olsun gerekse de ihraç etmek amacıyla üretilmiş olsun üretim için ihtiyaç duyulan girdilerin yurtdışından temini ise ithalat harcamalarının artması ve ithalatın gerçekleştirildiği ülkelere finansal sermaye transferi anlamına gelmektedir. (Ümit Özlale 2012, 13)

3.5.4 Kalkınma Projelerinin Finansmanı

Karşılıklı ticaret sistemi yöntemleri, gelişmekte olan ülkelerde çoğu kamuya ait büyük çaplı kalkınma projelerinin finansmanında kullanılmaktadır. Sağlanan fonlardan yalnız kuruluş değil işletme safhasında da yararlanılmaktadır.

Finansman dışındaki teknoloji yetersizliği, ekipman eksikliği kalifiye eleman yokluğu gibi sorunlarada batı ve doğu bloku ülkeleri ile yapılan sınai işbirliği ve karşılıklı ticaret sistemleri anlaşmalarıyla çözüm getirilmektedir. Bu amaçla genellikle buy-back, offset, yap-işlet-devret, takas ve karşılıklı satın alma yöntemleri kullanılmaktadır. Böylece yukarıdaki sorunların çoğu giderilmektedir (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.5 Uluslarası Finans Kurumlarında Kredi Sağlamada Pazarlık Gücünü Arttırmaktadır

Bazı uluslarası finans kurumları gelişmekte olan ülkelere kredi verirken alternatifsiz olduklarını bildikleri zaman daha ağır şartlarda ve yetersiz miktarda fon sağlamaktadırlar. Ayrıca bunların verdiği kredilerin şartları ülkelerin siyasi ve ekonomik risk durumlarına göre de ağırlaşıp hafiflemektedir. Karşılıklı ticaret yöntemleri ile fabrikalar kuran veya alt yapı yatırımlarını gerçekleştirebilen ülkeler, bu kuruluşların karşısına daha yüksek bir pazarlık gücü ile çıkmakta, bu sebeple daha kolay ve uygun şartlarda kredi bulabilmektedirler. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.6 Mal Stokları Eritme

Bazı ülkeler mal stoklarını eritmek ve elastik olmayan talep veya katı rekabet şartları sebebiyle satamadıklar malları satabilmek için karşılıklı ticarete başvururlar. Özellikle tarım ürünlerinde belli dönemlerde oluşan stoklar bu yöntemle malı tercih edilebilmektedir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

İhraç edilen mal stoklarına karşılık olarak genellikle stratejik hammaddeler çeşitli işlenmiş hammaddeler veya çeşitli işlenmiş ürünler ithal edilir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.7 Dış Ticaret Hadlerini Düzeltme

OECD' nin 6 gelişmekte olan ülkeyle ilgili olarak yayınlandığı bir araştırmasına göre dış ticaret hadleri karşılıklı ticaret sisteminde çok taraflı ticarete kıyasla daha iyidir.

Gelişmekte olan ülkeler karşılıklı ticaret yöntemi ile ticaret yaptıklarında serbest dövizle ticarete göre genel olarak daha yüksek ihracat ve daha düşük ithalat fiyatları elde ederler. Ancak bunda özellikle merkezi planlı ekonomilerden ithal edilen malların genellikle düşük kalitede olmasının da rolü vardır. Ayrıca fiyat düşüklüğünden sağlanan avantaj, kliring hesabından uzun süreli askıya alınmış fazlalar oluşması ile ortadan kalkabilmekte, en az ihraç ettiği mal kadar ithalat yapmayan ülke fazladan ihraç ettiği malların değeri kadar faizsiz kredi vermiş durumuna düşebilmektedir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.8 Eski Sömürgelerin Yeni Ticaret Partneleri Arayışı

Siyasi bağımsızlığa kavuşan birçok gelişmekte olan ülke ekonomik bağımsızlığa da erişebilmek için daha önce bağımlı oldukları ülkelerle olan ikili ticaret anlaşmalarını iptal etmekle beraber, yeterli döviz rezervine sahip olmadıkları için serbest dövizle ticarete de tam olarak geçememektedirler. Onun için malla ya da yerli para ile ödemeyi kabul edebilecek yeni ticaret partnerleri arayıp bulmak zorunda kalmakta, bu partnerler ya bir başka gelişmekte olan ülke ya da bir doğu Avrupa ülkesi olmaktadır. Bunlarla ikili ticaret ve kriling anlaşmaları ile sınai iş birliği(buy-back) anlaşmaları yapmakta, bu anlaşmaların gerçekleşmesinde bu ülkelerin tercihleri kadar bu ülkelerle bilinçli olarak siyasi yakınlaşma politikaları izlemeleri de etkili olmaktadır (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.9 Uluslarası İhaleleri Kazanma

Karşılıklı ticaret, batılı firmalar arasındaki dış pazar kapma yarışındaki rekabeti etkileyen bir faktör haline gelmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki büyük ölçekli ihaleleri kazanmak, bu ihalelerin sayıca azalması, ihaleye katılan firma sayısının artması ve ihaleyi yapan ülkenin işi kızıştırması gibi sebeplerle giderek zorlaşmaktadır. Verilen tekliflerde başarının ölçüsü için teknik yönden değerlendirilmesi veya işin yapılmasında izlenecek sürecin ne olduğundan çok, projeyi sağlayan finansman paketine bağlı olmaktadır. Şayet bir firma diğer satıcılardan farklı bir teklif ileri süremezken ihaleci ülkeye mal ve hizmetlerini satın alarak döviz kaybını kısmen telafi etme teklifinde bulanabiliyorsa, ihaleyi kazanma şansı büyük ölçüde artmaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Dünya Eknomisinin Resesyon Şartları İçine Girmesi

Tarihte takas ticareti, ekonomik bunalım dönemlerinde hep artmıştır. Örneğin; birinci dünya savaşından sonraki döviz bunalımı 1920'lerde takasın artışına yol açmıştır.

1970'li yılların sonu ve 1980'li yılların başında ortaya çıkan resesyon döneminde de dünya ticareti gerilemiş ve karşılıklı ticaret uygulamaları hızla artmıştır. Bütün bu gelişmeler ticareti artırabilmek için yeni yöntemlere başvurmasına yol açtı. Bu yöntemlerin başlıcalarından biri de karşılıklı ticaret uygulamaları idi (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.10 Doğu Batı Ticaretinin Artması

İkinci dünya savaşı'ndan sonraki soğuk savaş yıllarında izlenen politika sonucu, 1960'lı yılların başında sona ermesi ile 1960 ve 1970 li yıllarda doğu-batı ticareti artış göstermiştir. Bu ticaretin bir kısmını oluşturan karşılıklı ticaret yöntemleri ile ticaret de bu gelişmeye paralel olarak yükselmiştir. Özellikle buy-back yöntemi ile cok sayıda tesis batılı şirketlerce doğu bloku ülkelerinde kurulmuştur. Doğu bloku, batı'nın teknolojisini tranfer edip karşılığını nihai ürünle ödemiştir ve halen ödemeye devam etmektedir. Bu suretle karşılıklı ticaret, doğu bloku ülkelerin malları sıfır veya çok düşük pazarlama maliyeti ile batıya pazarlanmasında bir aracı olarak kullanılmaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Batılı gelişmiş ülkeler ise buy – back projeleri ile özellikle demir çelik, kimya makine sektörü girdisi ihraç ederek bu sektörde istihdam ve gelir seviyesini artırmayı, karşılığında üretim sürecinde istifade edebileceği mallar ve hizmetler satın almayı amaçlamaktadır. Son olarak yüzyılın anlaşması olarak anılan Sibirya doğalgaz anlaşması, karşılığı doğalgazla ödeyebilecek çok sayıda malın Rusya'ya girmesine yol açmakta, önümüzdeki yıllarda dağılan Rusya ile batı ticaretinin daha da artması şu an için şaşırtıcı görünmektedir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.11- Temel Girdilerin Sağlanması Güvence Altına Alma

Ekonominin ihtiyacı olan temel girdilere uygun fiyat ve miktarlarda sağlanması, işletmelerde günlük çalışma düzeninin aksamaması adına çok önemlidir. Bu girdilerin bir kısmı ise yurtdışına ithal edilmektedir. Karşılıklı ticaret temel girdilerin sağlanmasını güvence altına aldığı için birçok ülkede tercih edilmektedir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.12- Atıl Kapasiteleri Önleme

Atıl kapasiteleri önlemek ile birim maliyetlerini düşürmek, üretici firmalar için çoğu zaman eş anlamlıdır. Karşılıklı ticaret yöntemleri sayesinde satılan ilave ürün fabrikaların kapasite kullanım oranlarını artıracak, birim maliyetlerini düşürecek ve dolayısıyla karlılığı arttırmış olacaktır.

Satışları durgunluk içinde olan çeşitli sektörlerdeki firmalarda başka türlü giremeyecekleri pazarlara karşılıklı ticaret yöntemleri ile girecek atıl kapasitelerini önleyecektir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.13 Yüksek Fiyatlı Veya Lüks Malların Pazarlaması

Çoğu merkezi planlı ekonomiler veya gelişmekte olan ülkeler fiyatlı tarımsal ürünleri ve lüks malları satın almayı yıllık plan ve programlarında öngörmezler. Elindeki kısıtlı döviz rezervlerini zorunlu tüketim mallarının ithalatına, batı'dan teknoloji transferi ve ekipman ithalatına, planlarda öngörülen projelerin ithal girdilerine, enerji projeleri girdilerine petrol kömür gibi enerji ham maddelerin ithalatına harcarlar. Bununla birlikte, bu ülkelerde yüksek fiyatlı ve lüks mallara karşı da belli bir talep vardır ve bu talebin takas anlaşmaları ile karşılanmasına döviz kullanmadığı için çoğu zaman herhangi bir kısıtlama getirilmez. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.14 Karşılıklı Ticaret Sistemini Benimsemiş Ülkelerle Ticareti Geliştirme

Karşılıklı ticarete yönelmenin kurumsal sebepleri arasında dış ticarette kamunun ağırlının fazla olduğu veya karşılıklı ticaret sistemi ile ilgili yasal düzenlemeler yapmış bulunan ülkelerle ticareti geliştirmede yer alır. Ayrıca bu ülkelerin çoğunda muhatap kamu ticaret şirketleri olduğu için bu şirketler yaptıkları ithalatı ihracatla telafi ederek dengelemek isteğinde ve bazen de mecburiyetindedirler. Bunun yolu da ticareti karşılıklı ticaret yöntemiyle yapmaktan geçmektedir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.15 Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Kısıtlayıcı Programlarını Aşma

Karşılıklı ticaret bazen uluslarası ekonomik kuruluşların bazı borçlu gelişmekte olan ülkeler için önerdiği ekonomik istikrar programlarını aşmasında bir aracı olmaktadır. IMF'nin yeni krediler sağlayabilmek için ithalatını kısıtlaması şartı koştuğu bazı ülkeler, sanayileşmek için gerekli ithalatlarının finansmanı için karşılıklı ticaret tekniklerinden yararlanma yoluna gitmektedirler. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Böylelikle karşılıklı ticaret sistemi sayesinde konvertibl dövizsiz uluslarası ticarete duyulan ihtiyaç karşılanabilmekte, tasarruf edilen dövizle birlikte dış borç ödemeleri ve mecburi olarak dövizle yapılması gereken ithalat gerçekleştirilmektedir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.16 Siyasi Şartların Ticarete Getirdiği Engelleri Aşma

Politik sebeplerle çok taraflı ticaret usullerine göre ihtiyacı olan temel hammaddeleri alamayan bazı ülkeler, yaptıkları ikili ticaret anlaşmaları aracılığı ile bunları uzun vadeli olarak sağlamayı güvence altına alırlar. Örneğin İran, batı'dan almadığı bazı ürünleri ikili hesap ilişkisi kanalı ile Türkiyeden almıştır. Görülüyorki karşılıklı ticaret yöntemleri, ülkeler arasında siyasi yakınlaşmanın başlamasına veya geliştirilmesine hizmet edecek ticari bağlantılar kurulmasında yardımcı olmaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.17 Planlı Ve Dengeli Kalkınma İlkelerine Uygun Bir Uluslarası Ticaret Yöntemi Arayışları

Bazı gelişmekte olan ülkelerde ve özellikle merkezi planlı ekomilerde ekonomik büyüklüklerin önceden tespit edilen bir şehir izlemesi amaçlanır. Karşılıklı ticaret yöntemleri ithalatı ihracata bağlayarak dış ticarette dengeli gelişmeleri teşvik ettikleri için, bu ülkelerin stratejilerine son derece uygun düşmektedir. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.18 Korumacı Tedbirleri Aşma

Bazı gelişmiş ülkelerin ithalatta uyguladıkları korumacı tedbirleri bir ölçüde aşabilmek için gelişmekte olan ülkeler karşılıklı ticaret sistemlerine başvurmaktadır. Bu yöntemlerde yer alan ‘’karşıklıklı’’ ilkesine göre mal ithal edilen pazarlara karşı satış yapılabilmektedir. Ayrıca karşılıklı ticaret yöntemleri sayesinde karşılığı ticarette karşılaşılan bazı tarife dışı kısıtlamalar kendiliğinden ortadan kalkmaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.5.19 Karşılıklı Ticaret Sisteminin Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Uygulamaları

Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda görülen kombiyo kısıtlamaları, yüksek tarifeler ve tarife dışı kısıtlamalar, konvertibl olmayan milli paralar ile üretim ve ticarette eksik rekabet şartları, serbest ticaretin ilkelerine ters düşmekte ve karşılıklı ticaret uygulamaları için elverişli bir ortam oluşturmaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Temel hammadde üreticisi gelişmekte olan ülkeler, bu hammaddelerin ihracatı için geniş ölçüde karşılıklı ticaret yöntemlerine başvurmaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Temel hammadde üreticisi gelişmekte olan ülkelerin karşılıklı ticarette teklif ettikleri başlıca tarımsal ve madensel hammaddeler arasında kahve, kakao, tütün, pamuk, muz, pirinç, hububat, bakliyat, kereste, petrol, fosfat, kalay, kurşun, nikel, elmas ve altın yer almaktadır. (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

Karşılıklı ticaret yöntemleri dış borcu fazla olan gelişmekte olan ülkelerce yaygın bir biçimde kullanılmaktadır.

Daha yüksek bir büyüme hızına erişebilmek için daha fazla yatırım ve ithalat yapan bunun için de sürekli olarak dış borçlanan birçok gelişmekte olan ülke, 1970'li yılların sonlarına doğru borçlarının faizlerini bile ödeyemez duruma gelmiştir. Bu ülkeler döviz çıkışına yol açmadan ithalat yapabilme imkanı oluşturan karşılıklı ticaret yöntemlerine kaçınılmaz olarak başvurmaktadırlar

Karşılıklı ticaret yöntemlerini kullanan gelişmekte olan ülkelerin çoğu sosyalist blok ülkeleri ile ikili ticaretini geliştirmiştir

Karşılıklı ticaret sisteminde öncelikli bir finansman aracı olarak yararlanmayı amaçlayan gelişmekte olan ülkelerin sayısı, öncelikle dış pazarlama ihracatı geliştirme aracı olarak yararlanmak isteyen gelişmekte olan ülkelerin sayısından çok fazladır

Karşılıklı ticaret sistemi birçok ülkede kurumsallaşmaktadır.

Karşılıklı ticaret sisteminin sınai işbirliği cephesini oluşturan yöntemlerden buy-back, tüm gelişmekte olan ülkelerce sıkça kullanırken , off-set'e daha az sayıda ve nispeten sanayileşmiş ülkelerce başvurulmaktadır.

Doğu bloku ülkeleri ile kliring hesabı fazla veren bazı gelişmekte olan ülkeler alacaklarını borçlarını üçüncü ülkelerin bu hesaplar üzerinde kendilerine (doğu bloku ülkelerine) ihracatı ile kapatmaktadır (Kaymakçı, Avcı ve Şen 2007)

3.6 Nijerya Genel Bilgiler ve Ekonomik Görünüm

ÜLKE ADI	Nijerya Federal Cumhuriyeti
YÖNETİM BİÇİMİ	Cumhuriyet
BAŞKENT	Abuja
RESMİ DİLİ	İngilizce
DEVLET BAŞKANI	Muhammed Buhari(29 Mayıs 2015)
BAŞLICA ÖNEMLİ ŞEHİRLER	Lagos,Kano,İbadan,Kaduna,Benim City
PLAKA KODU	Wan
TELEFON KODU	(+)234
TÜRKİYENİN NİJERYA BÜYÜKELCİSİ	Ahmet Melih Ulueren
NİJERYANIN TÜRKİYE BÜYÜKELCİSİ	İlyasu Audu Paragalda

(T.C Ticaret Bakanlığı 2020)

Nijerya; 923.773 km2 yüzölçümüne sahip olup bölgede en geniş kara sınırına sahip ülkelerden biridir. Toplam 4.037 km kara sınırı bulunmaktadır. Orta Batı Afrika'da yer alan ülkenin; batısında Benin (773 km), doğusunda Kamerun (1.690 km) ve Çad (87 km), Kuzeyinde de Nijer (1.487) bulunur. Nijerya'nın 853 km deniz kıyısı olup güneyindeki Gine Körfeszi Atlas Okyanusu'na açılmaktadır. (GÜLŞEN 2016)

Nijerya'da bulunan 11 eyalet şu şekilde sıralanmaktadır: Akwa Ibom, Bayelsa, Cross River, Delta, Kaduna, Kano, Ogun, Osun, Oyo, Rivers ve Zamfara. Ülkenin en çok nüfusa sahip şehri Kano'dur. Kano'nun ardından Lagos ve Kaduna gelir. Toplamda 2661 şehir ve 267 havalimanına uçuş bulunan ülkeden 125 farklı ülkeye hava ulaşımı ile erişim mümkündür. Türkiye'den ise THY, Abuja, Lagos, Kano ve Port Harcourt'direkt uçuşlar düzenlenmektedir. (Türk Hava Yolları 2020)

Coğrafi yapısı incelendiğinde Nijerya'da başlıca oluşumlar Adamawa ve Jos platoları, Nijer nehri ve Nijer deltasıdır. Ülke topraklarının kuzeyinde buluna çöl alanı iklim noktasında oldukça etkili olan bir bölge olarak öne çıkar. Ülkenin iki önemli nehri Nijer ve Benue nehirleridir. Bu iki nehir "Y" şeklinde birleşerek Atlas Okyanusu'na dökülür ve bütün ülke topraklarını 3 ana parçaya böler. Nijerya'da tropik iklim hakimdir. Bitki örtüsü de tropik iklime uyum sağlayacak şekilde gelişmiştir.

Toplamda 178.5 milyon kişi (2014) nüfusu bulunan Nijerya Afrika'nın kalabalık ülkesi ünvanına sahiptir. Nüfus; başkent Abuja ve Lagos kentlerinde yoğunlaşmıştır; Abuja 5 milyona yakın bir nüfusa sahip olup Lagos'ta ise 17 milyondan fazla insanın ikamet ettiği bilinmektedir. Lagos, Atlas Okyanusu ve Benin ile sınır komşusu olması nedeni ile ticaretin yoğun olduğu bir kent olma özelliği de taşımaktadır. (GÜLŞEN 2016)

Dünya Bankası aracılığı ile yayınlanan "Doing Business 2020 Raporu" dahilinde Nijerya iş yapma kolaylığı bakımında 190 ülke arasında 131. Sırada yer almaktadır. (Business 2020)

Nijerya ekonomik bakımdan da Afrika'nın öne çıkan ülkelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. 2018 yılında GSYH'si 398 Milyar Dolar olarak açıklanmıştır. Ülkenin milli gelirinin 2024 yılında ise 762 Milyar Dolar'a ulaşacağı tahmin edilmektedir. 2018 yılı dış satım hacmi 36,5 milyar dolar iken 2024'te bu rakamın 80,8 milyar dolara civarına erişmesi beklenmektedir. Bununla birlikte ülkenin dış alımı 2018 yılında 52,9 milyar dolar; 2024 yılı beklenen rakamı ise 80,3 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Ülkede; 2019-2024 yılları arasında düzenli olarak yükseleceği düşünülen kişi başına düşen milli gelir 2018 yılında 2,032 dolar olup 2024'te bu rakamın 3,346 dolar düzeyine çıkacağı tahmin edilmektedir. (Türkiye İhracatcı Meclisi 2020)

Bir diğer yandan bu araştırmalara göre Nijerya'da kişi başına düşen GSYH'nin 3000 doları ilk kez 2023 yılında aşacağı öngörülmekte ve büyüme oranının %2-2,5 olacağı tahmin edilmektedir. (Türkiye İhracatcı Meclisi 2020)

2024'te GSYH'si 762 milyar dolar olarak beklenen ülkenin yakın tarihte bu rakama rağmen dünyada yüksek gelirli ülkeler arasında yer alması öngörülmemektedir. Günümüzde Nijerya iş gücü sayısı sürekli artan (5-64 yaş grubu nüfus), genç nüfusu sürekli artan (15-24 yaş grubu nüfus), kişi başına düşen gelir miktarı ise düzenli artışa sahip olan 200 milyon nüfuslu, orta gelirli ülkelerden biri olan Türk ihracat dünyası için dikkat çeken bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. (Türkiye İhracatcı Meclisi 2020)

3.7 Siyasi ve İdari Yapı

Nijerya federal bir cumhuriyet yapısına sahiptir. Ekonomik olarak en önemli kaynaklarından biri petroldür. Geniş yüzölçümü ve kara sınırları ile Orta Batı Afrika'nın önemli ülkelerinden biridir. Ayrıca ekonomik bakımdan da 568.5 milyar ABD doları GSYH ile Afrika'nın en yüksek gelirli ekonomisi olma özelliği taşımaktadır. Nüfusun %55'i Müslüman, %45'i ise Hristiyandır. Müslüman halk daha çok ülkenin kuzeyinde ikamet ederken Hristiyan kesim güney eyaletlerde yer alır.

Tahminî 2022 yılı itibariyle nüfusu toplamda 200 milyon kişinin üzerine çıkacak olan Nijerya'da en az Müslüman bulunan şehir Lagos'tur. Hristiyan nüfusun ise beşte ikisi Katolik, beşte üçü ise Protestan inancına sahiptir. Etnik olarak da çok fazla çeşitliğe sahip olan Nijerya'da 250'yi geçkin etnik grup bulunduğu bilinmektedir. Bu rakam; ülkenin tüm dünyada en fazla etnik çeşitliliğin yer aldığı ülkeler arasında yer almasına neden olmaktadır. Nüfusta yer alan en geniş etnik gruplar ise kuzeyde Hausa-Fulani, güneydoğuda Igbo, güneybatıda Yoruba'dır ve bu kesimler toplam nüfusun yaklaşık %'ini oluşturmaktadır. (GÜLŞEN 2016)

36 eyalet ve bir federal başkentten (Abuja) oluşan Nijerya; federal bir cumhuriyet biçiminde yönetilir. Daha önce İngiltere'nin hakimiyetinde bulunan ülke 1 ekim 1960 tarihinde bağımsız olmuş; 1966-1999 yıllarında başa geçen cunta yönetimlerin ardından yönetim şekli olarak demokrasi benimsenmiştir. 1999 yılında yapılan demokrasiyi getiren anayasa ile ülkede "İki Meclis" sistemi oluşturulmuştur. Yürütme ise başkanlık sistemi ile idare edilmektedir. Başkan doğrudan halk tarafından seçilir ve hükümeti kurmak görevi başkana aittir.

Teamülen; başkanlık görevi dönüşümlü olarak Müslüman ve Hristiyanlar arasında değişiklik göstermektedir. Sırasıyla Olusegun Obasanjo, Umaru Musa Yar'Adua, Goodluck Ebele Jonathan ve Muhammadu Buhari; 1999 yılından günümüze dek Nijerya'da devlet başkanlığı yapmış liderlerdir. 31 Aralık 1983-27 Ağustos 1985 tarihleri arasında başkanlık görevini yürüten Buhari, 2015 yılında yapılan seçimlerde yeniden başkan seçilmiş olup 2015 yılı Nijerya demokrasisi için bir dönüm noktası olarak ifade edilmektedir. 1999 yılından günümüze dek yapılan 5. seçim olan 2015 seçimleri; ülkede ilk kez hükümetin göreceli olarak problemsiz bir biçimde siviller arasında el değiştirdiği önemli bir seçim olarak tarihe geçmiştir.

2015 yılı Mart ve Nisan aylarındaki seçimlerde başkan seçilen Buhari, daha önce 31 Aralık 1983- 27 Ağustos 1985 tarihleri arasında Devlet Başkanlığı yapmıştır. Demokrasiye geçilen 1999 yılından bu yana gerçekleştirilen 5. seçim sonucunda ilk defa iktidarın görece sorunsuz ve siviller arasında el değiştirdiği 2015 seçimleri Nijerya demokrasisinin gelişimi bakımından dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Bugüne kadar işbaşında olan Halkların Demokrasi Partisi (People's Democratic Party – PDP) lideri Goodluck Jonathon seçim sonuçlarını büyük bir olgunlukla karşılamış ve uluslararası camia tarafından demokrasiye katkısı bakımından takdir edilmiştir. Aynı şekilde, seçimden zaferle ayrılan Buhari de, seçim döneminde gerginlik yaşanmaması için yaptığı sağduyu çağrıları nedeniyle uluslararası çevreler tarafından tebrik edilmiştir. (GÜLŞEN 2016, 19)

Siyasi anlamda Nijerya'nın 3 önemli sorun ile mücadele ettiği görülmektedir. Bu sorunlardan biri "Boko Haram" terör örgütünün varlığı ve faaliyetleridir. Müslüman bir gruptan oluşan Boko Haram özellikle Hristiyan başkan Jonathan'ın ikinnci defa seçimler yolu ile başkan seçilmesi ile terör faaliyetlerini artırmaya başlamıştır. Kelime anlamı ile "Batı eğitimi haramdır" olan Boko Haram; ülkenin kuzeydoğusunda etkin olan ve 2011 yılında Abuja'da gerçekleşen BM binasının bombalanması eylemi ile dünya gündemini etkileyen bir terör örgütü haline gelmiştir. Boko Haram'ın faaliyetlerinin yaygınlaşması ve derinleşmesine neden olan en önemli nedenlerden biri ekonomik düşük refah seviyesine sahip olan Kuzeydeki Müslümanların; güneyde yaşayan ve refah seviyesi daha yüksek olan Hrisyiyanlardan uzaklaşması olarak değerlendirilebilir. Ancak petrol gelirlerinin dağılımı nedeni ile Nijerya'da kuzey ile güney arasında bir ayrışmanın oldukça zor olduğu ifade edilmektedir. (GÜLŞEN 2016, 18)

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) üyesi olan Nijerya'nın döviz gelirlerinin %90'ından fazlası ve bütçe gelirlerinin %85'inden fazlası petrol ve doğal gaz satışlarına bağlıdır. Bu itibarla, 2014 yılının son çeyreğinde yaşanan uluslararası petrol fiyatlarındaki düşüş ise önemli bir diğer sorun olarak görülmektedir. Petrol fiyatlarının 120 ABD dolar seviyelerinden 50 ABD dolarının dahi altına gerilemesi, ülkenin bütçe açıkları vermesine ve ulusal para birimi Naira'nın değer kaybetmesine yol açmıştır. Son bir yılda Naira yaklaşık olarak %40 oranında değer kaybına maruz kalmıştır. Naira üzerindeki baskıyı azaltmak için alınan bir takım önlemlerin, önümüzdeki dönemde sürdürülmesi halinde temel maddelere ve yatırıma muhtaç Nijerya'nın daha da güçlükler yaşamasına yol açması beklenmektedir. (GÜLŞEN 2016, 19)

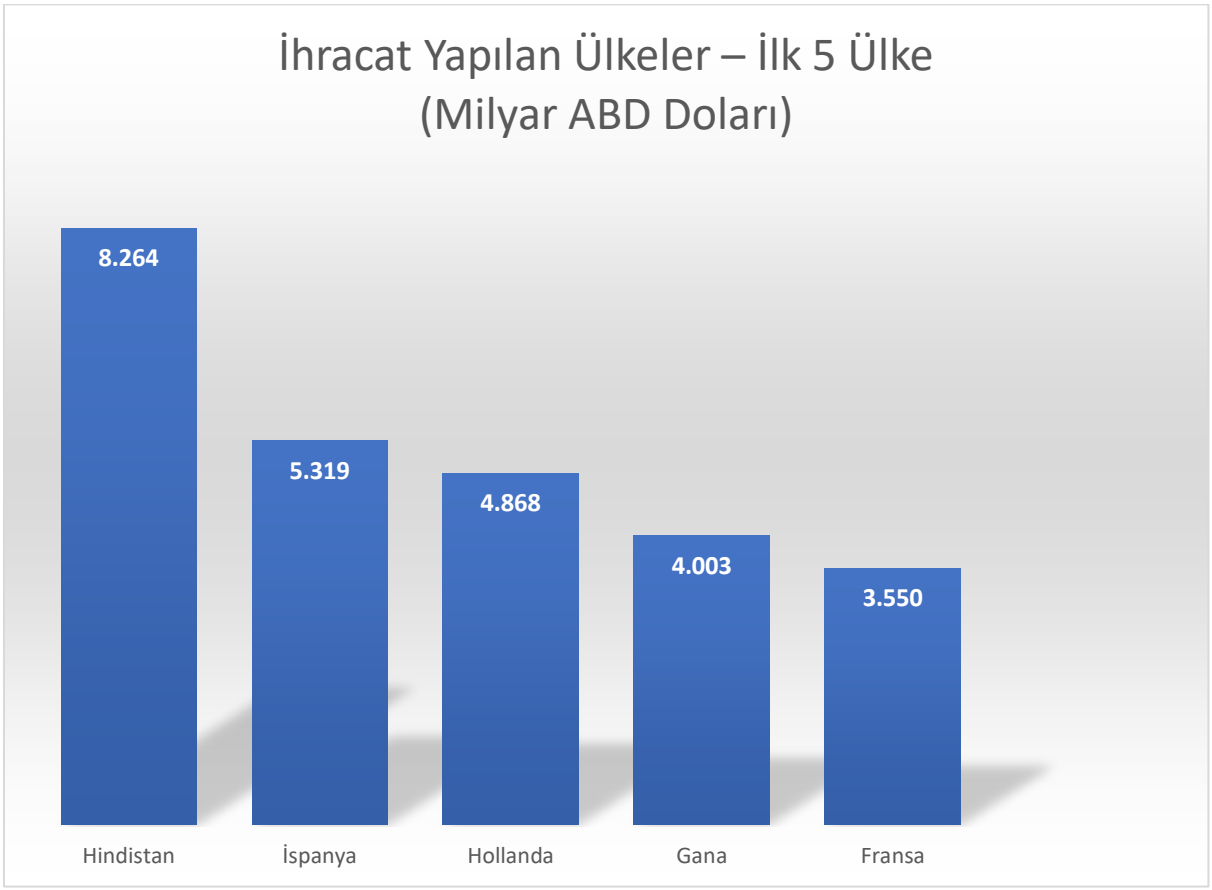

Şekil 3 Nijeryanın İhracaat Yaptığı Ülkeler

Nijerya'nın bir diğer önemli sorunu ise Nijer Deltası'nda yaşanan çatışma ve adam kaçırma olaylarının petrol üretimine olan etkisidir. İhracatın büyük oranda bağlı olduğu petrolün

önemli bir kısmı Nijer Deltası'nda yer almakta ve bölge ülkenin en yoğun nüfusa sahip olan bölgelerinden biri olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte Nijer Deltası'ında yoksul halk yoğunluğu da oldukça fazladır. Çatışmalar ve adam kaçırma eylemleri, petrol boru hatlarından yapılan hırsızlığın yarattığı çevre kirliliğinin bölgedeki balıkçılık ve tarıma dayalı yerel yaşamı zorlaştırmasına neden olmaktadır. Nijer Deltası Kurtuluş Hareketi ve Nijer Deltası Halkları Gönüllüleri Gücü gibi örgütlenmelerin zaman zaman terör faaliyetleri gerçekleştirmeleri; doğalgaz ve petrol sanayisinin gelişimi üzerinde oldukça olumsuz etkiler yaratmaktadır. Petrol ve doğalgaz üretiminin sekteye uğraması ise ülkenin ekonomik gelişme ve kalkınmanın önündeki en büyük engellerden biridir. Bölgedeki belirgin çatışmalar; deltaya ayrılan bütçe ve devlet kaynaklarının artırılmasını talep eden grupların hükümet ile anlaşaması ve bu anlaşmazlığın şiddet eylemleri ile sonuçlanması nedeni ile ortaya çıkmaktadır. Bu çatışmalar çok sayıda kişinin hayatını kaybetmesine ve ülkedeki siyasi ve ekonomik gerilimin artmasına zemin hazırlamaktadır. Nijer Deltası'nda yaşanan bu gergin ortam petrol üretimine %25 gibi büyük bir oranda zarar vermektedir. Bunun sonucu olarak ülke bütçe açıkları vermiş ve ulusal para birimi Naira değer kaybetmiştir. Son bir yılda Naira yaklaşık olarak %40 oranında değer kaybına maruz kalmıştır. Naira üzerindeki baskıyı azaltmak için alınan bir takım önlemlerin, önümüzdeki dönemde sürdürülmesi halinde temel maddelere ve yatırıma muhtaç Nijerya'nın daha da güçlükler yaşamasına yol açması beklenmektedir. (GÜLŞEN 2016, 20)

Bunlardan başka, genel olarak ifade edilmek gerekirse, Nijerya'nın ivedilikle çözüme kavuşturması gereken konuların başında yolsuzlukla mücadele gelmektedir. Yeni göreve başlayan Başkan Buhari, görevi devralır devralmaz ilk iş olarak kabineyi kurmak yerine Nijerya Ulusal Petrol Şirketi (NNPC) üst yönetimini görevden almıştır. Yolsuzlukların odağı olarak bilinen NNPC'deki bu hamle, halk tarafından desteklenen Buhari'nin yolsuzluklar ile mücadelede istekli olduğunu göstermiştir. Yolsuzluklar kadar önemli olduğu düşünülen bir diğer husus, elektrik arz güvenliğinin sağlanmasıdır. Sanayisi gelişmemiş olan Nijerya'nın bu alanda atılım yapabilmesi için kesintisiz elektrik arzını garanti edebilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, ülkedeki iletim ve dağıtım hatlarının biran evvel yapılandırılması ve yeniden inşası kaçınılmazdır. Bunların yanı sıra, ulaşım altyapısının da yetersiz olduğu ifade edilmelidir. Özellikle tarım bölgesi kuzeyin büyük şehirler ile bağlantıları yok denecek derecede kötüdür. İvedilikle, Nijerya'nın eyaletler arası otoyol ve demiryolları inşa etmesi kalkınması için gerekli bir ön koşul olarak değerlendirilmektedir (GÜLŞEN 2016, 21)

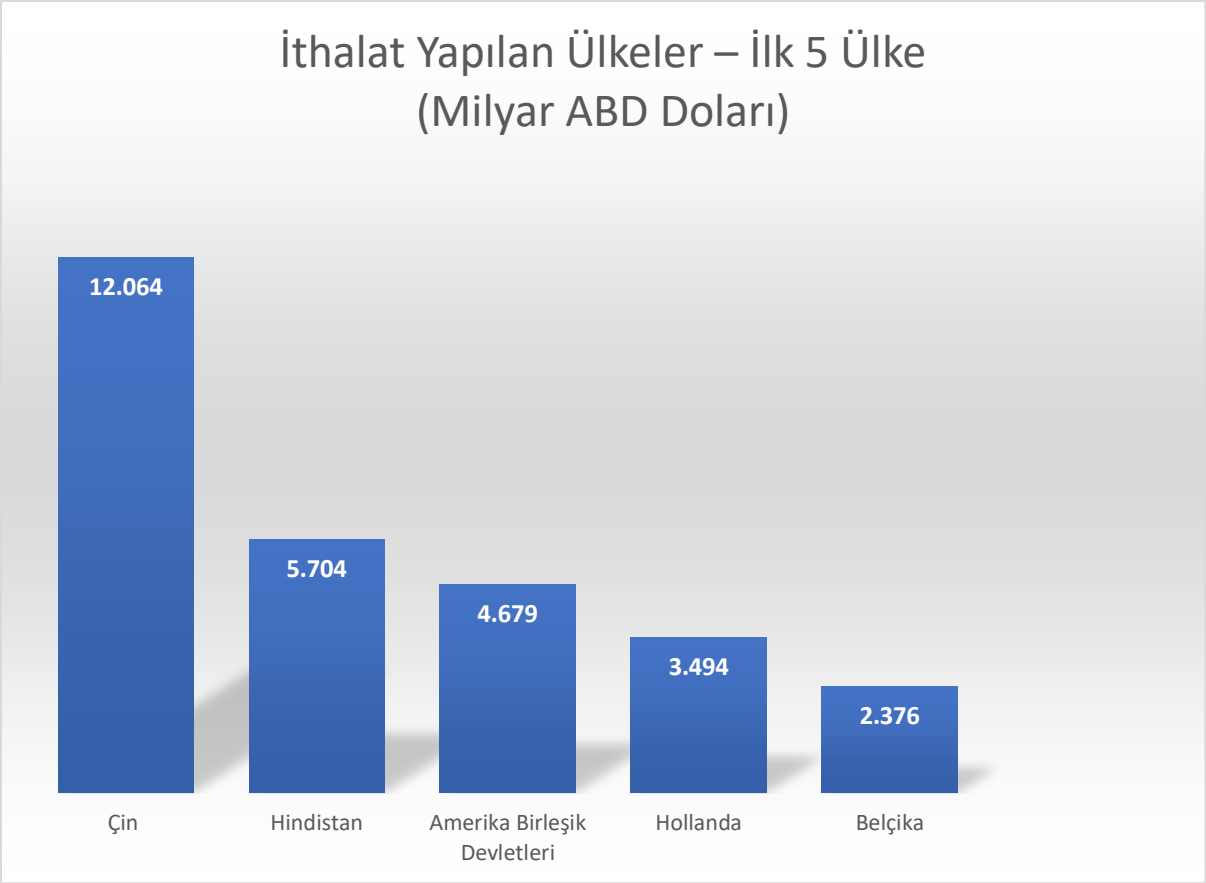

Şekil 4 Nijeryanın İthalat Yaptığı Ülkeler

3.8 Nüfus ve İşgücü Yapısı

Afrika'nın en büyük nüfusuna sahip ülkesi Nijerya'nın, Dünya Bankası verilerine göre nüfusu 2014 yılı itibariyle 178.5 milyon kişidir. Bununla birlikte konu ile ilgili farklı kaynaklarda farklı bilgilere rastlamak mümkündür. Nijerya'da nüfus artış hızı düşme eğilimindedir. Bileşmiş Milletler Kalkınma Programı'na (UNDP) göre nüfus artış hızı; yakın geçmişte %2,5 oranında gerilemiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere ülkenin %55'lik kısmı Müslüman %45'lik kısmı ise Hristiyan'dır. Bu iki grup Müslümanlar kuzeyde Hristiyanlar ise güneyde olacak biçimde konumlanmıştır. Nijerya'da 250'den fazla etnik çeşitlilik de mevcuttur.

Nijerya kent nüfusu her geçen gün artmakta olan bir ülkedir. UNDP'ye göre 1975'te toplam nüfusun %23,4'ü kent nüfusunun oluştururken 2005 yılında bu oran %48,2'ye yükselmiştir. 2015 yılı sonu itibariyle ise Nijerya'daki kent nüfusunun toplam nüfusa oranı %60'a yaklaşmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin birçoğu gibi Nijerya'da da kırsal ve kentsel alanlarda

alt yapı ve sosyal imkanlar açısından büyük farklılıklar bulunur. Su sorunu bu farklılıları net bir şekilde ortaya koymaktadır. Örnek olarak şehirlerde yaşayan toplam nüfusun %73'ü içilebilir, sağlıklı suya ulaşabilirken kırsalda nüfusun %40'ı bu imkana sahip olamamaktadır. (GÜLŞEN 2016)

Nüfus yapısı bakımından Nijerya genç bir ülkedir. Toplam nüfusun %40'ından çoğu 15 yaşın altında olup bu oran gelecekte bir işsizlik sorunun ortaya çıkması olasılığını artırmaktadır. Nijerya Ulusal İstatistik Kurumu istatistiklerine göre Nijerya'daki toplam iş gücü varlığı 65 milyondur. 2003'te işsizlik oranı resmi rakamlara göre %14,8 iken 2008 yılında %11,6; 2009'da ise %11,4 olarak açıklanmıştır. Bununla birlikte ülkedeki işsizlik oranının resmi rakamların çok daha üstünde olduğu tahmin edilmektedir. (GÜLŞEN 2016)

İşsizlik Nijerya'daki en belirgin sorunlardan bir diğeridir. Ülkedeki yönetim istikrarsızlığı ve kötü politikalar, şiddet olayları, savaşlar ve cunta yönetimleri ülkenin kalkınmasının büyük oranda önüne geçerken işsizlik oranını da oldukça artırmıştır. Petrol ve doğalgaz gibi kalkınma sağlayabilecek kaynaklara sahip olmasına karşın Nijerya'da kaynaklarda yararlanılamamakta ve ekonomik olarak kullanımı sağlanamamaktadır. (GÜLŞEN 2016)

Ekonomik kalkınmanın önündeki bir diğer engel ise ülkedeki arz talep dengesizliğidir. Tüketim oranı oldukça düşük olan ülkenin üretim artışı da buna bağlı olarak artış gösterememektedir. Aynı durum işsizlik oranının artmasına da zemin hazırlamaktadır. Ayrıca yüksek işsizlik oranı suç oranlarının yükselmesindeki en önemli etkenlerden biri olarak değerlendirilmektedir. (GÜLŞEN 2016)

Sosyal açıdan bakıldığında ise Nijerya'da okuryazarlık oranında artış olduğu görülmektedir. Son 20 yılda bu oran %20 artmıştır. Fakat okuryazarlık oranlarında kadın ve erkek nüfus arasında bir dengesizlik bulunmaktadır. Okuryazar nüfustaki artışın büyük çoğunluğu erkek nüfus içinde gerçekleşmiştir. Erkekler %80 oranında okuryazar iken kadınlarda bu olan %60 civarındadır. Okuryazarlık oranlarında eyaletler arasında da ciddi farklar bulunmaktadır. Örneğin Lagos'ta bu oran %90; Yobe'de %25 ve Borno'da %27'dir. (GÜLŞEN 2016)

Ülkenin eğitim bütçesi de günden güne artmaktadır. Son 10 yıllık süreçte pek çok üniversite kurulmuştur. 1970'lerde 5 olan üniversite sayısı günümüzde 90'ın üzerindedir.

Devletin bütçeden eğitime ayırdığı pay da yıllar itibariyle gittikçe artış göstermektedir. Bununla birlikte 34'ü özel olarak hizmet veren ünversitelerin kalitesinde büyük bir artış yaşanamamıştır. Eğitim olanakları oldukça yetersizdir. (GÜLŞEN 2016, 21)

3.9 Doğal Kaynaklar ve Çevre

Doğal kaynaklar bakımında oldukça zengin bir ülke olan Nijerya'da 800 km'lik sahilde yer alan haliç ve bataklıklarda yoğun miktarda petrol ve doğalgaz bulunmaktadır. Nijer Deltası olarak adlandırılan bu alanda petrol 1956 yılında keşfedilmiş ve 1970'li yıllarda petrol üretimine başlanmıştır. (GÜLŞEN 2016, 23)

Nijerya 2014 yılının sonundan itibaren günlük 2,4 milyon varillik üretimi ile dünyanın en büyük petrol üreticileri arasında 13. sırada yer almaktadır. Ekonomisi büyük ölçüde petrole bağlı olan ülke; OPEC 2014 yılı verilerine göre 37,1 milyar varil petrole sahiptir. Bu rakam dünyadaki petrol varlığının %3,1 'nı oluşturmaktadır. Bugünkü hali ile değerlendirildiğinde Nijerya 45 yıl boyunca üretim yapılabilecek petrol rezervine sahiptir. Bununla birlikte hükümet petrol rezervini 40 milyar varilin üzerine çıkarmak için çalışmalarını sürdürmektedir. Tespit edilen yeni petrol yatakları bu miktarın elde edilebileceği yönündeki ümitleri artırmaktadır. Ayrıca Shell Nijerya'da petrol faaliyetlerinde bulunan en büyük firmadır. (GÜLŞEN 2016, 23)

Şubat-Mart 2021 OPEC tarafından ham petrol üretimini günde 500.000 varil düzeyine çıkarılması kararı onaylanmış olsa da Nijerya'daki üretimin 939,000 varil azalması öngörülmektedir. Bu karar çerçevesinde OPEC'in belirlediği referans değerleri günde 1.829 milyon varil (Ocak-Şubat-Mart 2021) iken ülke verilerine göre aylık öngörülen üretim 313,000 varil azalış göstererek günlük 1,516 milyon varil olarak belirlenmektedir. (Abuja Müşavirliği 2020)

Doğalgaz da Nijerya'nın zengin doğal kaynaklarından bir diğeridir. Nijerya'daki gaz rezervi 2015 yılı itibariyle 5,4 trilyon metre küptür ve bu oran ile Nijerya; diğer dünya ülkeleri arasında sekizinci sırada yer almaktadır. Ülkenin sahip olduğu rezerv, tüm dünyadaki doğalgaz rezervlerinin %2,68'ini oluşturmaktadır. (GÜLŞEN 2016, 23)

2014 yılında Nijerya'daki doğalgaz üretimi 30 milyar metre küp olarak gerçekleşmiştir. Dünya üretiminin % 1'ini oluşturmuştur. Nijerya, OPEC (Dünya Petrol İhraç Eden Ülkeler) üyesidir. OPEC'in halihazırda başkanlık görevini Nijerya Petrol eski Bakanı Diezani Alison – Madueke yapmaktadır (GÜLŞEN 2016)

Petrol ve doğalgaz dışında Nijeryan'ın diğer doğal kaynakları ise şu şekildedir: Granit, mermer, kireç taşı, kalay, kömür, demir, kurşun, çinko altın. Ülke yeraltı kaynakları bakımında oldukça zengin olsa da bu kaynakların ekonomiye kazandırılması mümkün olamamıştır. Ayrıca ülkede kaya tuzu, kaolin, tantalit, bentonit, fosfat, mermer ve uranyum rezervleri de bulunur. Madencilik sektörünün GSYH'deki payı yalnızca %1'dir. Bununla birlikte bu payın gelecekte artması beklenmekte ve 1999 yılı itibariyle hizmet vermeye başlayan özel kuruluşların madencilik sektörüne büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir. (GÜLŞEN 2016)

Diğer yer altı kaynaklarına da sahip olmasına rağmen ülkenin en önemli kaynakları petrol ve doğalgaz rezervlerinden oluşmaktadır. Ülke içindeki gereksinimlerin büyük çoğunluğu yerel kaynaklardan sağlanmaktadır. Hidroelektrik de yeraltı kaynaklarının yanına ek olarak önemsenen bir diğer kaynaktır. Halihazırda Nijerya'daki hidroelektrik üretim gücü 6000 MW düzetindedir ve yakın gelecek bu rakamın 10000 MW'a ulaşması hedeflenmektedir. Bu hedef ile hükümet 10 Milyar dolarlık geniş bir enerji sektörü yatırımını gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Bir diğer doğal kaynak ise kömürdür. Nijerya'da bulunan kömür yataklarının üretim oranlarının yükseltilmesi ve enerji üretimi için kullanıma hazır hale getirilmesi yönetimlerin üzerinde durduğu bir diğer enerji meselesi olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte enerji

kaynaklarının ekonomide değer yaratabilmesi için yaygın olan kaçak enerji kullanımının önüne geçilmesi ve enerji hırsızlığı sorununun çözülmesi gerekmektedir. (GÜLŞEN 2016)

Son olarak Nijerya'nın sahip olduğu doğal kaynaklar arasında yer alabilecek shea yağı ekonomiye yılda 5 milyon dolardan fazla gelir sağlamaktadır. Federal Başkent Bölgesi (FCT) Eyalet Bakanı Dr. Ramatu Aliyu ise shea yağından elde edilen kazancın hükümet tarafından 100 milyon dolara kadar yükseltilmesinin amaçlandığını açıklamıştır. FCT Daimi Sekreteri Bay Olusade Adesola tarafından temsil edilen Aliyu; FTC yönetiminin shea yağını ekonomik etkisi yüksek olan bir ihracat ürünü olarak seçmiştir. (Guardian 2020)

Dahil Olduğu Uluslararası Anlaşmalar

- Batı Afrika Devletleri Ekonomi Topluluğu (ECOWAS)
- Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)
- Gelişen Sekiz Ülke (D-8)
- İslam İşbirliği Teşkilatı
- Birleşmiş Milletler
- Afrika Birliği,
- İngiliz Milletler Topluluğu, (Ekonomi Bakanlığı 2020)

- Afrika Birliği (AU): 2002 yılında kurulan Afrika Birliği model olarak Avrupa Birliği'ni örnek almaktadır. Merkezi Addis Ababa'da bulunan örgüt; Afrika'da ortak parlamento, merkez bankası, ortak para birimi, adalet divanı ve yatırım bankası oluşturma hedefleri ile çalışmalar yürütmektedir. (GÜLŞEN 2016)

- Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS): Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Cabo Verde, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone ve Togo katılımı ile oluşturulan topluluk; Afrika'da serbest mal dolaşımı ve gümrük birliği ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Ancak ülkeler arası güvensizlik, kaynak eksikliği, istikrarsız siyasi politikalar gibi nedenlerle bu hedefin çok az bir kısmı gerçekleştirilebilmiştir. Bütün bu faktörlerin yanı sıra yetersiz altyapı olanakları ve ekonomilerdeki çeşitliliğin az olması da ekonomik bütünleşmenin geliştirilmesine engel olmaktadır. (GÜLŞEN 2016)

3.10 Ekonomik Yapı

Nijerya ABD'nin Afrika'daki en önemli ortaklarından biridir. ABD toplam petrol ticaretinin %11'ini Nijerya'dan sağlar. Bu oran Nijerya'nın ham petrol ihracatının %46'sıdır. Ülke ekonomik açıdan petrol ve doğalgaz üretimine büyük ölçüde bağlıdır. Dünya sıralamasında petrol üretiminde 13; ihracatında 5 ve rezerv sıralamasında 10. büyük ülke konumundadır. 2005 yılından günümüze kadar geçen süreçte petrol üretim sektörü artan petrol fiyatları nedeni ile ekonomik olarak ülkeye büyük getiri sağlamış olsa da petrol üretim sektörünün gelişimi diğer sektörlerin gelişiminden geride kalmıştır. (GÜLŞEN 2016)

Petrol sektörünün diğer sektörlerin geride kalmasının en önemli nedeni Nijer Deltası'nda yaşanan çatışmalardır. Bu çatışmalar ülkenin petrol üretim potansiyelinin büyük çoğunluğunun kullanılmasının önüne geçmektedir. 2009 yılında günlük petrol üretimi 2,9 milyon varil iken günümüzde bu rakam günde 2,4 milyon varile kadar gerilemiştir. Yaşanan çatışma ortamı, saldırılar ve yüksek gerilim petrol üretim ve ihracatını büyük oranda olumsuz etkilemektedir. Bahsedilen bu gerilim ortamı 1990'lı yıllardan bu yana süren bir uzlaşma eksikliğinin sonucudur.

Nijer Deltası; Afrika'nın en büyük petrol rezervlerinin bulunduğu, düşük maliyetli üretime uygun bölgeleri arasında yer almaktadır. Ayrıca bu alanda doğal gaz rezervleri de barınmaktadır. Ancak bölge nüfusunun yoğunluğu ve ekonomik olarak zorlu koşullarda yaşaması bölgede ciddi anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yoksul halkın taleplerine karşılık vermeyen hükümetler ile halk güçleri arasında büyük şiddet olayları

yaşanmakta ve can ve mal kayıpları yaşanmaktadır. Ortamın bu yapısı petrol ve doğalgaz üretimi için de oldukça olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır. (GÜLŞEN 2016)

MOSOP (Movement of the Survival of the Ogoni People), bir müddet bölgedeki petrol üretimi ile ilgili birtakım hukuki yollara başvurmuştur. MEND (Movement for the Emancipation of the niger Delta) cephesi ise silahlı eylemler yolu ile bölgedeki Batı işletmelerinin petrol üretimi ile ilgili aktivitelerine tepki göstermektedir. Ülkedeki 2015 yılı Mart ve Nisan aylarında gerçekleştirilen seçimlerin ardından Muhammadu Buhari'nin devlet başkanı olarak seçilmesi ile terör saldırılarının azalması beklenmekte ve ayrıca yönetimde istikrar ortaya çıkması sebebiyle petrol üretimi ile ilgili sorunların azaltılarak üretimin artırılması söz konusu olmuştur. (GÜLŞEN 2016)

Buna ek olarak, yeni tesislerin inşa edilmsi başta olmak üzere, petrol sektöründe yatırımları destekleyici kararlar almıştır. Hâlihazırda Nijerya'da 4 adet rafineri bulunmakta olup, bunların toplam %25 kapasite ile çalıştığı ifade edilmektedir. Ayrıca, Nijeryalı Dangote grubunun yeni bir rafineri inşası konusunda harekete geçtiği bilinmektedir. Diğer taraftan, hükümetin petrol sektöründe içeriği henüz tam olarak belirlenmemiş yeni uygulamalar hayata geçirme planına rağmen batılı işletmelerin yakın ve orta vadede ülkedeki faaliyetlerini sürdürmeleri beklenmektedir. Kısaca Nijerya ekonomisi yüksek oranda tarım ve petrol üzerine kurulmuştur. Ülkede sınırlı olarak üretim sanayi de bulunmaktadır. (GÜLŞEN 2016)

Nijerya'nın bağımsız olduğu 1960 yılı ile 1970 yılı aralığında tarım; ülkenin ihracat kaynaklarının büyük bir çoğunluğunu kapsamaktadır. Tarımın bu yıllarda GSYH'deki payı %60'tan fazladır. 70'li yıllar ile birlikte ülkede petrol üretimi ile ilgili yeni gelişmeler yaşanmış ve ekonomide de ciddi bir devinim gerçekleşmiştir. Petrol üretiminin başlangından itibaren Niyerya'da %90 oranında ihracat gelirleri petrole bağlı hale gelmiş ve sektör, GSYH'nin %40'ını oluşturmaya başlamıştır. Federal devlet gelirlerinin %85'i petrol üzerinden sağlanmaktadır. Petrolün yanı sıra tarım da ekonomideki önemli yerini korumakta ve istihdamın %50'sini, GSYH'nin ise %33'ünü karşılamaktadır.

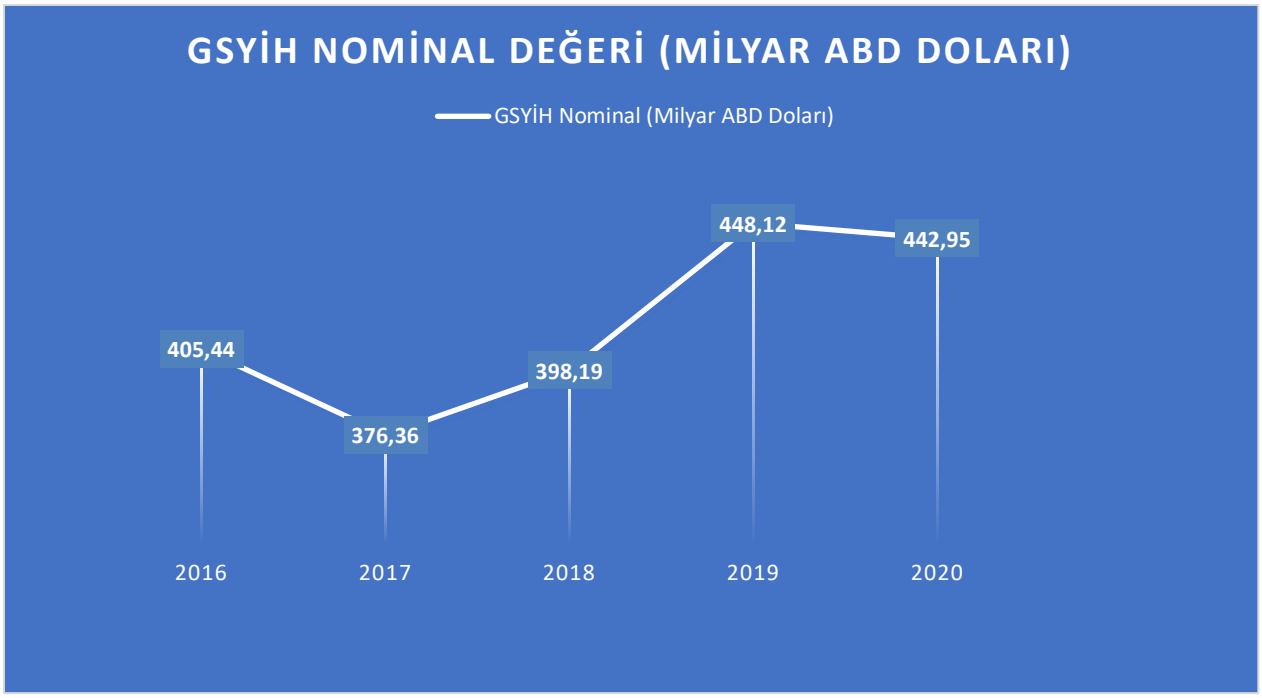

Şekil 5 Nijerya GSYH Nominal Değer (İMF 2020)

Petrol sektörünün Nijerya ekonomisi üzerindeki etkinliğinin gelecek süreçte daha da artacağı öngörülmektedir. Zira ülkenin bir diğer önemli kaynağını oluşturan tarım sektöründeki gelişmelerin 1970'li yıllardan bu yana sınırlı kaldığı görülmektedir. Konu ile ilgili iyileştirme çalışmaları gerçekleştirilse de bu atılımlar yatırım ve yönetim yetersizliği nedeni ile verimli şekilde sonuçlandırılamamıştır. Bu nedenle Nijerya tarım gereksinimlerini dış alım yolu ile sağlayan bir ülke haline gelmiştir. (GÜLŞEN 2016)

Bununla birlikte Nijerya'da ağır sanayi faaliyetleri de yeterli düzeyde değildir. Konu ile ilgili devlet eliyle yürütülen birtakım çalışmalar bulunmaktadır. Özellikle petrol kaynaklarının değerlendirilmesi için demir-çelik, petrokimya, metal sanayi ve gübre üretimi gibi alanlarda ağır sanayi hamleleri gerçekleştirilmesi Nijerya'nın öne çıkan politikaları arasında yer almaktadır. (GÜLŞEN 2016)

Nijerya'da sanayi daha çok tekstil, içecek, sigara, deterjan ve çimento sektörleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu sektörlerin sanayi üretimleri içindeki payı toplam üretimin yaklaşık % 60'ı olarak ifade edilmektedir. Ülkenin 2014 yılı itibarıyla toplam dış satımı bir önceki yıla göre

%3,1 oranında artarak 93,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatın %91'inden fazlasını petrol ve doğal gaz ürünleri ihracatı oluşturmaktadır. (GÜLŞEN 2016)

Nijerya'da ihracatın çeşitlendirilmesinde yeterince başarılı olunamamıştır. İkinci en büyük ihraç kalemi ise Sıvılaştırılmış Doğal Gaz'dır (LNG). Petrol ve petrol ürünleri dışında kakao, kabuklu su ürünleri, hayvan derileri ve köseleler, yağlı tohumlar, doğal kauçuk, tabi sakızlar ve reçineler en önemli ihraç kalemleridir. Petrol dışı ürünlerin ihracatının düşük olmasının nedenleri arasında kaçakçılığın yoğun olarak yapılması ve imalat sanayinin yeterince gelişmemiş olması yer almaktadır. İhracatın 2014 yılındaki dağılımına bakıldığında satışların %43'ünün Avrupa'ya, %29'unun Asya'ya, %13'ünün Amerika'ya ve %12'sinin de Afrika'ya olduğu görülmektedir. (GÜLŞEN 2016)

2014 yılında Nijerya'nın total dış alım oranı bir önceki seneye kıyasla %14 oranında çoğalmış ve 50,8 milyar dolar olmuştur.

Dış alımda en çok yer alan kalemler ise şu şekildedir: Binek otomobiller, toplu taşıma araçları, kamyon ve diğer ağır taşıtlar, buğday, oto yedek parçaları, etilen polimerler, dondurulmuş balıklar, televizyon alıcıları, telefon cihazları, pirinç, elektrik enerjisi üretim grupları, contalar ve salmastralar, motorlar, musluk ve vanalar ile çimento en önemli kalemleri oluşturmaktadır (GÜLŞEN 2016)

Nijerya için büyük önem taşıyan bir diğer durum ise dünya genelinde yeni ticaret usullerinin ortaya çıkmasıdır. Bu durum ülkenin ihracat ve ithalat ilişkilerinde birtakım aksamaların yaşanmasına neden olmaktadır. Ülkenin dış ticaret hamleleri 2003-2009 yılları arasında yarı yarıya düşmüş, 2000 ve 2008 aralığında ise Çin ile yoğun olarak ticaret yapılmaya başlanmıştır. 2010 yılı itibariyle, Afrika'da tüm ülkelerde girişim ve yatırımlarını artıran Çin; Nijerya'nın en büyük ticaret ortağı olmuştur.

Nijerya ekonomisi 2008-2009 ekonomik krizini diğer ülkelere nazaran oldukça az hasarla atlatmıştır. Bunun nedeni kriz sürecinde petrol ve doğalgaz fiyatlarının artış göstermesidir. 2008'de Nijerya ekonomisi %6 oranında büyümüştür. Ancak dünya ekonomisinin büyüme

oranı yalnızca %3'tür. 2009 yılı ise dünya ekonomisinin %0,6 küçüldüğü; Nijerya ekonomisinin ise %7 büyüdüğü yıl olarak kayıtlara geçmiştir. (GÜLŞEN 2016)

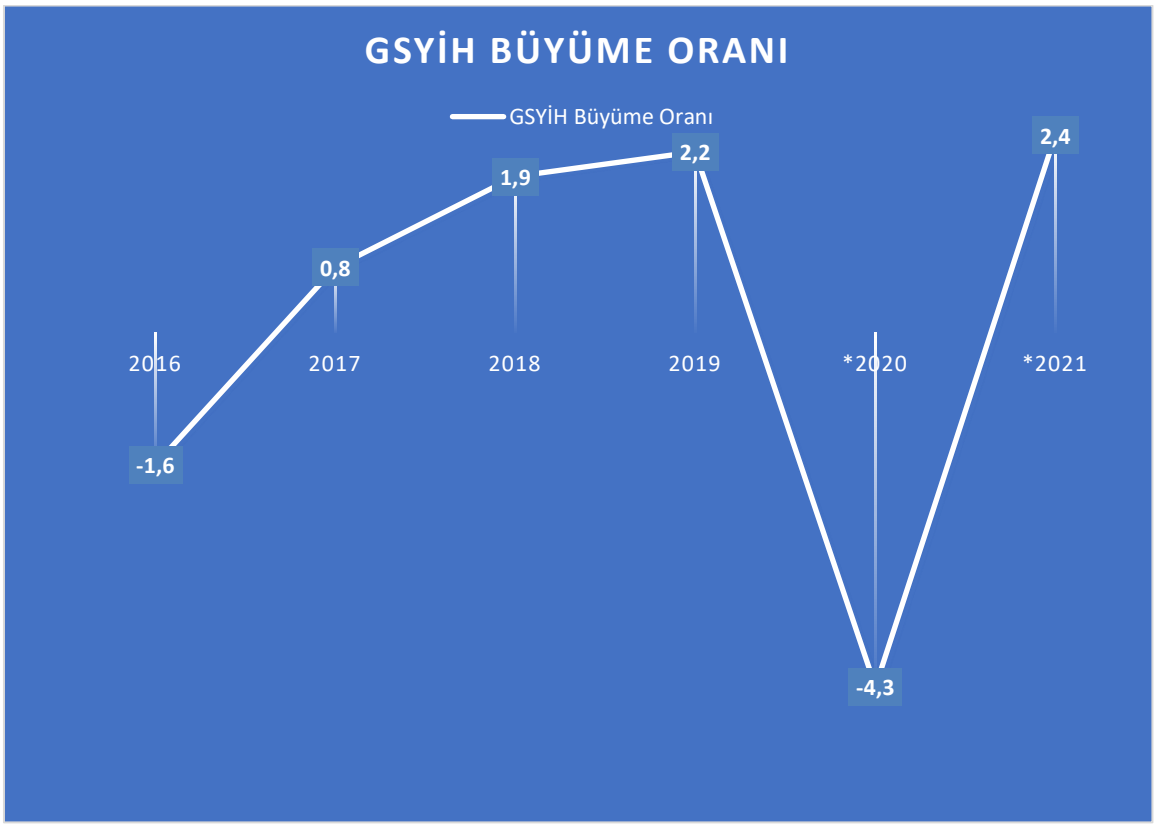

Şekil 6 Nijerya Gsyh Büyüme Oranı (İMF 2020)

Protestan din adamları, ticaret alanında Nijerya'da en çok faaliyet gösteren gruplardan biridir. Evangelist papazlar ülkedeki zengin nüfusun büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Din adamları pek çok ticari işletmeye sahiptir. Bu işletmeler arasında büyük fast-food zincirleri, otel ve konaklama işletmeleri gibi büyük kar getiren işletmeler bulunmaktadır. Bununla birlikte ülkede evangelizme karşı da büyük bir ilgi artışı olmuş ve evangelist kilisler ülkenin büyük bir kısmında yaygınlaşmıştır.

GSYH'si 2013 yılında 514,9 milyar Dolar olarak açıklanan Nijerya'da bu rakam bir yıl sonra 568,5 milyar dolara ulaşmıştır. IMF verilerine göre 2001-2010 yılları arasında Afrika coğrafyasında ekonomisi en çok büyüyen ikinci ülke Nijerya'dır. Ülke dünya sıralamasında ise 4. Sırada yer almıştır.

Bütün bu olumlu görünüme karşın Nijerya'daki yönetim ve bürokratik aksaklıklar nedeni ile iş faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi de son derece güçtür. Mülkiyet edinme, izin süreçleri, vergi koşulları ve uluslararası ticaret alanında gerçekleştirilen her türlü faaliyet Nijerya'da girişimciler için sorun yaratan süreçlerdir. Ekonomisi büyüse bile Nijerya Dünya Bankası İş Yapma Raporu'nda 2015 yılında 189 ülkelik listede 170. sırada yer almıştır. (GÜLŞEN 2016)

Yine de gelişen politikalar Nijerya'nın ekonomisindeki büyümenin dikkat çekici bir hal almasına yardımcı olmuştur. Ekonomi güçlendirme çalışmaları, yenileşme faaliyetleri, pazar odaklı çalışmalar ekonomi üzerindeki olumlu etkilerini rakamlar üzerinden göstermiştir. Bu durumda Nijerya'nın sermaye-yoğun petrol üretim politikalarından sektörlerde çeşitlilik sağlaması da etkili olmuştur. Özellikle 2011-2015 yılları arası için oluşturuan ekonomi planında Nijerya yönetiminin petrol dışı sektörlerde gelişim üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu sektörlerden ise hizmet sektörünün gelişimine büyük önem verilmiştir. (GÜLŞEN 2016)

Nijerya'nın etkin olduğu en önemli sektörlerden biri ise telekominikasyondur. Dünyanın öne çıkan pek çok GSM operatörlerinin Batı Afrika merkezleri Nijerya'da yer almakta ve bu alanda ülkede altyapı güçlendirme çalışmaları büyük bir hızla sürmektedir. Yoğun nüfusu da Nijerya'nın telekominikasyon için ciddi bir pazar haline gelmesine olanak sağlamaktadır. Ülkede toplam 18 Milyar dolar değerinde telekominikasyon yatırımı yapılmış ve bu değerin 12 milyar dolarını yabancı yatırımcılar oluşturmuştur. GSM operatörlerinin faaliyetlerinin yanı sıra Nijerya akıllı telefon satışının da oldukça yüksek olduğu bir ülkedir. (GÜLŞEN 2016)

Bir diğer konu ise Nijerya'daki kentlerde konut sorunun bulunuyor olmasıdır. Konutlar halkın alım gücünün oldukça üstünde fiyatlara sahiptir. Ülkede 17 milyonluk bir konut eksikliği söz konusudur. Bu eksikliğin derinleşmesinde köyden kente göçün artış göstermesi de etkili olmaktadır. Ülkede 2011 yılında kırsal nüfus kent nüfusunun altına düşmüştür. Ayrıca Nijerya'da gelir dağılımı da son derece dengesiz bir seyir izlemektedir. Gini katsayısına göre yapılan sıralamada 2011'de Nijerya 85 ülkeden 78. olmuştur. Orta Doğu ve Afrika üzerinden yapılan değerlendirmede Güney Afrika ve Kenya'dan sonra gelir dağılımı en dengesiz olan 3.

ülke olarak konumlanmıştır. 2010 yılında, ülkedeki hane halkının en zengin % 10'u toplam harcanabilir gelirin % 32,9'una sahiptir. En fakir % 10'u ise toplam harcanabilir gelirin % 2,2'sine sahiptir. Toplam hane halkının % 26,7'si orta gelir grubundan oluşmaktadır. (GÜLŞEN 2016)

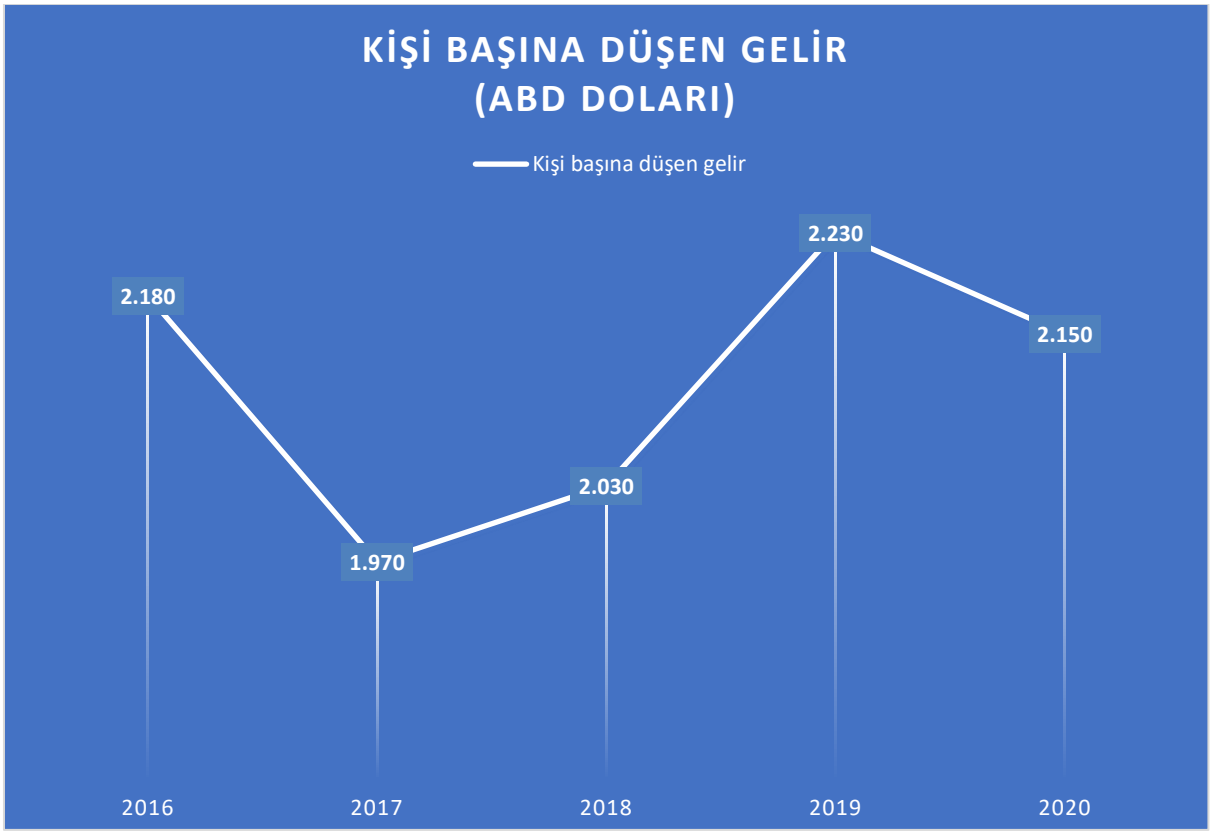

Şekil 7 Nijerya Kişi Başına Düşen Milli Gelir Oranları

Diğer taraftan, 2011 yılı Yolsuzluk Algılama Endeksinde 183 ülkeden 143'üncüsü olmuştur. Afrika bazında değerlendirildiğinde refah seviyesi en yüksek bölge, ülkenin en büyük şehri olan Lagos'un yer aldığı Güney-Batı Bölgesi'dir. Lagos, Nijerya'nın ekonomik ve finansal merkezi olup, aynı zamanda 17 milyonu aşkın nüfusu ile tüm Afrika kıtasındaki en büyük nüfusa sahip olan şehirdir. (GÜLŞEN 2016)

Ülkede Hristiyan nüfusun yoğun olarak yaşadığı güneyde kişi başına düşen gelir miktarı, Müslüman nüfusun bulunduğu kuzeye göre %50 daha fazladır. Hane halkı başına en az

harcama yapılan bölge ise kuzeydoğudur. Bu bölge; limanlara ve kıyı şeridine uzaklığı nedeni ile tarihsel süreçte de en az refah seviyesinin bulunduğu bölge olma özelliği göstermektedir.

Ülkede 5000 $ düzeyinin altında pahaya sahip 8-10 yıllık araçların ithalatı da oldukça fazladır. Bu durum halk içinde adeta bir statü sembolü haline gelmiştir. İthalat en çok ABD'den gerçekleştirilmektedir.

2011'de ABD'den yapılan ikinci el araç dış alımı oranı 2010 yılına nazaran %33 artmış ve 673 milyon dolara erişmiştir. Bununla birlikte ikinci el traktör ithalatı da Nijerya ABD ticaretinde önemli bir yere sahiptir. Bu hususta ilerleyen yıllarda oto yedek parçası ithalatında da artış olacağı öngörülmektedir.

Bir diğer önemli sektör ise Nijerya sinema sektörüdür. Ülkede 1990-2000 yılları arasında büyük bir ivme kazanmış ve sektör film üretiminde 2009 yılında Hollywood'u geçerek 2. sırada yer almıştır. (GÜLŞEN 2016)

Hindistan film endüstrisi Bollywood dünya film üretiminde 1. sıradadır. Nijerya sineması, yılda 2.000 adet film üreterek 300 milyon dolar kazanç sağlamaktadır. Filmlerin büyük çoğunluğu 3 $ değerinde DVD'lerde satılmaktadır. Dijital teknolojinin kullanılmaya başlanmasıyla atağa kalkan Nijerya sineması "Hollywood" ismine atıfla "Nollywood" olarak bilinmeye başlamıştır. Lagos, Port Harcourt ve Calabar başlıca limanlarıdır. Nakliyeciler açısından dok ücretleri dünyadaki en yüksek ücretler arasında yer almaktadır. Nijerya'nın dört havaalanı (Lagos, Kano, Port Harcourt, Abuja) uluslararası uçuşlara açıktır. 1995 tarih ve 16 sayılı Nijerya Yatırım Teşvik Komisyonu Kararnamesi %100 yabancı sermayeyle şirket kuruluşuna ve sermaye ile kâr payının hiçbir kısıtlama olmaksızın yurt dışına transferine izin vermektedir. (GÜLŞEN 2016)

Dünya Bankası, küresel ekonominin 2021'de% 4 toparlanacağını tahmin ederken, Nijerya ekonomisinin % 1,1 oranında büyüyeceğini değerlendirmiştir. Aynı zamanda, salgının küresel ekonomiyi ciddi şekilde etkilediği için yöneticilerin iş ortamlarını iyileştirmeye ve işgücü ile ürün pazarını artırmaya odaklanmaları gerektiğini belirtmiştir.

Küresel ekonominin, COVID-19 aşısının yıl boyunca yaygınlaşacağını varsayarak, 2021'de % 4 oranında büyümesi beklendiği ve bununla birlikte, politika yapıcıların salgını kontrol altına almak ve yatırım artırıcı reformlar uygulamak için kararlı bir şekilde hareket etmesi gerekliliğini vurgulamıştır. (Abuja Müşavirliği 2020)

3.11 Pazar Zorlukları

Nijerya her ne kadar ülkemiz firmalarına ihracat imkânları sunuyor olsa da, yabancı yatırımcıların Nijerya'da bazı sorunlar yaşayabildiği unutulmamalıdır. Yetersiz enerji ve ulaştırma altyapısı, düzenleyici kurumların zayıflıkları, suç tehdidi ve ülkede yerleşik yolsuzluklar, bölgesel politik istikrarsızlıkların ve şiddet eylemlerinin tekrarlanması gibi nedenler Nijerya piyasasında karşılaşılacak başlıca güçlükler arasında yer almaktadır. Sözkonusu hususlar, Nijerya'da operasyon maliyetlerinin tahmin edildiğinden yüksek gerçekleşmesine yol açmaktadır. Bu risklerin azaltılması için, ülkemiz firmalarının Nijerya'da faaliyetlerine güvenilir ve güçlü bir yerel ortak ile başlamalarında yarar olduğu düşünülmektedir. (GÜLŞEN 2016)

Ülke ekonomisi büyük oranda petrol ve gaz satışlarından elde edilen gelire bağımlıdır. GSYH'nin yaklaşık % 15'i, bütçe gelirlerinin % 85'inden fazlası ve döviz gelirlerinin % 90'ından fazlası petrol ve gaz ihracatından oluşmaktadır. Bununla birlikte, son yıllarda petrol ve gaz harici sektörler daha hızlı büyümeye başlamıştır. (GÜLŞEN 2016)

Nijerya'nın karşı karşıya olduğu sorunlardan birisi de, eylemleri ülkenin Kuzey/Kuzeydoğu bölgesinde yoğunlaşan Boko Haram terör örgütünün güvensiz bir ortam yaratmasıdır. Boko Haram ile mücadelede 14 Mayıs 2013 tarihinde Borno, Adamawa ve Yobe eyaletlerinde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Adı geçen örgüt ile mücadele sürmekte olup, Nijerya makamları ülkemizin güvenlik ürün ve hizmetlerine ilgi duymaktadır. Diğer yandan, ülkenin kuzey bölgesinde yerel bir ortak ile veya doğrudan kuruluş yoluyla bulunacak firmalarımızın, fizibilite çalışmalarında güvenlikten kaynaklanacak maliyetlerini de göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Telif hakları yasası ve zorlayıcı çabalar olmasına karşın fikri mülkiyet haklarının korunması hususunda hala problemler bulunduğu hatırda tutulmalıdır.

Gümrük limanlarında malların çekilmesi çok yavaş, oldukça külfetli olmakta ve yüksek düzeyde bürokrasi gerektirebilmektedir. Limanlarda genellikle yığılmalar ve yolsuzluk olduğu bazı yayın organlarınca ifade edilmektedir.

Firmalarımızın bu hususu da dikkate almasında yarar vardır. Bütün bunlarla birlikte, Nijerya pazarı ile ilgilenen firmalarımıza ticaret hukuku alanında uzmanlaşmış Nijeryalı hukuk büroları ile çalışmaları tavsiye olunmaktadır. (GÜLŞEN 2016)

3.12 Pazar Fırsatları

Nijerya'nın, Dünya Bankası'nın yayımladığı "İş Yapma 2015 Raporu"nda (Doing Business Report 2015) 189 ülke arasında 170. sırada yer almasına ve sahip olduğu birçok zorluğa karşın, kalabalık genç nüfusu ve zengin doğal kaynakları ile büyük bir potansiyeli olan bir ülke olduğu da belirtilmelidir. Ekonominin çok iyi bilinen değişmeyen bir gerçeği unutulmamalıdır ki, her nimet bir külfet karşılığıdır. Nijerya pazarında karşılaşılabilecek külfetler ağır olabileceği kadar, elde edilebilecek nimetler de o oranda fazla olacaktır (GÜLŞEN 2016)

Ülkede düzenlenen fuarlara ziyaret veya katılımcı olarak iştirak edilmesi ilk aşamada yatırım düşünülmeden önce ticaret yapılarak ticaret kültürünün tecrübe edilmesi ürün/mal gönderimi yapılmadan gerekli sertifikaların (NAFDAC,SON) uygunluğunun araştırılması ve sertifikasyon sürecinin tamamlanası Nijerya'daki firmaların güvenilirliğinin müşavirliğimiz kanalı ile sorgulanması ticaretin %100 olarak ilk etapta nakit ödemesinin alınmadan işlemlere başlanılmaması vadeli opsiyonların mevcut piyasa koşulları düşünüldüğünde çok tercih edilmemesi ülkede firma kurulumunun Nijeryalı ortak vasıtası ile yapılabileceği gibi %100 Türk sermayesi ile kurulabilme potansiyeli (Ekonomi Bakanlığı 2020)

-Hafif sanayi sektörü olarak da bilinen genel üretim sektörlerini kapsayan bu sektör, Afrika'daki en büyük sanayi üretimi sektörü olarak da bilinmektedir. 10,3 milyar dolarlık bir ithalat hacmi vardır. Tekstil sektöründe yer alan ekipmanlar nakış işleme, pamuklu sentetik dokuma ve örgü gibi aletlerdir. Beyaz eşyada buzdolapları, çamaşır makineleri ve klimalar örnek gösterilebilir. Elektronikte transformatörler, tel, voltaj koruyucu ekipmanlar, jeneratörler yer almaktadır. Bilişim sektöründe ise telefonlar, bilgisayarlar, yayın aletleri ve ekipmanlarıdır. Otomotiv sektöründe ise, her türlü araba, traktör, motor parçaları ve yedek parçalardır. (Ekonomi Bakanlığı 2020)

Bu sektörlerin dışında ambalajlama/paketleme sektörü de önem arz etmektedir. Önümüzdeki 10 yıl içerisinde %7 büyümesi öngörülen sektörde, geçen beş yıl içerisinde perakendeciler tarafından %40 talep artışı yaşanmıştır. Bu talep patlaması yaşanan alanlar plastik kap ile paketleme (polietilen), metal paketleme (yiyecek konservesi), şişe paketleme ve kağıt paketlemesidir. Onun dışında enerji sektörü, tarım, madencilik ve katı mineraller, sağlık turizmi, ulaşım (demiryolu, asfalt yol, havacılık) gibi sektörler de önde gelen sektörler arasındadır ve yatırım yapılabilirlik açısından öncelikli sektörlerin başında gelmektedir. (Ekonomi Bakanlığı 2020)

Ülkemiz firmaları için fırsatlar barındırdığı değerlendirilen sektörler arasında müteahhitlik hizmetleri, tekstil, mobilya, demir-çelik, elektronik eşyalar, inşaat materyalleri, tarım, tarım makineleri, makineler, eğitim, enerji üretim-dağıtım, otomotiv yedek parça, savunma sanayi, sağlık turizmi, sağlık hizmetleri ve medikal ekipmanlar, petrol ve gaz ekipmanları, telekomünikasyon hizmetleri ve ekipmanları akla gelmektedir. Söz konusu sektörlerde Çin firmalarının yoğun varlığı ve son yıllarda faaliyetlerini giderek yoğunlaştırmaları, firmalarımızın rekabetinde zorluklar çıkarabilecektir. (GÜLŞEN 2016)

Ancak, Nijerya'daki yerel işadamları Asya Pasifik bölgesinden gelen ürünlerin iç pazardaki ağırlığından ve pazara nüfuz etme hızlarından şikayetçidirler. Keza yerel halkı istihdam dışında bırakan Asyalı ucuz yabancı iş gücü tepki doğurmaktadır. (GÜLŞEN 2016)

3.13 Pazara Giriş Stratejisi

Nijerya ile ticaret yapmak isteyen firmalarımızın ülke içinde kurulu bir acente/distribütör ile ilişki kurmaları önerilmektedir. Birçok yabancı imalatçı ve tedarikçi, Nijerya'nın coğrafik büyüklüğüne ve etnik çeşitliliğine uyum sağlayabilmek için bir veya daha fazla acenteyi/distribütörü atamaktadır. Nijerya'nın karmaşık yapısından dolayı, herhangi bir anlaşmanın tüm kural ve koşulları oldukça dikkatli bir şekilde müzakere edilmelidir. Bu itibarla, ticaret hukuku alanında deneyimli hukuk büroları ile işbirliğine gidilmesinde büyük yarar olduğu değerlendirilmektedir. Ülkemizde bu alanda deneyimli hukuk büroları mevcuttur. (GÜLŞEN 2016, 34)

Koronavirüs Salgınının Ülke Ekonomisi ve Ticareti Üzerindeki Etkileri

Petrol varil fiyatlarının 57$'dan 25$'a düşmesi ekonomiyi olumsuz etkilemiştir.

Koronavirüs Salgını Kapsamında Alınan Ekonomik ve Ticari Tedbirler kapsamında Merkez Bankası ülke içinde 10 milyar dolar değerinde yardım paketi açıklamıştır.

Kullandırılan kredi faizleri düşürülmüş, gelir vergisi ve kurumlar vergisinde öteleme yapılmıştır.

Tıbbi ekipmanlara ve ilaçlara konan ithalat vergileri 3 ay süreyle askıya alınmıştır.

IMF, 3,4 milyar dolar değerinde finansal yardım paketinde bulunmuştur. (Ekonomi Bakanlığı 2020)

Bu Dönemde dikkat edilecek husususlar:

Tıbbi ekipman ürünlerinde ithalat vergilerinin askıya alınması sebebiyle bu alanda ihracat arttırılabilir.

Sağlık-Medikal ekipmanlar ve ilaçlar, lojistik, gıda ve yiyecek, yönetim sistemleri altyapısı (e-ticaret, sanal ticaret oluşturma), bankacılık sektörleri önem arz etmektedir.

E-ticaret, sanal ticaret ve sanal fuarların organize edilmesine yönelik altyapının kurulması ile birlikte iki ülke ihracatçılarının ve ithalatçılarının aynı platformda buluşturulması önemlidir. (Ekonomi Bakanlığı 2020)

3.14 Potansiyel Sektörler

Hafif sanayi sektörü olarak da bilinen genel üretim sektörlerini kapsayan bu sektör, Afrika'daki en büyük sanayi üretimi sektörü olarak da bilinmektedir. 10,3 milyar dolarlık bir ithalat hacmi vardır

Tekstil sektöründe yer alan ekipmanlar nakış işleme, pamuklu sentetik dokuma ve örgü gibi aletlerdir. Beyaz eşyada buzdolapları, çamaşır makineleri ve klimalar örnek gösterilebilir.

Elektronikte transformatörler, tel, voltaj koruyucu ekipmanlar, jeneratörler yer almaktadır. Bilişim sektöründe ise telefonlar, bilgisayarlar, yayın aletleri ve ekipmanlarıdır.

Otomotiv sektöründe ise, her türlü araba, traktör, motor parçaları ve yedek parçalardır.

Bu sektörlerin dışında ambalajlama/paketleme sektörü de önem arz etmektedir. Önümüzdeki 10 yıl içerisinde %7 büyümesi öngörülen sektörde, geçen beş yıl içerisinde perakendeciler tarafından %40 talep artışı yaşanmıştır.

Bu talep patlaması yaşanan alanlar plastik kap ile paketleme (polietilen), metal paketleme (yiyecek konservesi), şişe paketleme ve kağıt paketlemesidir.

Onun dışında enerji sektörü, tarım, madencilik ve katı mineraller, sağlık turizmi, ulaşım (demiryolu, asfalt yol, havacılık) gibi sektörler de önde gelen sektörler arasındadır ve yatırım yapılabilirlik açısından öncelikli sektörlerin başında gelmektedir. (Ekonomi Bakanlığı 2020)

3.15 Türkiye Nijerya arasındaki Yasal Altyapı

Nijerya ile ülkemiz arasındaki Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK) Anlaşması 02.02.2011 tarihinde imzalanmıştır. Henüz yürürlüğe girmemiş olup konuya ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

Ticari ve Ekonomik İşbirliği Mutabakat Muhtırası 01.03.2016 tarihinde imzalanmıştır.

Dönem KEK Toplantısı Protokolü 11.11.2010 tarihinde yapılmıştır. 2014 yılında KEK izleme toplantısı yapılmıştır. 5. Dönem KEK toplantısı için çalışmalar devam etmektedir.

Türkiye- Nijerya Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması henüz yürürlüğe girmemiştir. Çalışmalar devam etmektedir. (Ekonomi Bakanlığı 2020)

Nijerya'nın 206 milyonu aşkın nüfusuyla dünyanın en kalabalık 7. ülkesi konumunda iki ülke arasındaki ticari ilişkilere ilişki: “2019 yılında Nijerya 47,4 milyar dolarlık ithalatla Afrika'da

en çok ithalat gerçekleştiren 4. ülke oldu. Geçtiğimiz yıl, Nijerya Türkiye'den 442 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirdi. 2001 yılından bu yana Nijerya'nın ülkemizden ithalatının neredeyse 20 katına çıktığını görüyoruz. 2019 yılında Nijerya'ya birçok mal grubunda ihracatta büyük artış yaşandı. Türkiye'nin Nijerya'ya 2019 yılında bir önceki yıla göre yıllık bazda Mineral Yakıt ve Yağ ihracatı 92 katına çıkarken, Oyuncak ihracatı 21 katına, Tarım Makineleri ihracatı 3 katına çıkmış, Cam Ürünleri ihracatı yüzde 127 artış sağlamıştır" (Türkiye İhracatcı Meclisi 2020)

Hedef, Nijerya'nın ithalatından yüzde 1'in üstünde pay almak

Türkiye ile Nijerya arasında 1,8 milyar dolarlık ticaret hacmi bulunduğu belirten Gülle, " Küresel salgının etkilerine rağmen Nijerya'ya ihracatımızda yılın ilk altı ayında tam 15 sektörümüzün ihracatında artış gerçekleşti. Bu sektörler arasında, önceki yılın aynı dönemine göre ihracatını neredeyse 5 kat artıran Savunma ve Havacılık, 2,5 kat artıran Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller ve yüzde 77 artıran Çimento, Cam, Seramik sektörleri öne çıkıyor. İki ülkenin karşılıklı ticaretindeki gelişme önemli olsa da, Nijerya'nın ülkemizden ithalatının toplam ithalatı içindeki payı hâlâ yüzde 1'in altında. İhracatçıların yeni hedefi, Nijerya'da hızla artan talebi karşılayarak bu oranı yüzde 1'in üzerine çıkarmak olacaktır. (Türkiye İhracatcı Meclisi 2020)

Nijerya Sanal Ticaret Heyeti kapsamındaki ürün gruplarındaki ihracatımızın da artmasıyla, Demir-Çelik ve Demir-Demir Dışı Ürünler gibi diğer birçok sektörde de yüksek büyüme oranlarının yakalanması öncelikli beklentimizdir. Nijerya'da son yıllarda hızlanan talep artışı, ihracatçı firmalarımız için bu pazarda önemli fırsatlar olduğunu gösteriyor "dedi (Türkiye İhracatcı Meclisi 2020)

Nijerya Abuja Büyükelçisi Ahmet Melih Ulueren ise Nijerya ile ikili ticaret ilişkisinde Türkiye'nin ihracatın ithalatının gerisinde olduğunu belirterek, ülkede iki alanda önemli fırsatlar olduğunu kaydetti. Ulueren, "Nijerya genç nüfusu ile ön plana çıkan bir ülke. Ortalama yaş 18.4. Nüfusun yüzde 41'i, 0-15 yaş arasındaki çocuklardan oluşuyor. Nijerya, bu genç nüfusun etkisiyle COVİD-19'u çok daha hafif geçiriyor.

Fakat salgın nedeniyle en önemli ihraç kalemleri olan petrolün fiyatı düştü. Ekonomisini çeşitlendirmek adına çalışmalar yapmak durumundalar. Sanayi başta olmak üzere, özellikle tarıma da önemli yatırım yapmayı düşünüyorlar. Nijerya'nın bu dönüşümünde Türkiye'nin de yer alabileceğini düşünüyorum. Ayrıca, salgın ile birlikte sağlık sektörlerinin iyi düzeyde olmadığını gördüler. Dolayısıyla, sağlık sektöründe de girişimlerimizin olumlu sonuç vereceğini düşünüyorum. Bu konuda bir alt yapı oluşturmak isteyeceklerdir. Türkiye'nin bu konuda Nijerya'nın yanında yer alacağı fikrindeyim. Aynı zamanda bu alanda ithalatları da artacaktır. Bu alanda Türkiye için önemli potansiyel bulunuyor. Buradaki her türlü olanağı, fırsatı ihracatçılarımıza sağlamak istiyoruz ”dedi. (Türkiye İhracatcı Meclisi 2020)

Şekil 8 Türkiyenin Nijeryaya İhracat kalemleri (Trademap 2020)

GTİP KODU- ÜRÜN ADI-İHRACAT	Tutar (Bin ABD Doları)
271012- PETROL YAĞLARI VE BİTÜMENLİ MİNERALLERDEN ELDE EDİLEN YAĞLAR.	163.725
252020- ALÇI TAŞI, ANHİDRİT VE ALÇILAR	25.499
730830- DEMİR/ÇELİKTEN İNŞAAT VE AKSAMI	21.391
854449- İZOLE EDİLMİŞ TEL, KABLO; DİĞER İZOLE EDİLMİŞ ELEKTRİK İLETKENLERİ; FİBER OPTİK KABLO	15.392
390690- AKRİLİK POLİMERLERİ (İLK ŞEKİLDE)	15.000
GTİP KODU- ÜRÜN ADI-İTHALAT	**Tutar (Bin ABD Doları)**
120740- SUSAM TOHUMU	124.509
180100- KAKAO DANE VE KIRIKLARI (HAM/KAVRULMUŞ, BÜTÜN/KIRIK)	7.975
180400- KAKO YAĞI	4.026
440290- ODUN KÖMÜRÜ	3.728
410510- KOYUN VE KUZULARIN DABAKLANMIŞ DERİLERİ	3.228

Şekil 9 Türkiyenin nijeryadan ithalat kalemleri (Trademap 2020)

GTİP KODU- ÜRÜN ADI	Tutar 2019/Q1+Q2 (Bin ABD Doları)	Tutar 2020/Q1+Q2 (Bin ABD Doları)	Fark %
120740- SUSAM TOHUMU	74,733	81,894	-9.58
440290- ODUN KÖMÜRÜ	1,759	1,003	-42.98
710812- ALTIN (HAM, YARI İŞLENMİŞ, PUDRA HALİNDE)	0	748	
410510- KOYUN VE KUZULARIN DABAKLANMIŞ DERİLERİ	2,027	738	-63.59
121299- KEÇİBOYNUZU, DENİZ OTLARI VE DİĞER ALGLER, ŞEKER PANCARI, ŞEKER KAMIŞI VS.	0	535	
091011- DİĞER HAYVANLARIN DİĞER DERİ VE KÖSELELERİ	50	523	+946.00
700521- PERDAHLANMIŞ CAM, LEVHA, YAPRAK HALİNDE; PARLATILMIŞ, CİLALANMIŞ	295	219	-25.76
550320- SENTETİK DEVAMSIZ LİFLER (İŞLEM GÖRMEMİŞ)	0	201	
850710-ELEKTRİK AKÜMÜLATÖRLERİ, SEPARATÖRLERİ	0	107	
080132- KAJU CEVİZİ-KABUKSUZ. TAZE VEYA KURUTULMUŞ	83	94	13.25

Şekil 10 Nijerya'nın Türkiye İle Dış Ticareti

Bir önceki bölümde Nijerya'nın dünyadan ithalatı incelenmişti. Bu bölümde ise Nijerya'nın Türkiye'den yaptığı ithalat başka olmak üzere Nijerya'nın Türkiye ile dış ticareti incelenecektir. Nijerya'nın 2009-2018 yılları arasında Türkiye'den yaptığı ithalat ve bu ithalatın dünyadan yaptığı toplam ithalat içindeki payı görülmektedir. Nijerya Türkiye'den 2009 yılında 321,9 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirirken bu ithalatın dünyadan yaptığı toplam ithalat içindeki payı ise %0,95 olmuştur. Nijerya Türkiye'den 2018 yılında ise 310,7 milyon dolarlık ithalat gerçekleştirirken bu ithalatın dünyadan yaptığı toplam ithalat içindeki payı ise %0,85 olmuştur. Nijerya'nın Türkiye'den yaptığı ithalat 2018 yılında 2009 yılına göre yaklaşık %3,5 düşüş gösterirken Türkiye'den yapılan ithalatın dünyadan yaptığı toplam ithalat içindeki payı 2 kattan fazla artış göstermiştir. Nijerya Türkiye'den en fazla ithalatı 2011 yılında 1 milyar dolar olarak gerçekleştirirken Türkiye'den yapılan ithalatın dünyadan yaptığı toplam ithalat içindeki payı da yine 2011 yılında gerçekleşmiştir.

Dünyada 2018 yılında 5.854 farklı 6'lı GTİP kodlu ürünün ithalatı gerçekleşirken bu ürünlerin ithalat tutarı yaklaşık 19,7 trilyon dolar olmuştur. İhracat kısmı 14 incelendiğinde ise dünyada 2018 yılında 5.660 farklı 6'lı GTİP kodlu ürünün ihracatı gerçekleşirken bu ürünlerin ihracat tutarı yaklaşık 19,3 trilyon dolar olmuştur. Türkiye 2018 yılında 4.729 farklı 6'lı GTİP kodlu ürünün ihracatını gerçekleştirirken bu ürünlerin ihracat tutarı yaklaşık 168 milyar dolar olmuş, dünya ihracatından da yaklaşık %0,9 pay almıştır. Türkiye 2018 yılında 4.788 farklı 6'lı GTİP

kodlu ürünün ithalatını gerçekleştirirken bu ürünlerin ithalat tutarı yaklaşık 223 milyar dolar olmuş, dünya ithalatında da yaklaşık %1,1 pay almıştır. Nijerya ise dünyadan 2018 yılında 4.160 farklı 6'lı GTİP kodlu ürünün ithalatını gerçekleştirirken bu ürünlerin ithalat tutarı yaklaşık 36,5 milyar dolar olmuş ve dünya ithalatından da yaklaşık %0,19 pay almıştır.

Nijerya dünyaya 2018 yılında 513 farklı 6'lı GTİP kodlu ürünün ihracatını gerçekleştirirken bu ürünlerin ihracat tutarı yaklaşık 52,9 milyar dolar olmuştur. Nijerya dünya genelinde ithal edilen 5.854 ürünün %71,1'ine denk gelen 4.160 ürün ithal ederken dünya genelinde ihraç edilen 5.660 ürünün ise %12,3'üne denk gelen 513 ürün ihraç etmiştir. Bu da Nijerya'nın iyi bir ithalatçı ülke olmasına rağmen iyi bir ihracatçı ülke olmadığını bir başka ifade ile Nijerya'nın uluslararası piyasalarda satabileceği fazla ürünün olmadığını da göstermektedir. Türk ihracatçıları için sanayisinin tam gelişmediği yaptığı ihracattan belli olan Nijerya'nın hammadde, ara mamul, sermaye malları, nakliye ekipmanları ve bitmiş tüketici ürünleri için iyi bir pazar olduğu görülmektedir. (International Trade Centre 2020)

2018 yılında Nijerya'nın Türkiye'den en fazla ithalat yaptığı ilk 10 ürün ve bu ürünlerin Nijerya'nın Türkiye'den yaptığı toplam ithalat içindeki payları görülmektedir. Nijerya'nın Türkiye'den 2018 yılında ilk 10 üründe yaptığı ithalat 158,4 milyon dolar olurken ilk 10 ürünün ithalatı Türkiye'den yapılan toplam ithalatının %49'unu oluşturmaktadır. Bu da ihracatçılarımızın Nijerya'ya yapılan ihraç ürünlerde yoğunlaşma yaşadıklarını ve ihraç ürünlerini yeterince çeşitlendiremediklerini göstermektedir. Nijerya 2018 yılında Türkiye'den en çok ithalatı 52,2 milyon dolar ile 271011 "Petrol ve bitümenli yağlardan elde edilen hafif yağlar ve müstahzarları (petrol veya bitümenli yağ oranı >=%90)" GTİP kodlu üründe yaparken bu ürünün toplam ithalat içindeki payı %16,8 olmuştur. Bu ürünü 23,7 milyon dolarlık ithalat ve %7,6'lık pay ile 252020 "Alçılar" GTİP kodlu ürün ile 19,6 milyon dolarlık ithalat ve %6,3'lük pay ile 843360 "Yumurta, meyve vb. ürünleri ayırma, temizleme makine; cihazları " GTİP kodlu ürünün izlediği görülmektedir. (International Trade Centre 2020)

Kargo Tipi	Konteyner Cinsi	İthalat Tutarı $	İhracat Tutarı $	Birim
Platform/Konyetner	20 ft	2.500	1.300	Adet
Tehlikeli Atık Konteyner	20 ft	5.200	2.500	Adet
ISO Tank Konteyner	20 ft	3.900	1.875	Adet
Soğuk hava Konteyner	20 ft	5.200	2.500	Adet
Genel Kargo/Toplu halde (Bulk)	-	100	100	/mt

Şekil 11 Nijerya Nakliye Fiyatları (Nigeria trade hub 2021)

Dış Ticaret Göstergesi	Tutar
Dünyadaki Toplam İhracat (milyar $)	19.284,58
Dünyadaki Toplam İthalat (milyar $)	19.665,28
Nijerya'nın Dünyadan ithalatı (milyar $)	36,46
Türkiye'nin Dünyadan İthalatı (milyar $)	223,00
Nijerya'nın Türkiye'den İthalatı (milyar $)	0,31
Türkiye'nin Nijerya'dan İthalatı (milyar $)	0,14
Nijerya'nın Dünyaya İhracatı (milyar $)	52,9
Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (milyar $)	167,97
Nijerya'nın Türkiye'den İthalatının Toplam İthalatı İçindeki Payı (%)	0,14 %
Nijerya'nın İthalatının Dünyadaki Toplam İthalat İçindeki Payı (%)	0,19 %
Türkiye'nin Nijerya'dan İthalatının Toplam İthalatı İçindeki Payı (%)	0,06 %

(Uluslararası Ticaret Merkezi (İnternational Trade Centre -İTC) 2020)

Şekil 12 Nijerya Türkiye Ve Dünya Ticaretine Genel Bakış

3.16 Swot Analizi

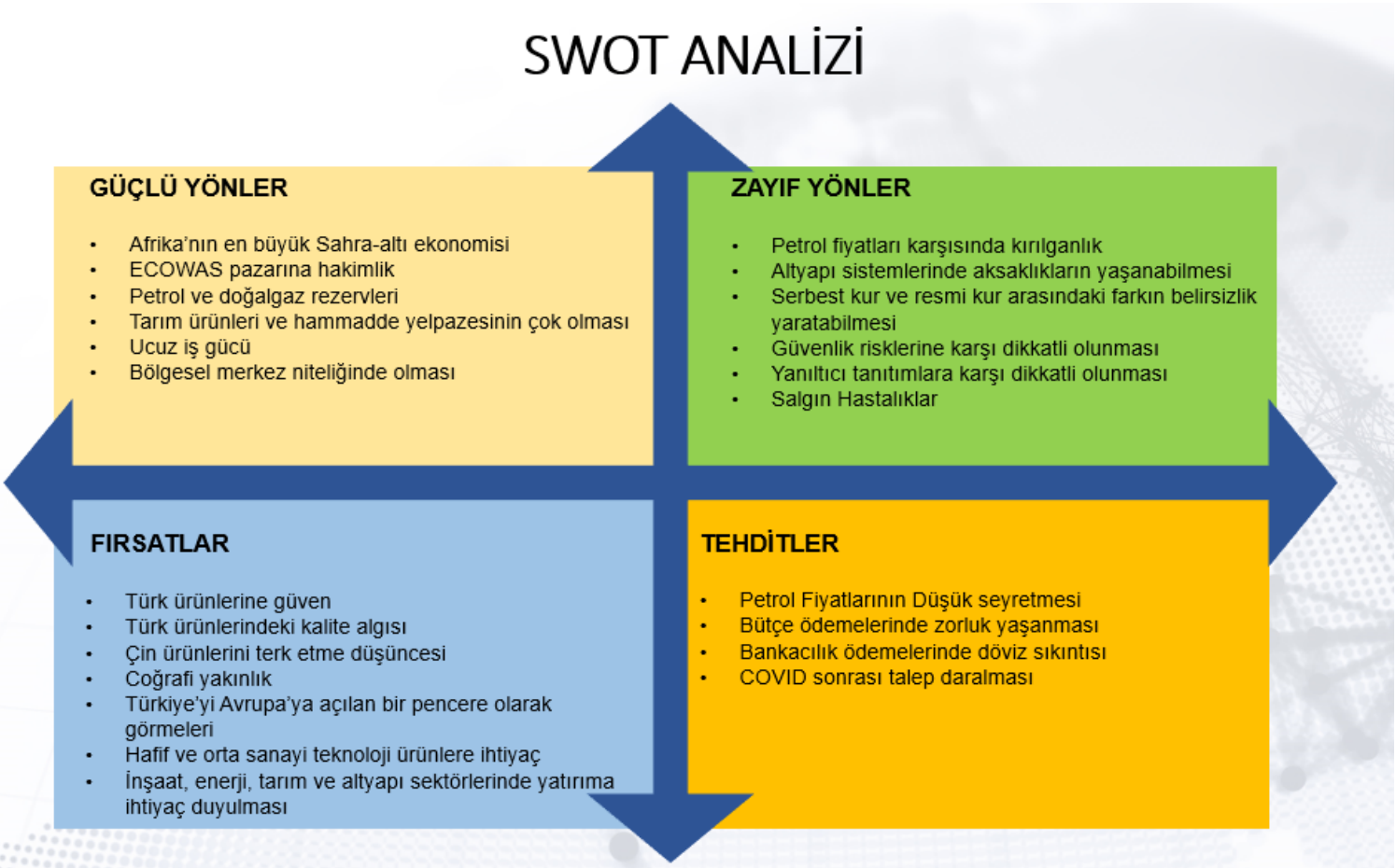

Şekil 13 SWOT Analizi

4.Sonuç Ve Değerlendirme

Çalışma Türkiye ve Nijerya arasında ticari mal hareketleri üzerine odaklanarak mevcut teoremler ile değerlendirmeler yapılmak üzere kurgulanmıştır. Teknolojik ve dijjital dönüşümün başta üretim fonksiyonları olmak üzere pek çok alanda ekonomik ve sosyal dönüşümlere neden olacağı görülmektedir. Dış ticaret teoremlerinin de bu minvalde yeniden değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Adam Smith ve Ricardo ve sonrasında Heckscher Ohlin ve diğerleri "ceteris paribus" yaklaşımını benimsemişler ve bu varsayım üzerine teoremlerini geliştirmişlerdir. Dolayısı ile yeni nesil teknolojik ve dijital dönüşüm tesiri ile kurgulanacak bir teoremin a-fonksiyonel olması gerektiği ve sadece iki ülke sadece iki ürün ya da emek sermaye gibi üretim parametrelerinin mobilitelerinde (seyyalitelerinde) kısıtlamalar yerine yapay zeka ile dönüşümlü üstünlükler ve konjonktürel üstünlüklerin değerlendirilebileceği görülmüştür.

Nijerya yoğun nüfusu ile emek zengini ve bilhassa yeraltı zenginlikleri olan bir ülke iken Türkiye'ye göre karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu görülen ve Heckscher Ohlin Teorisine uygun bir ticari yapılanmanın varlığı kabul edilebilir. Yine Türkiye'nin son çeyrek asırda kazandığı inşaat ve altyapı birikimi deneyimleri ve üretimi ile Türkiye'den inşaat malzemelerini alıyor olması da aynı anlayış ile açıklanabilir. Fakat, Boko Haram gibi bir terör örgütü ile mücadele ederken, Türkiyenin terör örgütleri ile mücadelede kazandığı tecrübe, beşeri sermaye ve know-how ile yerli milli üretimin Nijerya'ya ihracat alanında henüz yansıması görülmemektedir. Bu nedenle Hecscher Ohlin kuramı uyuşmamaktadır. Emek gücünün daha uygun ücretler ile Pazar bulduğu bir ortam olarak Türkiye üretimini Nijerya'ya kaydırmış değildir. Almanya'nın Macaristan'a Volkswagen'i ya da ABD'nin IBM'in üretimini uzak doğuya taşıması örneklerinde görüldüğü gibi bir durumda söz konusu değildir.

Bir diğer mesele, Endüstri 4.0 furyası ile insansız fabrikalar, otonom üretim araçları bir anlamda en azından kısa vadede olsa da beşeri sermayeye sahip olmayan mavi yakalılar için bir işsizlik nedeni olacaktır. Hal böyle iken, Cobb Dougles teoreminde emek değeri sıfır iken, aynı yaklaşım ile emeğin o üretimden aldığı pay da sıfır olacağından, üretim fonksiyonu "sıfır üzeri sıfır" matematiksel yaklaşım ile tanımsız duruma düşecektir.

Böyle bir durumda gelirin hakça dağılımı da teknolojik etkenlere ve dijital dönüşümlere istinaden yeniden ele alınması gerektiği görülmektedir.

Çalışma, Nijerya Türkiye arasındaki ticari mal ve hizmet akışlarını baz alarak ikincil verilerle yapılan özgün bir çalışmadır. Teoremler üzerinden yapılan değerlendirmeler de Leontief Paradoksunda olduğu gibi paradoksları ortaya koyma yönü ile de özgünlüğü artmış ve bilimsel bir çalışma için önemli bir çalışma olmuştur.

Bu çalışmanın devamında akademik olarak yeni dış ticaret teoremlerin geliştirilmesi gerektiği, çalışmanın sadece Nijerya Türkiye değil aynı zamanda çoklu ülkeleri kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiği, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler nezdinde sınıflandırma yapılarak tekrarlanması gerektiği önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Abuja Müşavirliği, Ticaret. *Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı.* 2020. https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/nijerya/nijeryanin-ekonomisinin-2021-yilinda-1-1-buyuyecegi-ongorulmektedir.

Akkoyunlu, Arzu S. «Yeni Dış Ticaret Teorileri.» *Ekonomik Yaklaşım* , 2007: 71.

ARICA, Feyza. «Türkiye'nin Dış Ticaret Potansiyelinin Genişletilmiş Linder Hipotezi Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Bir Panel Data Analizi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.» Ulusal Tez Merkezi, 363110, 2014.

Ariç, Halil. «YENİ BİR DIŞ TİCARET TEORİSİ OLARAK PORTER'IN REKABETÇİ ÜSTÜNLÜKLER TEORİSİ'NİN YAPISI*.» *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2013: 58-61.

Aslan, Nurdan. *Uluslararası Özel Sermaye Akımları.* İSTANBUL : TÜRKMEN KİTAPEVİ, 1997.

Atik, Hayriye. *YENİLİK VE ULUSAL REKABET GÜCÜ.* Ankara: Detay Yayıncılık, 2005.

Baldwin, E. R. *tructural Change and Patterns of International Trade. Black, J.ve.* Macmillan., 1989.

BorianaYontcheva, Masud Nadia and. «Empirical Evidence from Nongovernmental and Bilateral Aid.» *IMF Working Paper*, 2005: 5-100.

Business, Doing. *Doing Business .* 2020. https://www.doingbusiness.org/en/rankings.

DEMİRÖZ, DÜNDAR MURAT. *ULUSLARARASI İKTİSAT TEORİSİ.* İSTANBUL, 2010.

Dura, Cihan. «Yeni Dış Ticaret Teorileri: Genel Bir Bakış.» *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2000: 1-16.

Ekonomi Bakanlığı, B. *Ekonomi Bakanlığı Nijerya Raporları.* 2020. https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/nijerya/raporlar/M%C3%BC%C5%9Favir%20Raporlar%C4%B1.

Fischer, Stanley. «Exchange Rate Regimes: Is the Bipolar View Correct? .» *American*, 2001.

g. tarih yok.

G.Gandolfo. «İnternational Trade Theory and Policy.» *Springer*, 1998: 234.

Gandolfo, Giancarlo. *International Trade Theory and Policy (Second Edition).* BERLİN: Verlag Heidelberg., 2014.

Guardian. *Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı.* 2020. https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/nijerya/nijerya-shea-yagi-ihracatindan-yilda-5-milyon-dolar-kazaniyor.

GÜLŞEN, Ahmet Zafer. «Nijerya'da İş Ve Yatırım İmkanları.» *Yakın Kitabevi Yayınları*, 2016: 10-50.

Ha Joon Chang, Ilene Grabel. *Kalkınma Yeniden & Alternatif Iktisat Politikaları.* İmge Kitabevi Basım, 2016.

Hic, Pirenne. «Ortacağ Kentleri.» *Ortacağ Kentleri* içinde, yazan Pirenne Hiç, 54. İstanbul: İletişim Yayınları , 1994.

Hufbauer, G.C. «Synthetic Materials and The Theory Of İnternational Trade.» *Harvard Üniversity Press*, 1966: 23.

Husted, Steven. «Harper Collins College Publishers .» *İnternational Economics*, 1992: 129.

İçke, Mehmet Akif. *ULUSLARARASI İKTİSADİ İLİŞKİLER.* İSTANBUL: İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, 2010.

İMF. *International Monetary Fund.* 2020. https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/02/02/na020821-nigerias-road-to-recovery.

İnan Özalp, Nurban Aydın,Celil Koparal, Mehmet Şahin, Birol Tenekecioğlu,Leman Bilgin, Erol Kutlu, Saime Önce, Figen Dalyan,Zümrüt Tonus. *Uluslararası İşletmecilik.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web Ofset Tesisleri, 2004.

İNANDIM, Şeyda. «KISA VADELİ SERMAYE HAREKETLERİ İLE REEL DÖVİZ.» ANKARA: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2005.

International Trade Centre, ITC). *https://www.intracen.org/.* 2020. https://www.intracen.org/.

Karagözoğlu, Sinem. «Klasik Dış Ticaret Teorileri.» *academia.edu.* 2005. https://www.academia.edu/4680282/Klasik_D%C4%B1%C5%9F_Ticaret_Teorileri (erişildi: 3 12, 2020).

Kaymakçı, Oğuz, Nuri Avcı, ve Recep Şen. *Uluslararası Ticarete Giriş.* Ankara: Nobel, 2007.

Kazgan, g. *Ekonomide Dısa Açık Büyüme.* İstanbul: Altın Kitaplar Matbaası., 1985.

Mehmet Halit AKIN, Kurtuluş KARAMUSTAFA,Yüksel ÖZTÜRK. «ULUSLARARASI TİCARET TEORİLERİNDEN DESTİNASYON REKABETÇİLİĞİ MODELLERİNE GEÇİŞ: KAVRAMSAL BİR İNCELEME.» *ARAŞTIRMA MAKELESİ*, 2019.

Nigeria trade hub. *http://www.nigeriatradehub.gov.ng/Useful-Tools/Freight-Rates-Tool.* 2021. http://www.nigeriatradehub.gov.ng/Useful-Tools/Freight-Rates-Tool.

Nijerya, Trade. *Trade.* 2019. https://www.trade.gov.ng/tariff/search.do.

Öz, Sabri. «Uluslararası Ticarette Genel Teknolojik ve Dijital Dönüşüm Teorilerine Giriş.» *Teknolojik ve Dijital Dönüşüm* içinde, yazan Sabri Öz, 269-296. Ankara: Nobel, 2020.

ÖZER, AYŞE MERVE. «TÜRKİYENİN SERMAYE HAREKETLERİ GELİŞİMİ.» *SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İKTİSAT ANA BİLİM DALI .* KONYA , 2012.

ÖZER, KAZIM OZAN. «TÜRK TURİZM ENDÜSTRİSİNİN ULUSLARARASI REKABET GÜCÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ.» 2012.

ÖZTÜRK, SERDAR ALP. *bilgipedia.org.* 2018. https://www.bilgipedia.org/yeni-dis-ticaret-teorileri-leontief-paradoksu/.

PALACIOĞLU, TEZER. «MUTLAK ÜSTÜNLÜK VE BAZI DIŞ TİÇ TEORİLERİ.» *İSTANBUL DÜŞÜNCE AKADEMİSİ*, 2018: 3.

Philip, Olofin. «"Foreign Aid and Poverty Level in West African Countries.» *New Evidence Using a Heterogeneous Panel Analysis*, 2013: 9-18.

POSNER, M.V. «İnternational Trade And Technical Change .» *Oxford Economic Papers*, 1961: 13.

R, Gri. *i:http://classes7.com/Chapter-4-TheHeckscher-Ohlin-Model-download-w34577.pdf : 1-22.* 1998. i:http://classes7.com/Chapter-4-TheHeckscher-Ohlin-Model-download-w34577.pdf : 1-22.

Robert C. Feenstra, Gene M. Grossman,Douglas A. Irwin. *The Politikal Economy of Trade Policy.* MIT Press., 1996.

Salih ÖZTÜRK, Ender BAYKUT, Hasan BARDAKÇI,Osman Kağan ERGÜR,Hatice SÜRURİ. «ULUSLARARASI EKONOMİ PARASAL İKTİSAT VE KENT EKONOMİSİ.» *İKSAD YAYINEVİ*, 2020.

SEYHUN DOĞAN, ÜNAL ÇAĞLAR. *ULUSLARARASI İKTİSAT.* İSTANBUL: İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ, 2010.

Smith, Adam. *Ulusların Zenginliği.* İstocya , 1776.

Sung Cho, Chang Moon. *From Adam Smith to Michael Porter: Evolution of Competitiveness Theory.* LONDON: World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., 2000.

T.C Ticaret Bakanlığı, T. *ticaret.gov.tr.* 2020. https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/nijerya/genel-bilgiler (erişildi: 2021).

TAŞÇI, Hacı Mehmet. «PREBISCH- SINGER TEZİNİN DIŞ TİCARET HADLERİ ARACILIĞIYLA TÜRKİYE İÇİN.» *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2016: 235.

TCMB. «Enflasyon Raporu.» *TÜRKİYE CUMHURİYETİ MERKEZ BANKASI IV*, 2006.

Trademap. *https://www.trademap.org/.* 2020. https://www.trademap.org/Index.aspx.

Türk Hava Yolları. *www.turkishairlines.com.* 2020. www.turkishairlines.com.

Türkiye İhracatcı Meclisi. «Nijerya Hedef Pazar Ülke Analizi.» *Tim Pazar Araştırma*, 2020: 2-60.

Türkiye İhracatcı Meclisi, T. *TİM.* 2020. https://www.tim.org.tr/tr/haberler-ihracatcilar-nijeryanin-artan-talebini-karsilamaya-hazir.

Uluslarası Ticaret Merkezi (İnternational Trade Centre -İTC). *Uluslarası Ticaret Merkezi .İnternational Trade Centre İTC.* 2020. https://www.intracen.org/layouts/searchresults.aspx?searchtext=N%C4%B0JERYA.

Ümit Özlale, Alper Karakurt. «Türkiye'de Tasarruf Açığının.» *Bankacılar Dergisi*, 2012: 1-34.

Ünsal, Erdal Muzaffer. *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadı.* ANKARA: İMAJ YAYINCILIK, 2005.

Vernon, Raymond. *International Investment and International Trade in the Product Cycle.* Quarterly Journal of Economics, 190-207., 1966.

Wikipedia. *http://tr.wikipedia.org/wiki/Singer-Prebisch_tezi#:~:text=Singer-Prebisch%20tezi%2C%20uzun%20d%C3%B6nemde,ortaya%20at%C4%B1lan%20ve%20%C3%B6zellikle%20II.* 2009.

YÜKSEL SARIDOĞAN, E ,E Sarıdoğan. «Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul R. Krugman'ın Katkıları.» *Öneri Dergisi*, 2011: 199-206.

Zübeyir TURAN, Doğan BARAK. «Türkiye'de Cari İşlemler Açığının Sürdürülebilirliği1.» *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 2016: 70-80.